SAYI: 47 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş

AYLIK DERGİ EKİM 1990

ABD, Saddam yayılmacılığından yararlanarak, halkların geleceğini ipotek altına almak amacıyla Orta Doğu'ya yerleşiyor. Şovenizmle emperyalizm çatışırken, olan çocuklara ve onların geleceğine oluyor.

BİR ANAYASA ARANIYORSA
Prof. Bahri Savcı

DÜŞÜNCE, BİRLİK, YENİLENME
Yalçın Yusufoğlu

Herkesin başka türlü bir muhteva ile anladığı "yenilenme", önümüzdeki yıllardaki tartışmalarda, diyaloglarda düşünsel üretkenliğe ve yaratıcılığa yol açacaksa gerçekten yenilenme olur, yoksa eski alışkanlıklar, eski zihin ataletleri, eski bölünmeler bu kez de "yenilenme" ve "yeni düşünce" adına devam eder.

S. Demirel ile söyleşi: BARIŞÇI ÇÖZÜM LAZIMDIR

İÇİNDEKİLER

BASININ HALİ

Körfez olayı Türkiye'de malûm basının tıynetini ve seciyesini tastamam sergilemesi için bulunmaz bir vesile oldu. Herşeyden önce, iliklere işlemiş Amerikancılık nasıl da bir anda olanca kapsamıyla su yüzüne çıktı! Verilen haberlerde, döktürülen yorumlarda, yayımlanan fotoğraflarda güce tapıncın harika örneklerine tanık olduk. Ortadoğu'ya yığılan emperyalist savaş gücünün açıktan açığa yüceltilmesi, kamuoyunun gözüne sokulması için hiçbir niyet ve gayret esirgenmedi. ABD'li Goliat'ın gözüne girmek için Ortadoğulu Davut'a ağza alınmayacak sövgüler düzmekte soluk soluğa yarışıldı. Cani, canavar, haydut, kan içici, yağmacı, Hitler, vb., vb... Bu sıfatların hiç biri yıllardır Filistin topraklarında ve Lübnan'da gün aşırı insan doğrayan, taş üstünde taş bırakmayan İsrail'li müstevli siyonistlere yakıştırılmamıştı. ABD'nin Grenada, Panama işgalleri, bu işgallerle ilgili Birleşmiş Milletler kararlarının hiçe sayılması, Irak'ın Kuveyt'i işgalinden duyulan "öfke"nin yüzde birini doğurmamıştı. Amerika, Amerika idi. Saddam Hüseyin de kim oluyordu?

ABD'nin hikmetinden sual olunmaz üstün gücünün, boyuna bosuna bakmadan ona meydan okuyan Ortadoğuluya ne zaman, ne gün haddini bildireceği sadist bir merak konusu oldu. Amerika vuracak! Mutlaka vuracak! Nereden? Neyle? Nasıl? Kan kokusu almış mahlûkatın CNN'den gösterilen hedeflere sözle, yazıyla, görsel imajlarla saldırısını günü gününe izlemek mide bulandırıcı olmasa ilginç bir sosyoloji alıştırması olabilirdi.

Bu arada birilerinin "aktif politika" yutturmacasının tezgâhlayıcısı yeni yetme savaş ebeleri türedi. Cüretlerini emperyalist kulislere ünsiyetlerinden, ya da uluslararası "haber" mihraklarının ağzının içine bakmaktan alan maaşlı/gönüllü kalem erbabı başımıza delişetengiz "millî strateji" mürşidi kesildiler. Seçmenden hiçbir demokratik destek beklentisi kalmamış, işi açıktan açığa emrivakiciliğe dökmüş bir yönetimin Nato'ya yataklık ve ülkede geleceğe yönelik iktidar manipülasyonu arayışlarına "aktif politika" kisvesi giydirmede öncülük yarışı kimilerine Türkiye basın tarihinin gelmiş geçmiş en nalet ve lânetle anılacak "yorum"larını yazdırdı. Emperyalistler Ortadoğuda hudutları yeniden kesip biçmeye oturduklarında bize de bir paçalık yer düşmeliydi! Koskoca altmış milyonluk Türkiye ne güne duruyordu? Ya vardık, ya (Batı âleminin kuyruğunda balıklama yağmaya dalmazsak) hiçtik!

Varolmanın kanıtının macera arayışında ve yağma özleminde görülmesi aslında bu hiçlik duygusundan kaynaklanıyor. Emperyalist forumlarda boy gösterme hevesinin ve komşu topraklarda fütuhat hayallerinin doğurduğu büyüklük duygusu gün aşırı değişip yeni boyutlar kazanan zarar-ziyan hesapları içinde hizaya geliyor. Uğranılan zarar-ziyanın petrol şeyhleri ve Japon sermayesince karşılanacağı haberlerinin hani nerdeyse bileğimizin hakkıyla kazanılmış bir "zafer" mertebesinde algılanmakta olduğu dikkatinizi çekmedi mi? Malûm basının yansıttığı büyüklük duygusunun ne gibi bir aşağılık kompleksinden beslendiğini görmek için hiç de bu basına karşı önyargılı olmak gerekmiyor.

Bu ülkenin insan malzemesi son on yıldan beri özel bir kastla uğratıldığı ahlâk ve moral bozucu yoğun saldırıya rağmen hiç de basında yansıyan malzeme değildir. O malzeme doğrudan doğruya basının kendisine aittir. Sokakta, iş yerinde, kahvede, evlerde konuşulanların basında yazılıp çizilenler ya da TRT'den aktarılanlar doğrultusunda olduğunu sananlar bu halka büyük haksızlık ederler. Yapılan kamuoyu araştırmaları da dürüstlüğü elden bırakmadıkları ölçüde bunu doğruluyor. Bizde malûm basının kamuoyu yansıtıcı değil, kamuoyu oluşturucu bir işlevle yüklü ve o işlevi yerine getirirken de daha çok kendi kendine gelin güvey olduğunu Körfez olayı bir kez daha olanca açıklığıyla gözler önüne serdi. Dün bu böyleydi, bugün daha da öyle, bu gidişle yarın büsbütün öyle olacak.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ *Sahibi:* Şükrü Çelikyapı ▶ *Yayın Yönetmeni:* Çağatay Anadol ▶ *Yazı İşleri Müdürü:* Erdal Şahin ▶ *Yazışma* GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ▶ *Fiyatı:* Yurtiçi 3000.- TL Yurtdışı 3 DM. ▶ *Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):* Yurtiçi 27.000.- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ▶ *Dizgi-Ofset Hazırlık:* S.O.S 511 25 36 ▶ *Baskı:* Teknografik ▶ *Genel Dağıtım* GAMEDA

Tektaş Ağaoğlu

ASKERİ MÜDAHALESİZ NİCE ON YILLARA!

Müdahalenin şu ya da bu özür ve bahane ile süregittiği, demokrasinin temel kurumlarının Türkiye'de yerini almasının engellendiği durumda yeni bir müdahaleye ne gerek var ki?

Evet, söylenen aynen şu: "**Artık** (abç) demokrasinin temel kurumları Türkiye'de yerini almalıdır... On yıldan sonra **artık** (abç) **hiç bir özür ve bahaneyi** kabul etmiyoruz." (Erdal İnönü. **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1990.)

Demek ki şimdiye kadar kabul edegeldiğiniz özür ve bahaneler vardı, öyle değil mi?

Bu gerçeğin böyle -ağızdan kaçırılırcasına- dile getirilmesi bu ülkede yıllardır süregiden ve bugün de açıkça vâki durum karşısında takınılan genel tavrın doğal uzantısıdır.

Yıllardır hep söyleniyor: "Türkiye'de demokrasi yok... Türkiye'de demokrasi olsun!" Parlamentoda söyleniyor, basında, TRT'de, orda burda panellerde, her yerde, her zeminde söyleniyor. O kadar çok söyleniyor ki, sonunda Türkiye'de demokrasiden pekâlâ sarfinazar edilebileceği nerdeyse muta oldu. Anti-demokrasi ile birlikte, yan yana, iç içe kıyamet kopmadan yaşanabileceğine alışıldı. Demokrasinin temel kurumlarının ve en basit hukuk normlarının fütursuzca ayaklar altına alınmasını kimse yadırgamaz oldu. Yönetimin ve devletin her katında düpedüz anarşiye, keyfiliğe tahammül norma dönüştü. O kadar ki, bu durumu kabullenmekte "sosyal demokrat muhalefet"imizin başının da sokaktaki yurttaştan hiçbir farkı kalmadı. "Sosyal demokrat muhalefet"imizin başı, şu sıra, artık hiçbir özür ve bahanenin kabul edilmeyeceğini söylemekle şimdiye kadar süregelen durumdan kendisine ve partisine düşen sorumluluk payını dile getirdiğinin de farkında değil. Bu sözleri kendine özgü ince mizah anlayışı ve muziplikle bir "özeleştiri" makamında söylese hadi neyse. Düpedüz şecaat arzediyor!

Dahası var. Şu sözler de 12 Eylül'ün bu en son yıldönümünde yine E. İnönü tarafından söylendi: "On yıl geçti, askerî müdahale olmadı, bundan sonra da olacağı yok." (**Cumhuriyet**, 12 Eylül 1990).

"Pekâlâ olabilirdi ve biz ona da çaresiz katlanırdık, bakın ne iyi, olmuyor işte" dercesine bir mütalaa!

İnsan kendi kendisiyle ancak böyle alay edebilir!

Lâkin insan düşünmeden edemiyor: Müdahalenin şu ya da bu özür ve bahane ile süregittiği, demokrasinin temel kurumlarının Türkiye'de yerini almasının engellendiği durumda yeni bir müdahaleye ne gerek var ki? Olduğu kadar sivil demokrasi askerî müdahalenin işini pekâlâ görüyor işte.

Aslında müdahaleye gerek var, ama durumun böyle sürüp gidişine **politik müdahaleye** gerek var. Olmayan demokrasiyi kazanmanın yolu demokrasinin yokluğundan şikâyet edip durmak, yasak savarsacına "muhalefet" yapmak mıdır? Akbulutlar, vb. zaman zaman, muhaliflerinin eridiğini, ülkede muhalefet görevinin bile kendilerine kaldığını dokundurmakta haklılar. Son iyi aydır Parlamentoda olup bitenler işe yarar tek muhalefet odağı olarak ortada sadece Anap meclis grubunun görüldüğünü, o grubun türlü çeşitli renkten üyelerinin idrak ve izanından medet umulduğunu göstermedi mi?

Ülkede demokrasinin daha hâlâ -bunca temenniye, yakınmaya, kınamaya ve itiraza rağmen- hiçe sayılması, bizatihi, müdahalenin süregittiğinin kanıtıdır. Müdahaleye politik müdahaleyi gümdemlerine almaktan sürekli yan çizenler indinde geçerliliğini korumayan hiç bir özrün ve bahanenin olmayacağı anlaşılıyor.

Ülkede geçerli olduğu varsayılan -ki İnönü'nün ve çevresinin ve onlar gibi başkalarının resmî hukuksal meşrûiyetlerinin de kaynağı o varsayımdır- politik/hukuksal sistem sürekli tasallut altında. Her gün, hemen her saatbaşı yeni ve çarpıcı bir örneği yaşanıyor. En sonuncusu (bu yazı dizgiye verildiği sırada):

"Gerekirse asker gönderirim." (T. Özal. **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1990).

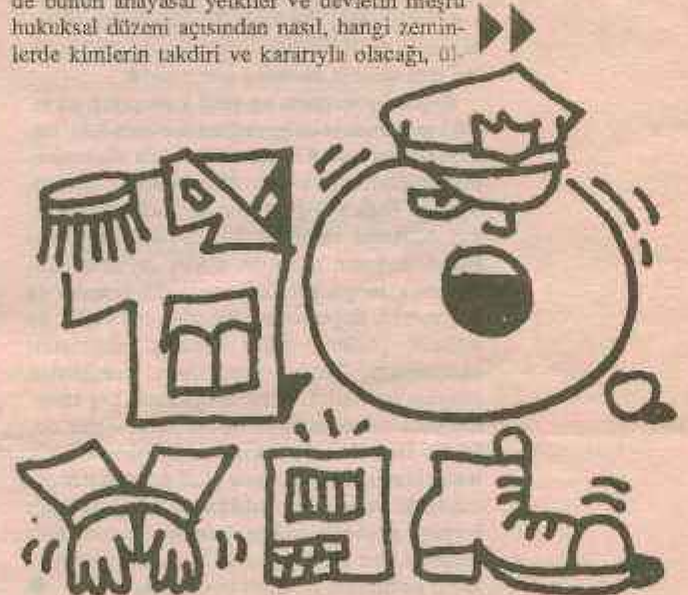
Gönderir de. Sadece **bu sözleri** söylemenin dahi sisteme müdahale ve suç olduğunu bile bile!

Müdahalenin böylesini sineye çekip de askerisi artık olmayacak diye herkese teminat vermenin anlamsızlığı kadar anlamı da çok açık.

Bu yazı Türkiye tipi sosyal demokrasi erkânının politika anlayışı ile polemik yapılmak için yazılmıyor. Ortada onların realiteleri algılama ve değerlendirme alışkanlıklarından, ya da kapasitelerinden öte genel bir yaklaşım sorunu var. Hepimizi, bütün demokrasi güçlerini doğrudan ilgilendiriyor. Herkesin diline pelesenk ettiği "sivil ellerle sürdürülen 12 Eylül" konusunda hep birlikte paylaşılan vahim bir duyarsızlık müdahale olgusunu ve o olgu karşısında alttan alıcı, mülayim tavrı sıradanlaştırıyor. Öyle ki kimse kimseye "Sert olsa tavrınız, ne yazar?" diye sormak gereğini bile duymuyor. (Herkes onu kendi kendine soruyor.) Ülkede demokrasinin tüm kurumlarıyla yerleşmesine ayak diremenin artık hiçbir özürü ve bahanesi kalmamışsa ardarda tekrarlanan fütursuz yetki gaspı eylemlerine karşı tepkisizliğin, her gün bir yenisi zuhur eden sivil darbeleri anında karşılamaktan kaçınmanın özürü ve bahanesi nedir?

"Gerekirse asker gönderirim." Gönderir de. Sadece bu sözleri söylemenin dahi sisteme müdahale ve suç olduğunu bile bile!

Körfez krizi ve ülkenin durup dururken kendini bir Ortadoğu savaşı içinde buluvermesi ihtimali bu duyarsızlığı paradoksal bir biçimde artırdı. Savaş ihtimalinin yarattığı kaygu, savaşa sürüklenip sürüklenmeme tartışmasını anayasal düzene sistemli müdahale olgusunun önüne çıkardı. Oysa savaşa sürüklenme hâlinde bunun anayasal yetkiler ve devletin meşrû hukuksal düzeni açısından nasıl, hangi zeminlerde kimlerin takdiri ve kararıyla olacağı, ol-

kenin en vahim ve âcil, aslî gündemini oluşturuyor. Bu sorun savaşa girelim/girmeyelim tartışmasından çok daha hayati önemi haizdir. Ülkenin savaşa girmesinin iyi mi, kötü mü olacağının, ya da iyi olacaksa şânının, kötü olacaksa sorumluluğunun kime ait olacağının tespiti için onca vakit ve nefes harcanacağına, yetki gaspı olgusunun üzerine gidilmeliydi. Bunun gerektirdiği politik sorumluluk yüklenilmeliydi.

Yurt dışına asker gönderme ve yabancı asker getirme yetkisi fiilen savaş ilânı yetkisidir diyerek parlamentodan çıkan "yetki devri" kararını şiddetle eleştirenlere hatırlatılır: Savaş ilânı ara, kısmî, genel her seçimi yasal olarak erteleme nedeni olabilir, ayrıca her istenilen yerde istenildiği zaman sıkıyönetim ilânına ve bunun çok yönlü sonuçlarına kapının açılmasıdır. Yani sorun salt savaşa sokulup sokulmama değil, ülkenin ve ülke insanlarının kaderinin, millî iradeye dayalı demokratik meşrûiyetten nasipsiz ve bu zeminde geleceğe yönelik hiç bir beklentisi kalmadığı besbelli bir çevrenin eline terkedilip edilmemesi sorunudur. Kaldı ki anayasal meşrûiyet düzleminde yaratılan fiilî durum, bugün "Gerekirse asker gönderirim" diyen kişiyi ola ki yarın "barış kahramanı" kılığına da sokabilir. Barış kahramanlarına yetki gaspını bağışlamak çok zor olmayacağına göre atı kapan birkaç menzili birden şimdiden aşmış demektir.

Demokratik, hukuksal meşruiyete, halk iradesinin belirleyiciliğine aktif politik zeminlerde sahip çıkılmadıkça ve sahip çıkıldığı herkese gösterilmedikçe daha nice askeri mücadalesiz on yıllar yaşarız!

Yasaların, hukukun, her türlü demokratik anlayış ve teamülün hiçe sayılıp çiğnenmesiyle ülkenin nereye götürülmek istendiği değil, nereye **götürülmekte olduğu** apaçık ortada. Buna karşı her ağızdan, en başta da en önde politik sorumluluk taşıyan ağızlardan, "Yapmayın,etmeyin, doğru değil, yazık olur" vb. türü yâveler sıralanmaktan başka birşey yapılmıyor. Parlamentoda temsil edilen muhalefetin işlevi Anayasa Mahkemesine lâyiha hazırlamakla mükellef davavekili düzeyine indirgeniyor. Parlamento dışı muhalefet güçlerine gelince, onlar da öbürlerinin içler acısı hâlini kendileri için ağlama duvarına çeviriyorlar.

Baştaki yönetimin ve emri kumandası altındaki parlamento çoğunluğunun elinde tek "hukuksal" dayanak 87 seçiminde âdeta elkonulurcasına derlenen yüzde 35 civarında **azınlık** oyudur. Bunca çoğunluğun şu kadarcık azınlığın diktasına taabiyeti Türkiye'den gayri her ülkede eşyanın tabiatına aykırı sayılırdı. Demokratik meşrûiyet kavramına da, hukuka da beş paralık değer vermediklerini her vesile ile milletin gözünün içine sokarak bildiklerini okuyanlarla, böyle davranmayı kendilerine misyon ve meslek edinmiş olanlarla baş etmenin yolu onları izana ve insafa davet etmek değildir. Demokratik, hukuksal meşrûiyete, halk iradesinin belirleyiciliğine aktif demokratik zeminlerde sahip çıkılmadıkça ve sahip çıkıldığı herkese gösterilmedikçe daha nice askerî müdahalesiz on yıllar yaşarız. Yaşarız da başımıza ne geldiğinin farkında bile olmayız. ■

SİLAHLI POLİTİKAYI KİM HUKUK YAPAR

Bugün Körfez krizi, önce bir Anayasa krizidir. "Politikayı kim hukuk yapar" sorusu tartışılıyorsa, anayasal kriz semptomları ortaya çıkmış demektir.

Fransa'da Napoleon'un iktidardan düşürülmesinin hukuki gerekçesi, savaş ilanlarının Anayasa ihlali sayılması, savaşa meclislerden "kanun benzeri" (comme des lois) işlemlerle olur alınmadan gidilmesidir. Bugün yürürlükte olan 1958 Fransız Anayasası'nın 35. maddesine göre Savaş ilanı "Parlamentonun iznine bağlıdır" (La declaration de guerre est **autorisé** par le Parlement). Anayasa taslağının görüşüldüğü Danışma Meclisi'nde, Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı, 1982 Anayasasının 92. maddesinde yer alan **"İzin"** kelimesinin **"Otorize"** kelimesinin karşılığı olduğunu açıkça ifade etmiştir[1].

1958 Fransız Anayasası'nın yorumcuları 35. maddeyi, Parlamentoyu Politikanın yapıldığı mekân sayan liberal ihtilal doktrininin bir kalıntısı saymışlardır[2]. Benzer bir doktrin, 1921 Anayasası ile kurulan Türk anayasacılık geleneğinde de vardır ve "izin"in "otorize" kelimesinin karşılığı sayılmasının anlamı da budur.

TBMM'nin "Körfez Krizi sebebiyle,Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine dair" 108 sayılı kararı[3], silahlı politikayı kim hukuk yapar, ya da politikanın yapıldığı mekân neresidir, sorusunun yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur. Ve not etmek gerekir ki, bugün Körfez Krizi, önce bir **Anayasa Krizi**'dir. Eğer bir sistemde, "politikayı kim hukuk yapar" sorusu tartışılıyorsa, anayasal kriz semptomları ortaya çıkmış demektir.

Bugün tartışılan sorular nelerdir?

Meclisin 108 sayılı karar konusu bir yetki devri midir[4], bu tür bir işlem **karar** mı yoksa **kanun** konusu mudur, bu işleme karşı Anayasa Mahkemesine gidilebilir mi[5], Güvenlik Konseyi kararlarının bağlayıcılığı nedir?[6].

Denilebilir ki, sadece bu soruları sormak, sorulması gereken gerçek ve anlamlı soruları sormamanın da bir biçimidir. Sorulması gereken sorular önce, Parlamento'nun sistem içindeki yeri, sonra da Parlamento'nun silahlı politikayı hukuk yapma yetkisinin sınırları sorularıdır.

- I -

Bugün, bilinir ki, parlamentolarda denetim iktidarını kullanan **"muhalefet"**tir ve denetim cihazlarının etkinliğini belirleyen de anayasal sistemde azınlığa tanınan yerdir.

Fransa'da Millet Meclisi, otuz yılda bir kere, Federal Almanya'da Bundestag, kırk yılda bir kere ve Büyük Britanya'da Avam Kamarası, altmış yılda bir kere Hükümete güvensizlik oyu vermiştir. Parlamentolarda teşekkül eden **çoğunluk**, hükümetleri düşürmekten çok muhafaza etmek eğilimindedir. Bu gerçek, parlamenter denetimin niteliğini de değiştirmiştir. Bunun içindir ki, yeni anayasalar (Yunanistan) ya da anayasa pratikleri ile, parlamenter mekânlara kaybettikleri forum fonksiyonunu iade eden, hükümeti sorgulama yeni usulleri (Fransa) ya da muhalefete siyasi kararlara katılma (İtalya) yetkisi tanınmıştır.

Türkiye'de Üçüncü Cumhuriyet'te anayasa pratikleri ile kurulan "Cumhurbaşkanı Demokrasisi", "Şansölye Demokrasisi" Alman sistemi, Amerikan "Prezidansiyel sistem"i ve İngiliz "Prime ministerial Government"dan farklıdır.

1982 Anayasası, toplu hürriyetlere getirdiği kayıtlamalar ve özellikle de "dayanışma yasakları" ile **gruplar demokrasisini** reddederken, sınırlı siyasi plüralizmin hukuk çerçevesini de çizmiştir[7]. III. Cumhuriyet'te formel anayasada bir seçim sistemi problemi yer almamaktadır ama, plüralizmleri ve çokmerkezlikleri sınırlayan anayasal düzenlemelerin mantığı, parti ufalanmasını engelleyici formülleri de öngörmektedir. Zorlamalı seçim sistemi 1987 genel seçimlerinde oyların % 36'sını alan bir partiye Meclisteki sandalyelerin % 65'ini vermiş, muhalefeti ufalarken, seçim eşiğini aşamayan partileri de Parlamento dışında bırakmıştır[8].

Türk anayasal sisteminde teşekkül eden siyasi iktidar üçgeni (Devletbaşkanı-Başbakan-Parlamento), sistemi "Başkan"laştırmış, parla-

mentonun denetim ve yasama fonksiyonlarında eksilmeleri de beraberinde getirmiştir. Devlet başkanında iktidar yoğunlaşması, iktidar partisi ya da "Başkanın Partisi"ni **"Monokratik Parti"** yapma, Parlamentoyu da **"A manos levantadas, repidez asombroza"** (Eller havada akıl almaz sür'atle) çalışan bir mekanizma haline sokma istidadı göstermiştir. Öylesine ki, Anayasa Mahkemesi, İtalyan Anayasa Mahkemesinin 302/1988 sayılı kararı paralelinde, Parlamentonun temel fonksiyonunun, normatif üretim, ya da Politikayı hukuk yapma fonksiyonu olduğu sonucuna varmış, Parlamentonun yitirilen onurunu iade etmek istemiştir. Ve eklemek gerekir ki, her iade-i itibar önceki bir mahkumiyeti varsayar.

Kısaca söylendiğinde, Anayasa Mahkemesinin, kanun hükmünde kararnameler hukukunu kuran 1990/2 karar sayılı kararı, sistemin merkezsizleşmesi, ya da Parlamentonun yetkisizleşmesine açık bir tepki, Parlamentoya tarihi misyonunu yüklenme çağrısıdır.

- II -

"Körfez Krizi sebebiyle... dinamik politika izlenmesine... izin veren" Meclis işleminin karar değil ama kanun konusu olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu görüşün görünen yüzü, Meclis işlemini Anayasa Mahkemesine götürebilme arayışıdır. Ama bir de görünmeyen yüzü vardır; konu yasal düzenleme gerektirir dendiğinde, bu düzenlemenin Meclis tarafından yapılabileceği de varsayılır[5]. Oysa, Anayasa Mahkemesinin, içtüzük düzenlemesi niteliğindeki ve kanun benzeri kararları denetlediği bilinir[10] ve problem, Meclis yetkisini yürütmeye devredebilir mi problemi de değildir. Problem, Meclisin böyle bir yetkisi var mıdır problemidir. Unutmamak gerekir ki, TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine izin veren 303 sayılı Meclis kararından sonra, aynı gün alınan 305 sayılı kararın konusu, "Savaşı gerektirebilecek durumun başgöstermesi nedeniyle... Bakanlar Kurulunca alınan Sıkıyönetim ilanı kararının TBMM'ce onaylanması"dır[11]. Kısaca, yabancı ülkelere silahlı kuvvet gönderilmesi, "savaşı gerektirebilecek durum"a bitişiktir.

Şimdi sorulması gereken soru şudur: Meclisin silahlı politikayı hukuk yapma yetkisinin sınırları nelerdir?

Savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme usulü 1982 Anayasasının 92. maddesi ile düzenlenmiştir. Maddenin ilk fıkrası, 1961 Anayasasının 66. maddesinin tekrarıdır[12].

1961 Anayasa taslağı Temsilciler Meclisinde görüşülürken tartışma konusu, Meclisin "savaş halinin ilanı yetkisi"nin sınırları olmuştur. Ve ilk metinde yer alan "Milletlerarası hukuk kuralları uyarınca" savaş hali ilanına ibaresinin yerine "Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde" ibaresi konmuştur. Temsilciler Meclisi görüşmelerinde, İtalyan Anayasasının, "İtalya... milletlerarası uzlaşmazlıkların çözüm aracı olarak savaşı reddeder" hükmünü getiren 11. maddesi ve savaş ilanının milletlerarası hukukta "Kanun dışı" sayılması üzerinde durulmuştur[13].

1982 Anayasa taslağının görüşüldüğü Danışma Meclisinde de, Anayasa Komisyonu Başkanı O. Aldıkaçtı, Meclisin, "Savaş hali ilanına karar verme yetkisinin... sınırsız olmadığı"nı, "bu yetkinin milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerle sınırlı olduğu"nu açıkça ifade etmiştir[14]. Kısaca, Anayasa cephesinde, silahlı politikada değişen bir şey yoktur.

Meclisin silahlı politikayı hukuk yapma yetkisine, önce, milletlerarası hukukun getirdiği bir sınır vardır. Ve hatırlamak gerekir ki, 1961 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemde TBMM, yabancı ülkelere silahlı kuvvetlerin gönderilmesine izni, "... Milletlerarası hukuk alanında yürürlükte bulunan Andlaşmalar uyarınca" vermiş ve Meclisin aynı konudaki sonraki kararlarında da bu ilk karara yollama yapılmıştır[15].

Acaba, meclisin silahlı politikayı hukuk yapma yetkisinin, Milletlerarası hukuk kuralları dışında, anayasal sınırları yok mudur?

Alman Federal Cumhuriyeti, 23 Mayıs 1949 tarihli "Temel Yasası"nın 26. maddesi, "Saldırı Savaşı"nı (La guerre offensive) yasaklar. Temel Yasaya göre, saldırı savaşını hazırlayıcı işlemler de anayasaya aykırı sayılır ve kanunla yaptırıma bağlanır. Silahlı kuvvetlerin kullanımını ise, 87. madde düzenlemesine göre, ancak Temel Yasanın açıkça izin verdiği hallerde mümkündür.

Bonn Temel Yasası ile getirilen bu düzenlemelerin çekirdeği, Anayasa Mahkemesine göre, Anayasanın yorum ve uygulanmasında "siyasi kadroların değerlendirilmesini etkisiz kılmak amacı ile getirilen" 1982 Anayasa Başlangıcı'nda vardır. "huzurlu hayat"a hak, vücuduna ve hayatına sahip olma hakları, 1982 Anayasası ile tanınan haklardır[16].

Bu düzenlemeler, Meclisin Silahlı politikayı hukuk yapma yetkisini sınırlar ve Meclis, Anayasa ile yetkili kılınmadığı bir konuda hükümeti yetkili kılamaz. Ve bilinir ki, yetki tecavüzü, yetki saptırması, yetkinin kötüye kullanılması, ultra vires ve mala fide gibi... hukuka aykırılık halleri, her zaman yargısal denetime tabidir.

Bu nedenle, 5.9.1990 tarih ve 108 sayılı Meclis kararı ile "lüzum, hudut ve şümulü Hükümetçe takdir ve tayin olunacak biçimde" Hükümete silahlı politika yapma yetkisinin tanınması probleminin, önce, Meclisin kayıtlı yetkileri çerçevesinde düşünülmesi gerekir.

Kısaca söylendiğinde, silahlı politikayı hukuk yapma yetkisi Meclisindir ve Meclis, çerçevesini çizmeden, Yürütmeye silahlı politika izni veremez, ama Meclisin yetkisi de Milletlerarası Hukuk ve Anayasa kuralları ile kayıtlıdır ve bu kayıtlar, sınırlı plüralist bir sistemde kritik önem taşır. ■

Dr. Bakır Çağlar

Meclis çerçevesini çizmeden yürütmeye silahlı politika izni veremez, ama Meclisin yetkisi de milletlerarası hukuk ve Anayasa kuralları ile kayıtlıdır.

DİPNOTLAR

1. Danışma Meclisi, B: 139, 31.8.1982, :1

*2. Cf. **F. Luchaire, G. Conac**, Le droit constitutionnel de la cohabitation, Economica, Paris 1989, s. 199. İtalyan Anayasası'nın 78. maddesine göre de savaş hali ilanına karar verme yetkisi meclislerindir. Meclisler bu durumda hükümete gerekli yetkileri tanırlar.*

3. Bk. 7 Eylül 1990 t. ve 20628 s. RG.

*4. Meclisin 108 sayılı kararla hükümete verdiği "İzin", sınırı ve kapsamı açık biçimde belirlenmediği için, "yasama yetkisinin devri" sayılmış ve Anayasaya aykırı görülmüştür. **E. Teziç, M. Günday ve F. Sağlam**'ın görüşleri için bk. **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1990. Ayrıca bk. **B. Çağlar**, "İzin mi yoksa tezkere mi?", **Güneş**, 6 Eylül 1990.*

5. İzin'in, Meclis'te yasalaşacak bir kanun tasarısı ile istenebileceği görüşü de ileri sürülmüştür. Ancak kanun ya da karar konusu olsun, Meclisin bu işlemine karşı anayasal yargı yolunun açık olduğu, hukukçular arasında genel kabul gören bir düşüncedir.

*6. Güvenlik Konseyi kararlarının bağlayıcılığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. E. Teziç'e göre, Konseyin bağlayıcı kararları "iç hukuk tasarrufu haline gelir". **H.S. Türk** ise, Konsey kararlarının uygulanmasını Meclis iznine bağlı saymıştır. Bk, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1990 ve **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1990. Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 43. maddesi okunursa, ikinci tez çok daha tutarlıdır.*

*7. Bu konuda bk. **İ.Ö. Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler**, Diyarbakır, 1989, s. 238 vd.*

*8. Cf. M. Turan, "Çoğunluk ilkesi ve düşünce özgürlüğü ve 1982 Anayasası", **D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, s.4, 1990, s.64 vd.; N. Abadan-Unat, "Legitimacy, participation and restricted pluralism: the 1987 elections in Turkey", **SBFD**, s.1-2, 1989, s. 17 vd.*

*9. Bk. SHP hukuk danışmanı S. Oktay'ın görüşleri, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1990, s.16*

10. Anayasa Mahkemesine göre, "İçtüzük düzenlemesi niteliğinde" ya da "Kanun değer ve etkisinde"ki Meclis kararları Anayasa Mahkemesinin denetimine tabidir. Bk. Anayasa Mahkemesinin 1968/9 ve 1977/14 karar sayılı Kararları.

11. Bk. TBMM. Birleşik toplantısı kararları, 20.7.1974 t. ve 303 ve 304 s. kararlar, 21 Temmuz 1974 t. ve 14952 s. RG.

*12. 92. maddenin ikinci fıkra düzenlemesi ile zorunlu ve ivedi durumlarda Cumhurbaşkanına TSK'nin kullanılmasına karar verme yetkisi tanınmıştır ama, bu düzenleme, Anayasanın 112 ve 117. maddeleri ile birlikte okunursa, Cumhurbaşkanı kararının destek-imza gerektirdiği sonucuna varılabilir. Bu konuda bk. **J. Cadart**, Institutions politiques et droit constitutionnel, LGDJ., Paris 1980 (2. éd.), s.996. Eklemek gerekir ki, destek-imza kuralı, tavsiye niteliği taşısa da, Cumhurbaşkanının Meclise mesajı için de geçerlidir.*

13. Bk. K. Öztürk, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Ankara 1966, C.II, s. 2314 vd.

14. Danışma Meclisi, B: 138, 28.8.1982, O: 3.

15. Bk. 18.3.1964 t. ve 11659 s. RG.

16. Eklemek gerekir ki, Anayasanın bu "Temel Yapı"sına (Basic Structure) aykırı andlaşmaları Türk anayasal sistemine sokan onay yasalarını denetleme yetkisi, İtalyan, Alman Anayasa Mahkemeleri kararlarında görüldüğü gibi, Türk Anayasa Mahkemesinindir.

M. Semih Gemalmaz

KRİZİN REHİNELER BOYUTU

İnsancıl Hukukun karakteristiği, savaşın gerekleri ile insancıl yaklaşımı, ne denli paradoksal gözükürse gözüksün, olanaklar elverdiğince dengelemektir.

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan Körfez Krizi, pek çok açıdan ele alınmayı gerektiren sorun öbeklerini gündeme getirmiştir. Bunlardan ilki, iç politik ve hukuksal yansımalardır. Cumhurbaşkanının zorlamasıyla Meclisin tekelinde olmasına karşın hükümete devredilen savaş haline ilişkin yetkiler, ülkemizde gerçek bir hukuk bunalımının doğmasına yol açmıştır. Bu sürecin siyasal yansısına çarpıcı bir örneği ise, izin yetkisi ANAP grubunda görüşülürken Turizm Eski Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu'nun gazetelerde yer alan bir demecidir. İzin yetkisi çıkmadan önce verilen bu demece göre, hükümet meseleyi ANAP grubuna getirdiğinde enikonu tartışılacaktır; zaten bay Taşçıoğlu'nun yaşı 65'i bulmuştur, bu saatten sonra ne bakan ne de cumhurbaşkanı olacağı vardır. Onun için, etki altında kalmadan, doğru bildiğince oy kullanacaktır.

AT'ye alsınlar diye, insan haklarını ihlal ederken İşkencenin Önlenmesi Sözleşmelerini imzalıyoruz. Körfez krizini fırsat bilip, kraldan çok kralcı olup savaşa kucak açıyoruz.

Burası Türkiye'dir; siyasi iktidarın dayandığı ANAP grubundan bir milletvekili böyle demektedir. Söylenecek tek söz, bu kişinin bakanlık günlerinde güney sahillerimizdeki üstsüzlere takıldığı noktada, her halde, duraladığıdır. Çünkü başka her türlü izah, rasyonelleştirme, dayanılmaz bir yürek daralmasına yol açabilir ancak.

Körfez krizinin Türkiye'den dışarıya bakışta can alıcı bir boyutu ise, Irak ve Kuveyt'te alıkonan yabancıların durumudur. Batı basını bu olguyu, olası bir askeri harekatın dünya kamuoyu önünde meşrulaştırılması için pompalamasa, pek bunun da ayırdında olmayacaktır. Neyse ki, Bush, açıkça rehineler terimini kullanarak bu noktada bizi aydınlattı ve biz de, hangi usdışı politikanın ürünüdür bilinmez, bunu gerekçe sanıp gıda ve ilaç sevkiyatından kaçındık. Böyle başa, böyle Sam Amca olur elbet.

Rehineler meselesi ve onun bir uzantısı olarak bugün önyüze çıkan mülteciler,savaştan kaçanlar meselesi, Körfez krizinin insancıl boyutunda ana sorun öbeğidir.

Bu soruna hukuk disiplini açısından yaklaşıldığında, ülkemizde yine maalesef, pek bilinmeyen bir alana girilmektedir. Bunun adı, İnsancıl Hukuktur. Bu hukuk dalı, esas olarak, silahlı uyuşmazlık durumlarında söz konusu edilecek İnsan Hakları sorunlarını konu almaktadır.

İnsancıl Hukukun temel normları, iki evrede olgunlaşmıştır. İlki, 1899-1907 tarihleri arasında gerçekleşen Hauge Barış Konferansları ile kabul edilen toplam 15 adet andlaşmadır. İkinci grup ise, II. Dünya Savaşı sonrasında (1949'da) Cenevre'de kabul edilen Savaş Mağdurlarının Korunmasına ilişkin 4 sözleşmedir. Bunu yine Cenevre'de 1977 yılında yapılan İki Ek Protokol tamamlamıştır. Bu hukukun karakteristiği, savaşın doğal gerekleri ile insancıl yaklaşımı, her ne denli paradoksal gözükürse gözüksün, olanaklar elverdiğince dengelemektir.

İnsancıl Hukuk sadece uluslararası savaş halini değil, buna ek olarak, iç silahlı uyuşmazlık durumlarını da kapsar. Bu hukuk, İnsan Hakları listelerine katkıda bulunmakta ve genişletmektedir ama ondan farklı olarak, yalnızca bireyler için değil devletler bakımından da haklar düzenlemektedir.

Savaş halinde İnsan Hakları, askerlere ve sivillere ilişkin olmak üzere iki çerçevede düşünülebilir. Askerlere ilişkin olan normlar, savaş esirlerini, yaralıları kapsar. Onlara insanca muameye yapılacak, korunacaklardır. Ayrıca, savaş silahlarına, türlerine tahditler konmuştur. Biyolojik, kimyasal silahlar, zehirler kullanılmayacaktır.

Sivillere ilişkin normlar ise, tüm siviller; savaşılan devlet alanında bulunan düşman sivil yabancılar ve işgal edilen topraklarda yaşayan siviller olmak üzere üç temel gruba ilişkindir.

Siviller şu haklara sahip kılınmıştır: Genel olarak askeri operasyonlardan doğabilecek tehlikelere karşı korunmalıdırlar; ayrım gözetmeksizin yapılan saldırılara karşı korunmalıdır; misillemelere karşı korunmalı ve buna maruz kalmamalıdırlar; açlıktan ölmeleri önlenmelidir; kültürel varlıklar ve ibadet yerleri korunmalıdır, (1977 tarihli I Nolu Ek Protokol, md. 51/1; 51/4; 51/6; 52/1; 53; 54/1).

Ancak, sivillere tanınan haklar bunlardan ibaret değil. Ayrıca şu temel haklara da sahip kılınmışlardır:

1) İşgal edilen topraklarda da koruma görecekleri hakları: Yaşama Hakkı; Özgürlük Hakkı; Mülkiyet Hakkı. Pratikte bunların zaman zaman ihlali gözükmektedir. Ancak şu haklar mutlak anlamda dokunulmazdır: Adil Yargılanma Hakkı ve "due process of law". Nitekim, siviller hiç bir biçimde REHİNE ALINAMAZ, KEYFİ ÖNLEMLERE MARUZ BIRAKILAMAZ, (4 Nolu Cenevre Sözleşmesi, md.34). Yaşama Hakkı bağlamında ÖLÜM CEZASI sorununa gelince: Ölüm cezası eğer savaştan önce işgal edilen devlette ilga edilmemişse; yani o ülke hukuk düzeninde yürürlükte ise ancak uygulanabilir. Bu birinci koşuldur. Ama bu koşul yeterli değil. Buna ek olarak, ölüm cezasını, işgal eden devletin yetkili bir mahkemesi hüküm altına almış olmalıdır. (4 Nolu Cenevre Sözleşmesi, md.68).

2) IŞKENCE YAPILMASI- ZALİMANE MUAMELE, KİŞİLERİN KATLEDİLMESİ ve REHİN ALMA tümüyle YASAKTIR. Bu hem, uluslararası nitelikli olmayan (iç) silahlı uyuşmazlık hallerinde geçerlidir, (I., II., III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri, md.3 -ortak madde- ; II Nolu Protokol, md.4), hem de uluslararası nitelikli silahlı uyuşmazlıklar için geçerlidir, (I. Sözleşme, md.12 ve 50; II. Sözleşme, md.12 ve 51; III. Sözleşme, md.17 ve 130; IV. Sözleşme, md.32 ve 147 ile I Nolu Protokol, md.75/2).

Görünen şu ki, savaş, ister savaşanlar isterse siviller için olsun gerçek bir trajedi, bir insanlık sorunudur. Ussal ve basiretli her yönetim savaştan kaçınmaya çalışmaktadır. Zorunluluk olmadıkça savaşa girmek; harita değişir bana da pay düşer yemi ile belirlenen kişiliksiz ve tehlikeli bir dış politika sonucu sürekli düşmanlar kazanmak; açıkça tüm kararlar dışarıdan alınırken bunu dinamik politika diyerek halka yutturmaya çalışmak; askerinden siviline sağduyulu uzman çevrelerin her sesine kulak tıkamak hangi aklı hizmettir? Yaşama hakkımız ve geleceğimizle oynama yetkisini mi verdik? Her yerde türeyen kabzımal kapasiteli molla bozuntularına, her tür çılgınlığı yapmaya hazır kör gözlere kim, daha ne kadar sonra dur diyecektir?

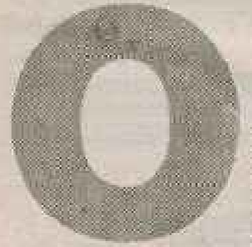
Kore'ye asker gönderdik, NATO'ya alsınlar diye. Batılı olduğumuzu göstermek için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzaladık. Yardım etsinler diye, Soğuk Savaş çığırtkanlığı yaptık, BM'deki oylamalarda Üçüncü Dünyayı karşımıza aldık. Şimdi, Avrupa Topluluğuna alsınlar diye, İnsan Haklarını ihlal ederken İşkencenin Önlenmesi Sözleşmelerini imzalıyoruz. Körfez krizini fırsat bilip, kraldan çok kralcı oluyoruz; savaşa kucak açıyoruz; iç hukukta Anayasa ihlalleri yapıyoruz.

İşte Krizin rehineler boyutundan bakıldığında görünen manzara budur: Saddamlaşan iktidarları ortaya çıkardığı ve dur demeyi bilemediği sürece halklar, kendi yazgılarını belirleyememenin trajedisini yaşayacaklardır. ■

Ortadoğu, Irak ve ABD, bu arada Türkiye...

GELECEĞİN UMUTLARI ŞİMDİDEN BASTIRILIYOR

Potansiyel asilere ders olsun diye, kanlı senaryolar yeğlenmiştir. Kötü olan, emperyalizmin sobasına Türkiye'nin ateş ve odun atmasıdır.

rtadoğu'daki son olayları anlamak için **Le Monde Diplomatique**'in Ağustos 1990 sayısında Ignacio Ramonet'nin yazdığı başyazıdan bir kısım alalım: "Tarihi politika değil ekonomi yapıyor." Aslında bu tanıtı ilk koyan 28 Mayıs 1990 tarihli Amerikan **Time** dergisi. Ramonet'de oradan alıntı yapmış. Sovyetler Birliği ekonomik nedenlerle dünyada ve hele Ortadoğu'da II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yürüttüğü düzenleyici rolde alanı boş bırakınca, Amerika Birleşik Devletleri'nin istediği gibi at oynatacağı bir boşluk doğmuştu. Bu boşluk içinde Saddam Hüseyin kendine bir yer bulabilmek için bir satranç hamlesi yapınca adeta bütün dünyayı karşısında buldu. Dünyanın kaderini elinde tutmayı, her ülkeye kendi çıkarlarına göre bir kader biçmeyi amaçlayan emperyalizm, hele II. Dünya Savaşı'ndan beri Amerikan çıkarlarının daha da genişmelesine karşı durmuş Sovyetler Birliği'ni tarafsız bırakma başarısını gösterince, elbette buna seyirci kalamazdı.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin hukuka aykırı olduğu açık. Birleşmiş Milletler'in böylesine hukuka aykırı ihlallere tepki gösterip yaptırım uygulaması gereği de açık. Ama insaf ile soralım, Irak'ın Kuveyt'e girdiği günden bir gün önce ABD askerlerinin Liberya'ya girmesi hukuka pek mi uygundu? Amerikan askerlerinin Panama'ya girip, iyi kötü Panama'yı temsil eden bir yönetimi devirmesi, başkanı tutuklayıp Amerikan yargı makamlarına teslim etmesi hukuka uygun bir eylem miydi? ABD uçaklarının, Libya lideri Kaddafi'nin evini hedef gözeterek yaptığı Tripoli bombardımanı da hukuka uygun bir eylem miydi?

Ama Irak bunalımı bir önemli noktayı gözlere soktu: İletişim kaynaklarına, haber kaynaklarına egemen olmanın önemi. ABD bir iletişim araçları bombardımanı ile Irak olaylarını, Kuveyt işgalini "dünyanın sonunu getiren bir darbe"ymiş gibi sunmayı başardı. Bir Birleşmiş Milletler kararı olmadan, öylesine bir kamuoyu yarattı ki, şimdi sanki Körfez'de BM bir savaş gücü oluşturmuşcasına, çeşitli ülkelerin silahlı güçleri Körfez'de yer alıyor. Bunların komutanı da kuşkusuz en yüksek rütbeli olduğu için bir ABD'li asker kişi... Sırf şu görünüş, yani bir ülkeyle savaş halinde olmasa bile, bir güçle tehdit eden Amerikalılar yönetiminde oluşan savaş birlikleri, BM Güvenlik Konseyi kararları ile bunların uygulanması arasındaki farkı anlatmaya yeter. BM'nin hiç bir organı ve hele bu konuda tek yetkili organ olan Güvenlik Konseyi, Körfez'de bir askeri güç bulundurmayı, oraya seferi kuvvet gönderilmesini ne önerdi, ne de böyle bir gündemle toplandı. Ama şimdi Körfez'de fiili olarak bir savaş gücü var, komutanı da bir Amerikalı asker kişi...

❑

Aslında Saddam Hüseyin ABD'nin askeri planında düğmeye basılmayı sağlayan çok uğursuz bir harekette bulundu. Bundan çok önceleri İngiltere ve Fransa'nın tutucu partileri Abdülnasır'ın Mısır'daki iktidarını yıkmak için silahlı eyleme giriştiklerinde ABD hükümeti, Sovyetler Birliği'nin karşılık vermesinden çekinerek, karşı çıkmıştı. O zamanki İngiliz İşçi Partisi muhalefetinden Anevrin Bevan, "İngiltere hükümeti bir ormanın yasalarını güç ile değiştirmek istedi. Oysa o ormanda kendisinden çok daha güçlüler vardı. Bu gafleti pahalıya ödedik" demişti. Saddam Hüseyin şimdi aynı gaflete düştü. İletişim kanallarına egemen bir ABD onun en yakın yandaşlarının kamuoyunu bile, Saddam Hüseyin'e karşı inançla birleştirmeyi başardı.

Artık kafalarda dolaşan soru, bu bunalımın nasıl çözümleneceği, Saddam Hüseyin'in kalıp kalmayacağı değildir. Hüseyin'in en yakın dostları, Amerika'nın en andiçmiş hasımları (Esat, Kaddafi, vb.) bile ağızlarını açabilecek durumda değiller. Kimsenin, hastanın, çocukların, yaşlıların gözünün yaşına bakılmadan 17 milyon Iraklı Kürt, Arap, Türk ya da Sünni Alevi ve Hıristiyan ayrımı yapılmadan ilaçsız bırakılmak ve açlığa mahkum edilmek isteniyor. Emperyalizm düzene karşı gelenleri, ilerde **düzene haklı da olsa karşı çıkacakların gözlerini korkutmayı da** sağlayacak biçimde insafsızca ve o kötülüklerle hiç ilgisi olmayan masum halka zulüm dersi vererek tedip etmeyi (kökünü kurutmayı) amaç edinmiştir. Doğrusu meydana gelen zarar ile bastırmanın şiddeti arasında bir ölçü bulunduğunu hiç kimse iddia edemez. Aslında ABD'nin bir ibret dersi verme kararı Irak halkının Saddam Hüseyin çevresinde kenetlenmesi sonucunu doğurunca, Arap halkları da bu davaya destek vermeye başlayınca en azından emperyalist tedbirlere gönüllü katılmayınca, işler sarpa sarmıştır. Aslında ABD küçük çabalarla bastırılabilecek bir hukuk ihlalini agrandize etmeyi ve bu yolla dikkati oraya çekip, gelecekteki asilere bir ibret dersi vermeyi yeğlemiştir. Bu hırs, bu yeğleyiş epeyce insanın kan ve gözyaşına neden olabilir.

Peki ama ABD neden bu yolu seçti. **Kapitalistler hep böyle yaparlar.** Tehlikeyi büyümeden önleme yerine, büyümesini beklerler ki, bastırılması kanlı olsun. Paris Komünü böyle olmuştur, 12 Eylül böyle olmuştur, Vietnam soykırımları böyle olmuştur. **Geleceğe, potansiyel asilere bir ders olsun diye, daha az kan yerine, kanlılığı yoğun senaryolar yeğlenmiştir.** Kötü olan, elini kana bulamış bu emperyalizmin sobasına Türkiye'nin ateş ve odun atmasıdır.

Emperyalizm, düzeni bozanları, ilerde düzene haklı da olsa karşı çıkacakların gözlerini korkutmayı da sağlayacak biçimde insafsızca ve masum halka zulüm dersi vererek tedip etmeyi amaçlamıştır.

Bay Turgut Özal, Amerikan Savunma Bakanı'nın "buradaki askerler bir, iki yıl kalabilirler" sözündeki anlamı iyi anladığını sanıyor. Evet, Coniler top, tüfek, tank ve füzesiyle orada Saddam Hüseyin gitse, Kuveyt tahliye edilse de kalacaklar. Neden? Büyük senaryolardan gözü korkmuş Ortadoğu halklarını "bir iyice hizaya sokmak için"... İlk yumruğu Hüseyin'den önce "İntifada" yemiştir. **Ortadoğu'daki Amerikan varlığından güç alan İsrail hükümeti kent isimlerinin Arapçadan İbraniceye çevrilme kararnamesini çıkarmıştır. Dilekçeleri hem Arapça ve hem de İbranice verme özgürlüğü kaldırılmıştır. İşin acı tarafı da çok eleştirdiğimiz ve beğenmemekte de haklı olduğumuz TV haberlerinde dinlediğimiz bu haber, ertesi gün yayınlanan bağımsız (!) basınımızda yer bile almamıştır.**

Aslında muhalefet ve özellikle Sayın İnönü işin büyütülüşünün ve Tükiye'nin dolduruşa getirilişinin farkındadır. Kendisinden dinlemeye hiç alışık olmadığımız bir konuşma biçemiyle felaketli sonuçları destekleme çabalarının karşısına çıkmıştır. Sayın Demirel ve Ecevit de öyle. Ancak 1989 yerel seçimlerinden bu yana, İnönü siyaseten öylesine yıpranmıştır ki, bu çalışmalar etkili olamıyor. Demirel de öyle... Sesi yeni yeni güçlenen Ecevit'in muhalefeti ise geç kalmışa benziyor. Hele Mecliste sesi olmayınca muhalefet yapmak bir parti için çok güç.

Kuşkusuz Saddam Hüseyin sütkuzusu gibi masum, Vatikan kuğuları gibi lekesiz bir insan değil, ama onu bastırıyoruz diye ne masum insanlar gözden çıkartılıyor!.. Geleceğin umutları şimdiden bastırılıyor. ■

Öztin Akgüç

KÖRFEZ BUNALIMININ EKONOMİK ETKİLERİ

Bir sıcak savaş halinde Türkiye'nin ekonomik ve politik kayıpları, savaş çığırtkanlarının öngörülerinin aksine, daha da büyük olacaktır.

Körfez bunalımının Türk ekonomisi üzerine olabilecek etkilerini tartışmadan önce, Körfez ülkelerinin dış ticaretimizdeki yerine kısaca değinelim.

Son yıllarda Körfez ülkeleri ile olan ticaretimiz azalma eğilimi göstermekle beraber, yine de dış ticaretimiz içinde % 15,0 dolayında bir pay taşımaktadır. Körfez ülkelerinin dışsatımımız içindeki payı 1988 yılında % 18,5 iken, bu pay 1989 yılında % 14,0'e, 1990 yılının ilk altı ayında da % 12,4'e gerilemiştir. Salt rakam olarak ifade edilirse 1988 yılında Körfez ülkelerine 2.162.1 milyon dolar olan dışsatımımız 1989 yılında 1.624,1 milyon dolara düşmüş, 1990 yılının Ocak-Haziran döneminde de 668,4 milyon dolar olmuştur. 1989 yılında 1988 yılına göre Körfez ülkelerine dışsatımımız % 9,7 oranında azalmıştır. Bu azalma eğiliminin 1990 yılında da sürdüğünü gözlüyoruz. 1989 yılının ilk altı ayında Körfez ülkelerine yönelik dışsatımımız 881,1 milyon dolar iken, 1990 yılının eş döneminde 668,4 milyon dolara gerilemiş, diğer bir deyişle % 24,1 oranında azalmıştır.

Türk ekonomisinin, izlenen politikalar sonucu yılın ikinci yarısında bir yavaşlama sürecine gireceği zaten beklenmekteydi. Körfez bunalımı, bu olumsuzlukları şiddetlendirecektir.

Körfez ülkelerinden olan dışalımımız 1988 yılında 2.420,4 milyon dolar, diğer bir deyişle dışalımımızın % 16,9'unu oluştururken, bu tutar ve pay 1989 yılında sırasıyla 2.186,1 milyon dolar ve % 13,9'a düşmüştür. 1990 yılının ilk altı ayında bu ülkelerden yapılan dışalımın bir önceki yılın eş dönemine göre % 17,9 oranında artarak 1.190,3 milyon dolara yükselmesine karşın, dışalımımız içindeki payı % 24,4'e gerilemiştir.

Son yıllarda Körfez ülkelerine yönelik dışsatımımız, dışalımımıza göre daha belirgin düşüş gösterdiğinden, bu ülkelerle dış ticaret açığımız büyümüş, 1988 yılında 253,3 milyon dolar olan dış ticaret açığımız 1989 yılında 561,7 milyon dolara yükselmiş, 1990 yılının ilk altı ayında 521,9 milyon dolarlık bir boyuta ulaşmıştır.

Yalnız Irak'la olan dış ticaret ilişkilerimiz incelendiğinde, 1987 yılından bu yana Irak'la olan dış ticaretimiz şöyle bir gelişme göstermektedir: (Bkz. Tablo 2)

Irak'la olan dış ticaretimizde son yıllarda göze çarpan gelişme, bu ülkeye olan dışsatımımız azalırken dışalımımızın artış göstermesi ve dış ticaret açığımızın giderek büyümesidir. Irak'a yönelik dışsatımımız 1987 yılında 945,3 milyon dolar iken bu tutar 1988 yılında 986,1 milyon dolara yükseldikten sonra 1989 yılında dramatik bir düşüşle 445,4 milyon dolara inmiş, 1990 yılının ilk beş ayında da 162,2 milyon dolar olmuştur.

Irak'ın dışsatımımız içindeki payı 1987 yılında % 9,3 iken bu pay 1988 yılında % 8,5'e 1989'da % 3,8'e ve 1990 yılının Ocak-Mayıs döneminde de % 3,4'e gerilemiştir. Rakamların ortaya koyduğu gibi, Irak son yıllarda dışsatımımız açısından önemini giderek yitiren bir ülke görünümündedir.

Irak'tan olan dışalımımız ise 1987 yılında 1.154,0 milyon dolardan 1988 yılında 1.435,6 milyon dolara, 1989'da 1.649,7 milyon dolara yükselmiş, 1990 yılının ilk beş ayında da 750,6 milyon dolar olmuştur. Irak'tan olan dışalımın göreli önemi de şöyle ortaya konulabilir: Irak'tan olan dışalımın toplam içindeki payı 1987'de % 8,1 iken, bu pay 1988'de % 10'a, 1989'da % 10,5'e yükselmiş, 1990 yılının ilk beş ayında da % 9,3 olmuştur. Görülüyor ki, Irak, dışalımımız, özellikle de ham petrol dışalımımız açısından önemli bir ülkedir. Son yıllarda dışalımımız açısından Batı Almanya ve ABD'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Dış satımımız açısından Irak'ın sıralamadaki yeri ise 1989 yılı sonuçlarına göre yedinciliktir. Irak, dış ticaretimiz, özellikle dışalımımız, petrol dışalımımız açısından önemli bir ülke, önemli bir ticaret ortağıdır.

Dış ticaret dışında, Körfez ülkeleri, dış müteahhitlik ve taşımacılık hizmetleri açısından da Türk ekonomisi için önem taşımaktadır.

Körfez bunalımının Türk ekonomisine olabilecek etkileri kısa ve uzun süreli olarak ele alınabilir.

Körfez bunalımının kısa süreli etkileri

Körfez bunalımının Türk ekonomisi üzerinde kısa süreli etkileri gözlemlendiği gibi olumsuz olmuştur. Bu olumsuzluklar,

(i) Irak'a olan dışsatımın resmen durması,

(ii) Irak'tan yapılan petrol alımının kesilmesi,

(iii) Petrol boru hattının çalışmaması nedeniyle önemli bir gelir kaynağından yoksun kalış,

(iv) Dış müteahhitlik ve taşımacılık hizmetlerinin sağladığı gelirin büyük ölçüde azalması,

(v) Bölgede artan belirsizliğin, en azından soğuk bir savaşın turizm gelirlerini etkilemesi,

(vi) Artan belirsizliğin bazı sektörlerde yatırım kararlarının askıya alınmasına yol açması,

(vii) Belirsizliğin ekonomik hayatta yarattığı durgunluk, savaş olasılığının doğurduğu tedirginlik,

(viii) Ham petrol fiyatlarındaki artışın genelde enerji maliyetini yükseltmesi,

(ix) Türkiye'nin yapmış olduğu askeri hazırlıkların getirdiği ek harcamalar, bütçe açığını artırıcı etkilerdir.

Türkiye, ham petrol gereksiniminin önemli bir bölününü Irak'tan sağlamakta iken, petrol boru hattının durdurulması Türkiye'yi ham petrol sağlamada alternatif kaynaklar bulmaya zorlamaktadır.

Türkiye'nin ambargo nedeniyle Irak'la olan

TABLO 1

Körfez Ülkeleri ile Ticaret (Milyon $)

	1988		1989		1990 (İlk 6 ay)	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Dışsatım	2.162,1	18,5	1.624,4	14,0	668,4	12,4
Dışalım	2.420,4	16,9	2.186,1	13,9	1.190,3	12,4
Dış ticaret dengesi	(258,3)		(561,7)		(521,9)	

dış ticareti, hatta daha genel olarak dış ekonomik ilişkileri resmen kesilmiş olmakla beraber, sınır ticaretinin süreceğini, resmi istatistiklere yansımayan ticaretin varolacağını kabul etmek gerçekçi bir tutumdur. Daha açık bir deyişle sıcak savaş olmadığı sürece, Irak'la resmi istatistiklere yansımayan bir ticaretin yapılacağı kuşkusuzdur. Ancak bunun boyutunun ambargo öncesi düzeyin altında kalacağı da açıktır.

Türk ekonomisinde 1990 yılının özellikle son üç ayında görülecek yüksek fiyat artışı, üretimde duraklama, yatırımlarda yavaşlama gibi olumsuzlukların tümünü Körfez bunalımı ile açıklamak da doğru olmayacaktır. Türk ekonomisinin, izlenen politikalar sonucu, yılın ikinci yarısında bir yavaşlama sürecine gireceği, fiyat artışlarının hızlanacağı zaten beklenmekteydi. Körfez bunalımı, 1990 yılının son üç ayında yaşanacak olumsuzlukları şiddetlendirecektir.

Körfez bunalımının uzun süreli etkileri

Körfez bunalımının uzun süreli etkileri, büyük ölçüde bunalımın nasıl çözüleceğine ilişkin öngörülere, yazılacak senaryolara bağlıdır. Böyle olmakla beraber, kesin olarak söylenebilecek etki, ham petrol fiyatlarının, buna bağlı olarak enerji fiyatlarının yükselmesi, bunun doğuracağı enflasyonist baskı ve dünyada ekonomik büyümenin bir ölçüde frenlenmesi ve ülkeler arasında yeni bir gelir dağılımına yol açmasıdır.

Körfez bunalımından sonra ham petrol fiyatlarının, en azından bir orta sürede, bunalımdan önceki düzeyine inmesi beklenemez. Bir orta süre için ham petrol fiyatlarının varil başına 23-25 dolar dolayında kararlılık kazanması beklenebilir. Ham petrol fiyatlarının yükselmesinin ABD ve SSCB'yi rahatsız etmeyeceği açıktır. Tersine petrol fiyatlarının yükselmesi, ABD ve SSCB'ye önemli yararlar sağlayabilir. Gelir dağılımının bu ülkeler lehine değişmesi beklenmektedir. Burada kayıba uğrayacak ülkeler Almanya, Japonya başta olmak üzere petrolü olmayan Batı ülkeleri ile gelişmekte olan ülkelerdir. Enerji fiyatlarındaki yükselişin ABD'nin ekonomik alanda rakibi olan Almanya ile Japonya'yı olumsuz etkileyeceği bir gerçektir. ABD'nin yüksek petrol fiyatları ile Batı Avrupa'yı ve Japonya'yı köstekleyeceği açıktır. Bundan kazançlı çıkacak ülkeler ABD, Sovyetler Birliği ve bir ölçüde de OPEC ülkeleri olacaktır.

Ham petrol fiyatlarının ve buna bağımlı olarak enerji fiyatlarının yükselmesinin bir orta sürede enflasyonist baskı doğurması ve genelde büyüme hızlarını aşağı çekmesi doğaldır.

Türkiye'nin ham petrol fiyatlarının hem de bunun sonucu olarak ithal mallarının fiyatlarının yükselmesi nedeniyle bir orta sürede de önemli kayıpları olacaktır. Dış ticaret hadlerinin, bundan önceki petrol şoklarında olduğu gibi, Türkiye'nin aleyhine gelişmesi doğaldır. Türkiye'yi bir orta sürede, düşük büyüme hızı, bugünkü düzeyini dahi aratacak fiyatları, ağırlaşacak dışödemeler sorunları beklemektedir. Gelecek bir orta sürede ekonomide yaşanacak olumsuzluklar, sadece Körfez bunalımı ile açıklanamaz; ancak bu bunalımın sorunları ağırlaştırdığı ve ağırlaştıracağı da kuşkusuzdur. Burada dilenecek husus, bunalımın bir sıcak savaşa dönüşmeden çözülmesidir. Bir sıcak savaş halinde Türkiye'nin ekonomik ve politik kayıpları, savaş çığırtkanlarının öngörülerinin aksine, daha büyük olacaktır. Helsinki doruğundan sonra bunalımın, egemen güçlerin de pay koparması koşuluyla, sıcak savaşa dönüşmeden hafiflemesi olasılığı artmıştır.

Türkiye'nin tutumu

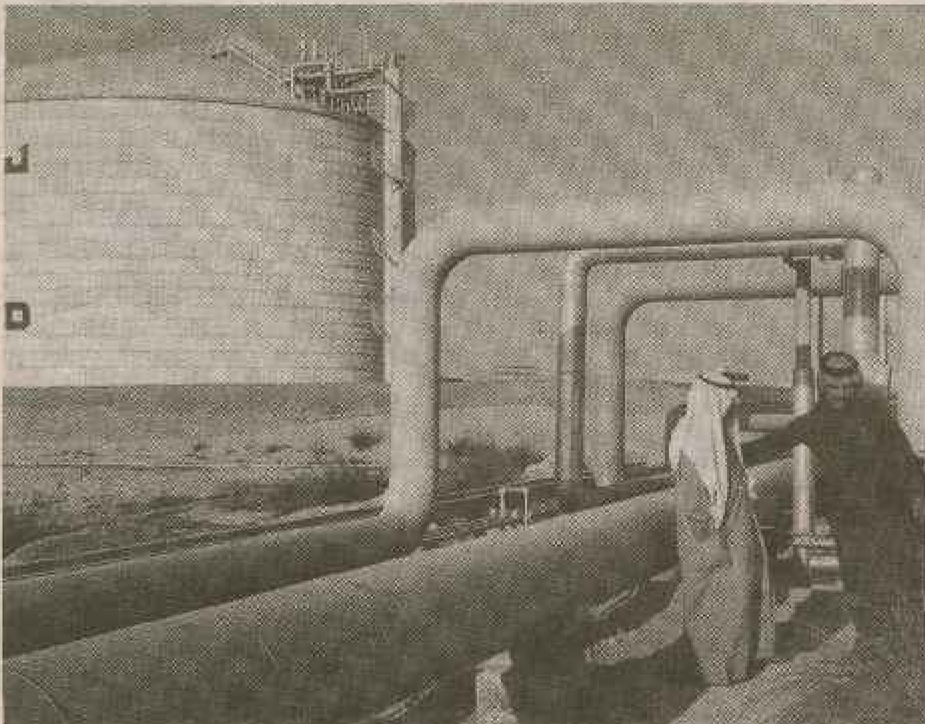
Övgücü, parsa toplayıcı takımın, "Sayın Özal şimdiye kadar hata yapmadı, başarılı oldu" tanılarına karşın, Türkiye Körfez bunalımında taraf haline gelmekle hata etmiştir. Türkiye, bu bunalımda sadece Birleşmiş Milletler kararına, ambargoya uyarak tarafsız kalabilirdi. Halbuki Türkiye, bazı talihsiz demeçler, hatalı davranışlar, yetki devirleri ile, hiç gereği yokken taraf haline gelmiştir. Hem de emperyalist güçlerin, halktan kopuk, bir orta sürede ortadan kalkması beklenen şeyhlerin, kralların, sultanların yanında taraf. Türkiye'nin bu tutumunun, ABD'nin, Bayan Thatcher'ın alkışlarına, övgülerine karşın, ülkemiz aleyhine politik ve ekonomik sonuçlar doğurması, istenmemekle beraber, olasıdır.

Türkiye'nin tutumu, tarafsızlık, barıştan yana, sıcak savaşa karşı olmalıdır. Bağımsızlık savaşı yapmış bir ülke, emperyalist güçlerin yardakçılığına soyunmamalı, onların gözüne girebilmek için ilkelerinden, saygınlığından, bir orta süredeki politik ve ekonomik çıkarlarından fedakârlıkta bulunmalıdır. ■

TABLO 2

Irak'la Dış Ticaret (milyon $)

	1987	1988	1989	1990 (ilk 5 ay)
Dışsatım	945,5	986,1	445,4	162,2
Dışalım	1.154,0	1.436,5	1.649,7	750,6
Dış ticaret dengesi	(208,7)	(450,4)	(1.204,3)	(588,4)

▲ **Petrol kavgası:** *Dış ticaret hadlerinin bundan önceki petrol şoklarında olduğu gibi Türkiye'nin aleyhine gelişmesi doğaldır.*

NEREYE TÜRKİYE, NEREYE?

Musul, Kerkük rüyalarıyla yığınlar avutulmak istenmektedir. Savaş borazanlarının sesi en ücra köşelerden bile duyulmaktadır.

Politika dışarda ve içerde tıkandı. Ülkenin kaderi, tartışmalardan ve açıklıktan kaçan bir kişinin eline bırakıldı. Yurtdışında silahlı kuvvet bulundurma ve yurda yabancı silahlı güçleri çağırma yetkisi gizli oturumda ANAP milletvekillerinin oyları ile hükümete verildi. Gerçekte bu yetkinin bir hükümet naibi gibi hareket eden Sayın Özal tarafından kullanılacağı gün gibi aşikârdır. Bir türlü alışamadığımız 1982 Anayasasına göre bile kendisine verilmeyen yetkileri dolaylı yollardan üstlenen Özal'ın hızla Başkanlık sistemine doğru gittiği bir gerçek. Ecevit'in bir konuşmasında işaret ettiği gibi sivil darbe sindirile sindirile ülkeye kabul ettirilmek üzeredir. Toplumun Doğu toplumlarına özge yapısı böyle bir sistemin kabulü için uygun ortamı da yaratmaktadır. Bütün bu gelişmeler karşısında muhalefet sadece küçük itirazlarda bulunmakla yetinmektedir. Endişelerini, itirazlarını toplumsal muhalefete dönüştürme çabalarına girişmekten korkmaktadır. Alınan yetkinin ne şekilde kullanılacağına ilişkin kesin bir bilgimiz yoktur. Ne var ki son günlerde ABD Başkanı da dahil olmak üzere Batılı çevreler Türkiye'den cephe ülkesi diye söz etmektedirler. İşin söylenmeyen, açıklanmayan gerçeği de budur. Cephenin Suudi sınırı boyunca uzandığı izlenimi verilmekle beraber Irak'la geniş bir sınıra sahip olan Türkiye'nin de Kuzey cephesini oluşturduğu meydandadır. Helsinki'de buluşan ABD ve SSCB başkanları Irak'ı suçlama ve diğer Körfez politikalarında anlaşmış görünmektedirler. Askeri bir müdahaleden önce tüm diplomatik çabaların kullanılması istenmekle beraber, bu diplomatik çabaların ne kadar süreceği belirtilmemiştir. Anlaşılan odur ki Körfezdeki son hazırlıklar tamamlandıktan sonra, diyelim ki Ekim ortalarını izleyen haftalarda ani bir harekâtın başlaması beklenmelidir. Böyle bir harekâtın olmaması halinde Saddam'la birlikte yaşamanın güçlükleri ortaya çıkacaktır. Başta ABD olmak üzere böyle bir güçlüğü kaldırabilecek Batı ülkesi pek görünmüyor. Önümüzdeki günlerdeki olası gelişmeleri şöyle özetleyebiliriz:

Petrol bölgesindeki uluslararası dev petrol şirketlerinin çıkarını sürdürecek bir istikrar, halkların yararına olmayacaktır. Yöredeki halkların çıkarını sürgit devam ettirecek bir istikrardır özlenen.

● Körfezde askeri müdahale başladığı anda Türkiye'nin (şimdiye kadar uyguladığı politika nedeniyle) bunun dışında kalması beklenemez. Olaya sadece iki savaş gemisi veya birkaç bin asker gönderme gibi bakmamız yanlış olur. Türkiye olayın cephesidir. Güneyde, Irak sınırında savaşa girebilecektir. Bu arada, önümüzdeki günlerde, Güney Anadolu'ya ABD askeri gücünün davet edilmesi de ihtimal dışı değildir. En azından harekâtın başlaması durumunda o yöredeki havaalanlarının kullanılacağı akla yakın gelmektedir. Böylece bir zamanlar karşı koyduğumuz "çevik kuvvet" fiilen gerçekleşmiş olacaktır.

● Görülen odur ki Ortadoğu'da gerek siyasal harita açısından, gerekse devletlerin yönetim yapısı açısından önemli değişiklikler olacaktır. Kuşkusuz harita değişiklikleri ABD, SSCB ve diğer Batılı güçlerin ortak onayı ile gerçekleşecektir. Yörenin bugünkü siyasal haritasının yapay olduğu bir gerçektir. Bölgedeki feodal yapı bugüne kadar aynen korunmuştur. Gerek Arap yarımadasındaki devletler, gerekse yörenin diğer bölgelerindeki yönetimler feodal izleri tümüyle taşımaktadırlar. Din bu egemen ailelerin tek güvencesidir. Oysa bundan sonra yörenin toplumsal yapısının aynen devam edeceğini söylememiz güçtür. Eğer yeni siyasal haritada bu olgu gözetilmezse bölgede yeni yapay güçler, devletçikler yaratılacaktır. ABD ve diğer güçler bölge halklarının sesini dinlemez, hatta bu yapay egemenliklerle baskı altında tutmaya, kısmaya devam ederlerse yeni oluşumun da uzun sürmesi beklenemez. Sorun Arap halklarının kendi kaderlerini tayin etmesiyle çözümlenecektir. Ne Suud, El Sabah ya da Hüseyin; ne de Saddam, Esad ya da Mübarek gibi diktatörler Ortadoğu'da gerçek barışı getiremeyeceklerdir. Gelecekte en fazla dikkat etmemiz gereken nokta budur.

● ABD ve SSCB'nin dünya düzenini sağlama gibi bir göreve soyundukları Helsinki zirvesiyle de ortaya çıkmıştır. Yalnız bu yeni düzenin kimin yararına olduğu tartışmalıdır. Petrol bölgesindeki uluslararası dev petrol şirketlerinin çıkarını sürdürecek bir istikrar, pek halkların yararına olmayacaktır. Yöredeki halkların çıkarlarını sürgit devam ettirecek bir istikrardır özlenen. Bu ise şu anda önerilen modellerin içersinde pek gözükmüyor.

● Bir başka nokta da, tek kişi tarafından yönetildiği tartışmasız ortaya çıkan Türkiye'nin de ABD'nin su izinde bölgeye baktığı, onun önereceği çözümleri kabul ettiğidir. Bu davranışın bağımsız olması gereken bir dış politika modeli olmadığı ortadadır. Denetim altındaki kitle iletişim araçları, durumu sorgulayan bir kamuoyunun yaratılmasını engellemektedir. Musul, Kerkük rüyalarıyla yığınlar avutulmak istenmektedir. Kamuoyu araştırmalarına göre büyük çoğunluk ne pahasına olursa olsun bir savaş istememektedir. Buna karşın savaş borazanlarının sesi en ücra köşelerden bile duyulmaktadır. Saddam ve yönetiminin Kuveyt'i ilhak ederken uluslararası bir suç işledikleri açıktır. Ama bu suçun cezasını savaşta ezilecek, yokolacak insancıklar çekmemelidir. Barış içerisinde bu cezanın çektirilmesinin bir yolu bulunmalıdır.

● Ülkemiz açısından bir başka tehlike de savaş ve kriz bahanesiyle (Ecevit'in deyimi ile) bir sivil darbenin gerçekleştirilmek istenebileceğidir. Özellikle böyle bir dönemde ilan edilecek sıkıyönetim ya da olağanüstü hal ile bir dizi tartışmayı, özgürlüğü kısan tedbirler alınabileceği gibi, diğer yan tedbirlerle de aydınlar, bilim adamları sindirilebilir. Yığınlar ise gerçeklerin gizlendiği hamasi söylemlerle tek bir politikanın arkasından sürüklenebilir. Bu durum, ülkenin geleceği açısından belki de savaştan daha tehlikelidir. Hele bu politikanın yapay bir başarısının sonucunda, demokrasi açısından ne gibi olumsuzlukların gelebileceğini kestirmek güçtür.

Bu arada iç politikamız açısından ciddi bir bunalımın da arifesinde olduğumuzu söylemekte yarar vardır. Bir yandan DYP'nin, diğer yandan SHP'nin son belediye seçimlerinde aldıkları oylar, bu partilere gelecek için umud bağlayanları hayal kırıklığına uğratmıştır. Özellikle Sosyal Demokrat olma savındaki SHP için şu saptamaları yapabiliriz:

● SHP'de son günlerde ortaya çıkan bunalımı Bayrampaşa seçimlerine bağlamak yanlış

olur. Bayrampaşa'da yitirilen seçim ve alınan oy sadece bir birikimin kaçınılmaz sonucudur. Bunalımın köklerini daha derinlerde aramak gerekir. Bilindiği gibi SHP bir 12 Eylül ürünüdür. Gerçi 1983 seçimlerine girmesi veto edilmiş bir SODEP ile o seçimlere girerek % 33 dolayında oy alan Halkçı Partinin birleşmesiyle oluşmuşsa da, 12 Eylül kurumlarına ve kurallarına bağlılığı ile bu düzenin partisi olduğunu çeşitli fırsatlarda ortaya koymuştur. Düzenin kurumlarıyla kurallarına sadece sözde karşı çıkmış, ama onların uygulanması sırasında sessiz kalmıştır. Bunun da ötesinde 12 Eylül'ü yaratan heyetin başı olan kişiyi parti kapısında karşılamış, yeni seçilen yönetim kurulunu Çankaya'da huzura çıkartmaktan çekinmemiştir. Demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla işleteceğini yinelemesine karşın bu doğrultuda ciddi bir eyleme girişmemiştir. İnsan Hakları savaşımına mümkün olduğu kadar uzaktan bakmış, işkencecileri kınamakla yetinmiş, haklı nedenlere dayanan açlık grevlerini dolaylı bir işkence türü biçiminde tanımlamaktan da kaçınmamıştır. Bu konuların üzerine giden milletvekillerini "E tipi milletvekili" biçiminde nitelemekten çekinmemiştir. Düşündüğümüzde bu örnekleri çoğaltabileceğimizi görürüz. Söylediğimiz doğrultularda mücadele veren üyelerini, yetkili organlarını suçlamıştır. İstanbul il başkanını bu yöndeki bir açık hava toplantısına katıldığı için kolaylıkla görevden almıştır. Genel sekreter yardımcıları, örgütleri ve üyeleri kamuoyuna, garaj toplantılarında, gazetelerde ihbar etmişler ve gene aynı nedenlerle onbir seçilmiş il örgütünü görevden almışlardır. Paris'te bir konferansa katıldıkları için, sonradan düzenlenen Güney Doğu raporunun çok gerisinde bazı düşünceleri dile getiren milletvekillerini ihraç etmişlerdir. Böylece parti kan kaybeden, insan hakları savunucularının kovulduğu,kendi iç işlemesinde demokrasinin rafa kaldırıldığı, işçi sınıfıyla, aydınlarla bağlarını kopartmış bir kuruluş haline getirilmiştir. Bütün bunların da ötesinde ekonomiden dış politikaya kadar halkın inançla peşinden geleceği politikalar üretmediği gibi yığınlara yönelik söylemlerinde arabesk yöntemleri benimsemiştir. Halka, seçmenlere partinin politikaları, çözüm önerileri yansıtılmamış, buna karşın göze güzel gelen, ancak ekranlarda severek izleyebileceğimiz gösterilerle yetinilmiştir.

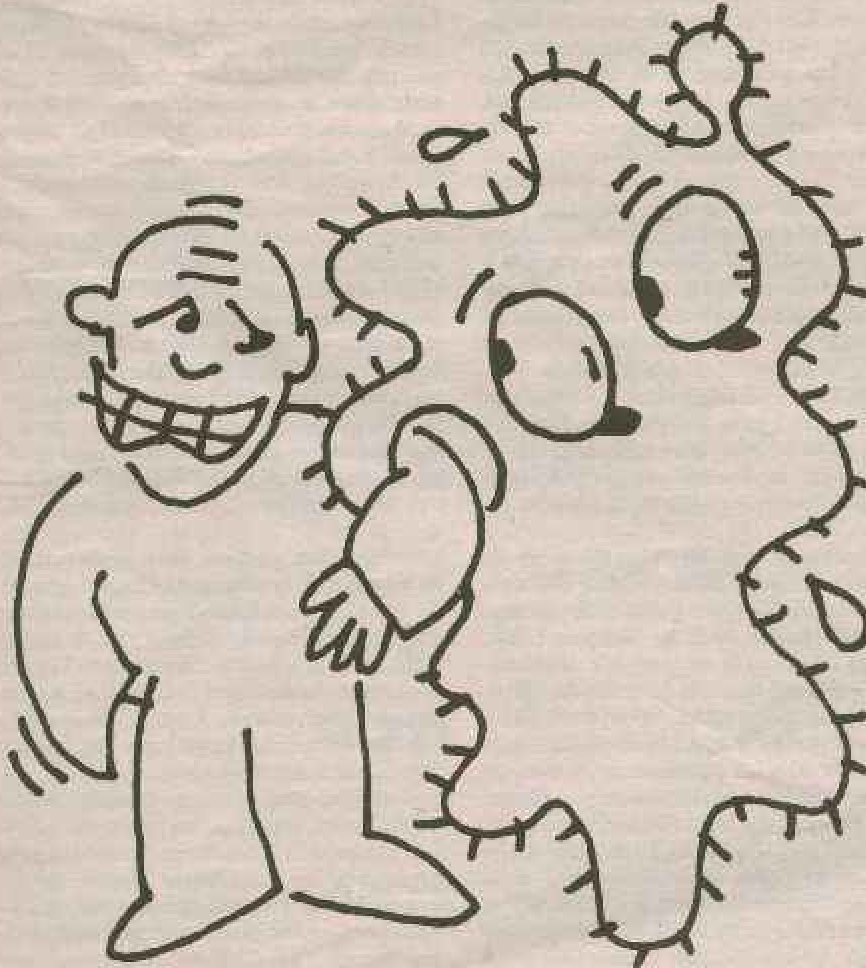
Doğrusu böyle bir politikanın yığınlar tarafından kabul göreceğini düşünmek yanlış olur. Nitekim de büyük seçmen kütleleri bu yöntemleri reddetmiştir. Bu sığlığın ve arabesk diye nitelenebilecek politikaların sorumluluğunu bir kişiye değil, bir yönetimin tümüne yüklemek gerekir. Çünkü yönetim son olay dışında birlikte hareket etmiştir. Kimse yapılanlara itiraz etmediği gibi, tüzüğün değiştirilmesi, onbir ilin görevden alınması vb. nice olayda ortak hareket ettiğini her fırsatta, gazetelerdeki fotoğraflara kadar ortaya koymuştur. Özetlersek SHP bugün içine düştüğü bunalıma, yönetimin tümünü içeren sorumlulukla adım adım gelmiştir. Son adımda olanlara itiraz etmek pek anlamlı olmasa gerek.

● Bundan sonra ne yapılabilir? Öncelikle vurgulamamız gerekir ki kişiler çevresinde yoğunlaşan bir iç mücadele yalnız partinin vitrininde bir değişikliği doğurur.Oysa bu vitrindeki kişilerin değişmesi değil, yenileşmesi, politikaların albenili olması hedeflenmelidir. A ya da B'nin Genel Başkan olması tek başına fazla anlamlı olmadığı gibi sonuç alıcı da değildir. Değişen yurt ve dünya koşulları içerisinde sürekli politikaların üretilmesi, bu politikaların kamuoyuna maledilmesi çıkışın ilk adımıdır. Sosyal Demokrat söylemi bugünkü sığlığından kurtaracak, cesur, atılgan kadrolara partinin ihtiyacı vardır. Böyle bir kadrolaşma sağlanmadan gelecekte bir yere varılamaz. Saatlerce bağırarak konuşmak, sadece güzel konuşmak düşünce içeriği olmazsa kimseyi kandırmıyor artık. İnsanlar ekonomiden, dış politikaya kadar yeni, gerçekçi inandırıcı modellerin sergilenmesini ve de uygulanmasını istiyorlar. Türkiye politikasıyla, sosyal yaşamıyla, kültürü ile inanılmaz bir çözülmenin içerisinde. İnsanlar bir umut ışığını dört gözle bekliyorlar. Siyasal Partiler, adları ne olursa olsun bu gereksinime yanıt vermek zorundadır. Gazetelerde, televizyon ekranında çıkan bir kaç söz, demeç kimseyi tatmin etmiyor. Sözler eylemlerle, inandırıcı davranışlarla pekiştirilmek durumundadır. Eğer bu kurultaydan, tüm bunları yaşama geçirecek bir yeni yönetim çıkarsa partinin yeniden ivme kazanması beklenebilir. Aksi takdirde bireylerin kazanacağı zafer, kısa erimli bir Pirüs zaferi olur. Bir yandan ana muhalefet partisinin çöküşü, diğer yandan tek adamın kesin yönetimine hızlı adımlarla gidiş ve nihayet ünlü TV dizisinin adı gibi esen "Savaş rüzgârları"... Ama sonuçta ezilen, yoksullaşan, sesi kısılan ve umutsuzluklar içerisinde sarılacak bir direk arayan yığınlar; demokrasinin raftan inmemesi için bahaneler arayan iktidar. İşte budur Türkiye'nin son yıllardaki kısır döngüsü. Kendi kendimize şu soruların yanıtlarını arayalım:

Ülkemiz açısından bir başka tehlike de savaş ve kriz bahanesiyle bir sivil darbenin gerçekleştirilmek istenebileceğidir. Bu durum, ülkenin geleceği açısından belki de savaştan daha tehlikelidir.

- Son seksen yıl içerisinde demokrasi denilen düzene kavuşabilmek için ne dönemeçleri döndük, ulaşabildik mi?
- "Teşkilatı Mahsusa"ların gölgesinden ne zaman kurtulduk, ne zaman "Merkezi Umumi" sultalarından uzak yaşayabildik?
- Özgürlük ne gün bir Anka Kuşu olmaktan öteye, ulaşabildiğimiz bir yere kondu?
- "Takrir-i Sükûn"ların sonunu alabildik mi?
- Ebedi, Milli Şeflerden günümüze şefsiz yaşayabildik mi?
- Hür düşünceyi kucakladık mı? Basını sevdik mi, ona gerçek özgürlüğünü verebildik mi?

Gide gide nereye vardık? Bu noktaya demokrasi havariliğini kimseye bırakmayan partiler, küçük ayrıntıları devleştirerek karyokines örneği bölünerek çoğalan ve marjinalleşen aydınlar, kendi içlerinde bile sendikaya, demokrasiye tahammülü olmayan sendikalar birlikte geldik. Bir koca Frankeştayn'ı yarattık. Şimdi ondan nasıl kurtulacağımızı düşünmek yerine, onunla birlikte nasıl yaşayabileceğimizi düşünüyoruz. Gerçekten nereye güzel yurdum, nereye? ■

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel ile Körfez krizi üzerine

BARIŞÇI ÇÖZÜM LAZIMDIR

Arap halkları nezdinde Türkiye'nin zaten kırk yılda ancak tamir edilmiş bir durumu vardır. İkinci bir İsrail konumuna gelmemelidir.

Millet Meclisi'nin adeta boş bir kağıdı onaylayarak iktidarı yetkilendirmesinden sonra Türkiye'nin bir maceraya sürüklenmesi ihtimali çok artmış bulunuyor. Arkadaşımız Varlık Özmenek dış politikada maceracı eğilimlere karşı eleştirel bir tavır alan Sayın Süleyman Demirel ile görüştü. 12 Eylül 1990 tarihinde yapılan bu görüşmeyi okurlarımıza iletiyoruz.

▶ 9 Eylül'de Helsinki'de yapılan Bush-Gorbaçov görüşmesinin sonucunda, Körfez krizinin yakın ve uzun vadede alabileceği yeni konumları değerlendirir misiniz? Önce, bunalımın çözümüne ilişkin yeni unsurlar, yaklaşım yenilikleri görülüyor mu?

Aslına bakarsanız, zirve toplantısının yapılmış olmasından ya da olmamasından önce, Körfez krizi denilen olayın yeni konumlarını kestirebilmek fevkalade zor.

> **Sovyetler Birliği bir askeri çözüme karşıdır. Helsinki'den bu çıkıyor.Ama dünyaya gösterilmiyor, saklanıyor. Toplantıdan bana göre savaş çıkmamıştır. Toplantı krizi askıda bırakmıştır.**

Bana göre Körfez krizi bir çıkmazdır. Ama sorunuzda olduğu gibi olaya bakalım.

Bush-Gorbaçov görüşmesinin sonunda yapılan basın toplantısında sanıyorum ki, dünya basını çok büyük bir seviye ortaya koymuştur. Oraya gelen gazeteciler sordukları sorularla iki başkanı da çok sıkışık durumlara düşürmüşlerdir. Gerçekten sorulması gereken soruları sormuşlardır ama çoğuna cevap alamamışlardır. Cevap aldıkları şey bence daha önce söylenmiş şeylerin tekrarıdır. Bush-Gorbaçov görüşmesi dünyaya çok büyük bir başarı olarak verildi, dünya da bunu böyle kabullendi; hiç olmazsa medya bunu böyle gösterdi. Fakat bu görüşme yeni unsur olarak neler getiriyor, bakalım...

Gerek yayınlanan tebliğde, gerekse basın toplantısında verdikleri cevaplarda başkanlar ne diyorlar: Biz ABD ve SSCB Başkanı olarak müttehidiz, birleşik vaziyetteyiz, beraberiz, biriz ve kararlıyız... Irak, Kuveyt'i işgal etmiştir. Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasında biriz, beraberiz ve kararlıyız! Kuveyt'te meşru idarenin yeniden tesisinde biriz, beraberiz ve kararlıyız! İşte dünyaya beyan ettikleri olay budur.

Yalnız, 660 sayılı 661, 662 ve 663, 664, 665 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları var. 660 sayılı karar, Irak'ın Kuveyt'i işgalini takbih ediyor ve bu ülkeden derhal çekilmesini istiyor. Bu kararın altında da, ABD ile Sovyetler Birliği'nin diğer üç ülkeyle birlikte imzası var. Yani zaten 2 Ağustos günü bu olay başladığı zaman bu olay karşısındaki tavırları ile 9 Eylül günü ortaya koydukları tavır arasında fark yok. Onun için yeni bir şey getirmiyor diyorum Helsinki.

Bir diğer unsur, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararının tavizsiz uygulanmasının istenmesidir. İki devlet başkanı da bunu istiyor. Aslında o karar oradan çıkarıldığına göre tabii ki, uygulanması için çıkarılmıştır. Bu karar uygulanmadığı takdirde ne olacaktır? Yani Irak Kuveyt'ten çekilmediği takdirde ne olacaktır? Bunun için de, ortaya konmuş yaptırım vardır. Bu yaptırım, ekonomik ambargodur. Ekonomik ambargo işlerse Irak Kuveyt'ten çekilmeye mecbur olur. Ekonomik ambargonun sıkısıkıya takibi olacaktır. Ekonomik ambargonun deliksiz işlediğini varsayalım, ama ya peki istenilen sonuç alınamazsa ne olacaktır? İşte bunun cevabı yoktur. Ama bir şey vardır. Barışçı bir çözüm bulunması lazımdır. Her iki devlet Helsinki görüşmesinde savaş telaffuz etmiyorlar. Barışçı çözüm lazımdır. Peki barışçı çözüm lazımdır da, bu kadar asker, bu kadar gemi, bu kadar savaş hazırlığı ne?.. Bence ve anladığım kadarıyla Kuveyt sorunu sadece ABD'nin değil Birleşmiş Milletler'in sorunudur. Yani dünyanın sorunudur. Dünyada bu gibi durumlar karşısında "Niye bizim sorunumuz haline getirelim ki" şeklinde fevkalade güçlü bir cereyan var. ABD yönetimi, bir yandan bu işin şampiyonluğunu yapmakla beraber, bir yandan da bu cereyanı görmezlikten gelmiyor. Bush'un basın toplantısında sık sık çokça söylediği şey, "Birleşmiş Milletler'in kararları gereğince.."dir.

Ekonomik ambargo kararı bir abluka ile yürütülmektedir. Gerçi 'abluka' telaffuz edilmiyor ama fiilen yapılan odur. Başka türlü ambargo nasıl olur? Bundan ötede bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü teşkili ve gereğinde askeri müdahale yapılması üzerinde Sovyetler Birliği'nin rızası olmadığı anlaşılıyor. Sovyetler Birliği bir askeri çözüme karşıdır.Helsinki'den bu çıkıyor. Ama dünyaya gösterilmiyor, saklanıyor. Ama sorulara verilen cevaplardan bu çıkıyor. Dünya medya'sı da bunu fazlaca ortaya çıkarmak istemiyor. Onlar için lazım olan, dünya 45 yıldır iki büyük devletin karşılıklı durumundan, tutumundan bıkmıştır. Son bir yıl içinde gerek Sovyetler Birliği'nde, gerekse öteki Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen değişmeler, iki Almanya'nın birleşmesine gösterilen hoşgörü ve Avrupa'daki komünist rejimlerin son bulması, yönetimlerin komünist partilerin tekelinden çıkarılması gibi gelişmeler, özellikle Batı dünyasını rahatlatmıştır. Batı, Sovyetler Birliği ile yeniden karşıkarşıya gelinmesini istememektedir...

Sanıyorum ki, Birleşik Amerika bundan sonra Sovyetler Birliği'ni aşarak bir şey yapmaktan çekinecektir. Ben onun için Bush-Gorbaçov basın toplantısını izledikten sonra o gün yaptığım değerlendirmede, Sovyetler Birliği askeri müdahaleye, savaşa fren koydu, dedim. Esasen Birleşik Amerika'nın Suudi Arabistan'a kuvvet getirmesini izah tarzı da, Kuveyt'i kurtarmaktan çok Suudi Arabistan'ın istilaya uğramasını önlemektir. Öyle beyan ettiler. Saddam eğer Suudi Arabistan'a saldırmazsa, oraya gelmiş askerlerin Irak'a saldırmasının izahı nasıl yapılacaktır? Tabii ki, rehineler olayı da var. Bence rehineler olayı vahşi bir olaydır, insanlığı rahatsız eden bir olaydır. Onun dışında mülteciler olayı var. Irak'ta çalışmak için bulunan Asyalılar'dan yurtlarına gitmek için Ürdün ve Türkiye sınırına gelen yaklaşık 500 bin kişi sefil bir durumda kamplarda açıkta, aç susuz perişan bir vaziyettedir. Saddam bu durumları meydana getirmiştir. Bence insanlık nezdinde çok kötü bir puan almıştır; sadece Kuveyt'i ilhak etmekle değil. Saddam'ın niyeti eğer Kuveyt'i ele geçirmek idiyse, bunu askeri bir harekâtla yapması çok akılsızca bir iştir. Bunu başka türlü yapabilirdi. Yani iç idaresini bozardı, bir kukla hükümetin gelmesini sağlardı, bir de plebisit yapardı ve sonuçta, "Kuveyt halkı Irak'la birleşmeye karar verdi" der çıkardı işin içinden. Bunu yapsaydı dünya çok sıkıntılı duruma girerdi. Bunu yapmamıştır, yanlış bir şey yapmıştır. Buna rağmen Helsinki zirvesinde hiç kimyasal silahlardan, bakteri silahından, atom silahlarından söz edilmiyor; hatta Saddam bile hedef değildir.

Helsinki'deki görüşme, sanki krizin çarelerini bulacakmış, krizi çözecekmiş gibi gösterildi. Evvela öyle bakıldı. Bence toplantıya bu gözle bakılması yanlıştı. Fakat yine de toplantıdan bana göre savaş çıkmamıştır. Toplantı krizi askıda bırakılmıştır. Dünya şimdi beklentiye girmiştir...

▶ Bu durum karşısında ne olur? Buradan bakalım şimdi de.

Gorbaçov, "Irak'ın sebep olacağı bir kışkırtma işi savaşa götürürse, bu bir facia olur" diyor. Gorbaçov'a sorulmuştur, siz buraya asker gönderecek misiniz? Cevabı "Hayır!" Bu arada her iki başkanın da, ambargo istenilen sonucu vermezse ne olur sorusuna verdikleri cevap önemli; 'Onu düşünmek bile istemiyoruz'

diyorlar... Ondan ötesini telaffuz etmiyorlar. Onun için diyorum, birçok soru cevapsız kaldı.

Yalnız, Birleşik Amerika Sovyetler Birliği'ni kesinlikle devre dışına çıkarmak istemiyor. Nitekim, Bush'un Helsinki'den sonra kendi kongresinde bütçe münasebetiyle yaptığı konuşmada da, bu çok iyi belirtilmiştir. Dayanışma! İki büyük gücün 45 yıldır özlenen dayanışmasına bir zarar getirmek istemiyorlar. Bu da beklemeyi gerektiriyor. Yani ne yapacaklarsa bekleyecekler. Savaş yapsa da, yapmayacaksa da bekleyecek. Kendi aralarında pekçok diplomatik faaliyet yapacakları anlaşılıyor. Bütün bunlara göz atarken, bazı şeylere de dikkat etmek gerekiyor. Toplantı sonrası Bush'un uçakta söyledikleri önemli. Görüşme sonrasındaki ortak bildiri 'silah kullanımını reddetmemiştir' diyor. İyi ama kabul de etmemiştir. Mevhumu muhalifinden, aksi anlamından bir sonuç çıkarmaya çalışıyor ki, bu bir zorlamadır. "Oraya asker gönderilmesini hiç konuşmadık" şeklinde bir cevap veriyor. İyi ama konuşmazsanız, bunlar olmaz ki... Bana göre ABD Sovyetler Birliği'ni, Birleşmiş Milletler'in burada askerî güç kullanılmasına ikna edememiştir. Benim çıkardığım sonuç budur. Bush, askerî güç kullanılması konusu hiç konuşulmadı diyor. Peki öyleyse aksi anlamından bir sonuç çıkarma yoluna niçin gidiyorsunuz? Ve ertesi gün gidip NATO Dışişleri Bakanları toplantısında, öteki NATO ülkelerine, "bizi orada yalnız bırakmayın, temsili bile olsa oraya bir miktar asker gönderin" diyorsunuz. Bu da bana Helsinki'de asker meselesinin konuşulmuş olduğu izlenimini veriyor.

ABD, anladığım kadarıyla, Almanya'nın, Japonya'nın, Batı Avrupa'nın tutumundan memnun değildir; kendilerine yeterli desteğin verildiğine kani değildir. Bunun içindir ki, NATO toplantısında böyle bir zorlama yapmıştır. Önümüzdeki günlerde bu zorlamanın şiddeti artacaktır. Batı devletlerinden birkaç tanesi biz bunu yapmayız dedi, İtalya, Danimarka gibi. İngiltere henüz bir cevap vermedi ama olumlu cevap verir, çünkü İngiltere'nin Amerika'dan ayrılması mümkün değildir. Fransa zaten oraya gemi gönderdi. Fransa, orada Emirliklere ya da Suudi Arabistan'a bir saldırı olmadıkça burada savaşa taraftar görünmüyor. Fakat Fransa da Helsinki görüşmesini alkışlıyor. Fransa'nın alkışlaması manidar. Şunun için ki, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin sergilediği dayanışma alkışlanıyor Fransa'da. Bu işin bir cephesi.

Diğer cepheye gelince. Bence Arap Birliği parçalanmıştır. Bir kısım Arap devleti Saddam'ın yanında, bir kısmı da Saddam'ın karşısında yerlerini almışlardır. Önümüzdeki zaman içersinde ambargonun delinmesine gidebilecek bazı hareketlere şahit olunabilir.

Helsinki toplantısı olayı çözmemiştir. Beklendiği gibi bir açıklık da getirmemiştir. Fakat Sovyetler Birliği'nin madem ki, barışçı yollardan sorunun çözümü yönünde ısrarı vardır, o zaman Sovyetler Birliği'ne bir moral yükümlülük (madem ki silahların yüzde 53'ünü Sovyetler Birliği vermiştir) düşüyor. Irak üzerinde halen bir nüfuzu vardır, bu nüfuzu kullanmaya devam etmesi lazımdır.

Körfez'deki Amerikan askerî varlığına ve Batılı ülkelerin askerine karşı İran'ın liderinin cihat ilan ettiğini görüyoruz. Bir rahatsızlık da oradan çıkıyor. İran'ın ABD'ye karşı bir hıncı olmadığını söyleyemeyiz. Ya da orada bir dini rejim olduğuna göre, bir süre sonra bunun Hıristiyanlık-Müslümanlık haline getirilmesi gibi durumlar ortaya çıkabilir. Esasen Amerika'nın Türkiye'yi ve Arap devletlerini yanında tutmaya çalışması olayın bir Hıristiyanlık-Müslümanlık haline gelmemesi içindir.

▶ Bu arada Fransa'nın ilginç bir hareketliliği gözleniyor...

Fransa'nın bu olay karşısında göstermiş olduğu hareketliliğin bir anlamı olması gerekir. İki Almanya'nın birleşmesi bu kriz perdesinin arkasında sessiz sedasız gerçekleşti. Halbuki iki Almanya'nın birleşmesinden tedirginlik duyan Fransa ve İngiltere'dir. Almanya bir süper güç olur da, Avrupa'da yeniden tedirginlik yaratır mı, gibi... Eğer iki Almanya birleştikten sonra Avrupa'da yeniden tedirginlik meydana gelecekse ve faraza bu Fransa için şöyle ya da böyle bir tehdit oluşturacaksa, Fransa'nın dünya önünde sığınacağı bir örnek olmalıdır. Onun için Irak'ın bir güç haline gelip Kuveyt'i işgali karşısında gösterilen reaksiyonun Avrupa'da da meydana gelebilecek olaylarda gösterilmesi gerektiği ve Kuveyt olayının bir örnek olarak önde durmasının, benzer olayın Avrupa'da da meydana gelmesi halinde gerçek fren görevi yapması açısından önem taşıdığı şeklindeki bazı yorumlar var ki, ben de buna katılıyorum.

Bu arada Bush'un kongre konuşmasında, "dünyanın yeniden şekillenmesi" gibi bir takım sözler var ki, bunlar henüz kapalıdır. Kapalıdır da, Avrupa şekillenirken, yeni bir güvenlik sistemi aranırken, acaba niçin Gorbaçov Birleşik Almanya'nın NATO'nun içersinde kalmasını onaylamıştır? Çünkü Gorbaçov, NATO'nun fonksiyonunun bittiğine kanidir. Aksi halde NATO'yu güçlendirecek anlama gelebilen bir şeye müsaade eder mi? Etmez.

Her ne kadar "NATO'nun fonksiyonu bitmemiştir", vs. denirse de, Sovyetler Birliği bir tehdit olmaktan çıkmışsa (ki çıkmıştır) NATO kime karşı olacaktır?..

▶ Körfez'e yönlendirilebilir mi?

Körfez'de NATO olmaz. NATO'nun fonksiyonuna aykırı. Ama, yaptık oldu, derlerse ayrı mesele.

James Baker'ın bundan bir süre önce Türkiye'yi ziyaret edip sonra Brüksel'e gidip NATO toplantısından sonra NATO'nun Türkiye'ye arka çıkacağını, güç vereceğini söylemesi şaşılacak bir şeydir. Çünkü Türkiye ne yapacak gücü? Niçin güç verecekler Türkiye'ye? Irak'taki olay Türkiye'ye bulaşırsa, NATO Türkiye'nin arkasında olacak! NATO'nun böyle bir fonksiyonu yoktur. Çünkü NATO bunun için yapılmış değildir. NATO'nun ana sözleşmesi buna müsait değildir. Amerika isterse bunda değişiklik yapar, denirse, bu değişikliklerin her üye ülkenin meclislerinden geçmesi lazımdır. Dünyada öyle şeyler oluyor ki, bizatihi kendi statüsü, kendi hukuku dışında birşeyler oluyor.

▶ Helsinki'yi irdelemeyi sürdürebilir miyiz?

Sürdürelim. Helsinki'de, harita değişikliği de yok. Zaten bu kriz harita değişmesinden meydana geldi. Harita değişecektir sözü nerede var? Türkiye'de var. Kimin ağzında var? Sayın Özal'dan başlayıp Türkiye'yi yönetenlerin ağzında Akbulut'a kadar var. Masanın başına güçlü otururuz... Herşey olmuş bitmiş iş masaya oturmaya gelmiş. Ortada masa da yok ki, masaya güçlü oturasınız.

Helsinki'de 'potansiyel tehlike' lafı da yok.

Helsinki'de "pasta" da yok. Halbuki Türkiye'de "pasta" var! Çankaya'nın söylediği "bir koy, üç al" gibi bir fırsatçı politika. Bu Türkiye Cumhuriyeti Devletine yakışmaz.

▲ *"Aktiftir pasiftir derken...":* *Arkadaşımız V. Özmenek S. Demirel'le...*

▶▶

Yani Saddam hedef alınmıyor. Ama Türkiye'de ne var? Saddam'ın bela olduğu, yarın 'su' meselesi diye bir şey çıkaracağı, "ben Bağdat'a gittiğim zaman zaten bana bunu söyledi, bunun güçsüz-kuvvetsiz hale gelmesi lazımdır" gibi laflar var. Bizim hükümetin ağzında var bu. Ama Helsinki'de bunlar yok... Birleşik Amerika'nın ilan ettiği dört hedefin içinde de yok. Ama bakın, bugün dünya kamuoyuna gösterilen başka, onun arkasındaki başka olabilir. Zaten benim "riya politikası" dediğim de işte budur. Tabii dünyayı ben idare ediyor değilim. Ben politikada dürüstlük ararım; onun için bunları söylüyorum.Dünya politikasında da dürüstlük ararım.

Ben aktif politika yapıyorum diye kendinizi uçurumdan aşağı atacaksınız. Bu tamamen bir aldatmacadır. Köprüyüz diyorsunuz. Köprü sadece derenin birtarafına geçilmek için değildir ki!

Böyle bakarsak, Helsinki'de "pasta" da yok. Halbuki Türkiye'de "pasta" var! Türkiye'de ne var? Savaş olur, savaş kaçınılmazdır, bu iş üç-beş gün içinde biter, biz bu işten pay alırız hesabı var. Türkiye'de kamuoyuna konu böyle getirilmiştir. Bunlar sadece bizim yöneticilerin söyledikleri şey değildir, bizim yöneticilere dışarıdan söylenenlerdir. Çankaya'nın söylediği, "bir koy, üç al" gibi bir fırsatçı politika... Bu, Türkiye Cumhuriyeti Devletine yakışmaz.

Özetlersek, Körfez olayı bir durgunluğa girmiştir. Daha önce şunu söyleyeyim: İlaç ve gıda konusunda ambargo delinecektir. Zaten Sovyetler Birliği'nin daha önce kaydı var: İlaç ve gıda dahil değildir diyor ambargoya. Çin de öyle diyor. Bu kararı veren kim? Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. Buna bir yorum getirecektir. Bush'un da dediği şu: İnsani açıdan gıda ve ilacın olması lazım, ama bu şu demek değildir ki, bunları sel gibi oraya akıtın...

▶ Savaş konusuna gelirsek... Türkiye'de çokça sözü edildi...

"Orta yerde savaşın senaryosu yok. Nasıl yapılacak savaş? ABD Kuveyt'e yüklenip Irak kuvvetlerini mi çıkaracak. Yoksa Irak'a mı yüklenecek? En önemli yanlardan birisi de, ABD'de Vietnam kompleksi vardır. Savaş olursa ABD, Vietnam batağına saplanır gibi buraya saplanmak istemeyecektir. Bu takdirde burada sivil halkın katli söz konusudur. Başarılı olmak için herşeye başvuracaktır. Zaten burada savaş uzun da süremez. Uzun sürmesi bataktır. Bunun yanısıra bekleyiş de uzun süremez. Bekleyişin uzun sürmesi, meydana getirilmiş bulunan bu global dayanışmayı parçalar. Bunun için de, önümüzdeki günler belirsizliklerle doludur. Sonuç çıkarmak fevkalade güçtür. Bana göre imkânsızdır. Fakat bu bekleyiş bir yerde de bir sonuca varacaktır. Öyle tahmin ediyorum ki, ABD ile Sovyetler Birliği kendi aralarında daha çok konuşacaklardır. Bu arada enteresan bir durum: İngiltere Dışişleri Bakanı, geçenlerde Avam Kamarası'nda konuşurken, "evet herşey Birleşmiş Milletler kanalıyla yapılsın ama Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi ağır işleyen bir mekanizmadır" dedi. Ve ekledi: "orada veto sözkonusudur ve pratiği yoktur." Bunun için, Birleşik Amerika, İngiltere, belki yanlarına başka ülkeleri de alarak, Güvenlik Konseyi'nin askeri müdahale kararını beklemeksizin herhangi bir şey yapmaya kalkabilirler mi? O da, ambargonun etkisinin derecesine bağlıdır.

▶ Saddam'ın durumu nasıl görünüyor?

Saddam çaresizdir bana göre. Saddam, Kuveyt'ten çekilse düşecektir. Kuveyt'te kalsa başına büyük bir belâ almıştır... Saddam oradan çekilmeden dünya oradan çekilemez. Değilse, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bir daha işlemez. Halbuki Avrupa'daki yeni düzen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, (biraz önce iki Almanya'nın birleşmesi meselesinde de söyledim) işlemesini mutlaka zaruri görüyor. Yoksa Birleşmiş Milletler itibarını yitirir.

▶ Yine böyle geniş bir açıdan Türkiye'deki yönetimin uyguladığı ve moda deyimle 'aktif-dinamik' diye nitelenen politikayı irdeler misiniz?

Türkiye'deki yönetimin uyguladığı politika nedir? Önce ne yaptığına bakalım.

Kendilerine sorarsanız ki, hükümet başkanının söylediği bu: Muhalefete dönüp "siz neye itiraz ediyorsunuz" diyor. "Irak, Kuveyt'i işgal etmiş; müstevlidir, oradan çıkmalıdır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de öyle diyor. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ambargo kararı aldı; biz de buna uyduk. Buna itiraz mı ediyorsunuz?" diyor. Hayır buna da itiraz eden yok. Hükümet meseleyi böyle koyuyor ortaya. Bir de Sayın Özal'ın ağzına bakarsanız, dünyanın lafı var. "Bush'la konuştum, Gorbaçov'la konuştum, Fransa ile konuştum, İngiltere ile konuştum. Efendim, bizim Sovyetler Birliği ile politikamız aynı" diyor. Ne politikanız aynı? Hangi politikanız aynı? Efendim, "Birleşmiş Milletler'in kararlarını uygulamada azimliyiz..." O kararlar sadece bizim için değil herkes için geçerli; bağlayıcı. "Biz anahtar ülkeyiz, biz kilidiz" gibi laflar. "Ambargo kararına uymazsak, bu takdirde bu ambargo kararı işlemez!" Nasıl uymazsınız? Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararına uymamayı nasıl varsayıyorsunuz ki, buna uymayı politikanız yapıyorsunuz. Zaten dünyanın politikası bu. Uymamayı varsayıp, bundan sonuç çıkarıyorsunuz? Bu ne kilitliktir, ne anahtarlıktır. Dünyanın öbür ülkelerinden başka yaptığınız bir şey yok.

Türkiye'de olan ters şey şu: Türkiye'deki rejim, dış politikayı hükümetin yapacağı, yürüteceği esasına dayanır. Anayasanın 112. maddesi bunu öngörür. Türkiye'de Cumhurbaşkanının hiçbir yetkisi yoktur, sorumluluğu da yoktur. Weizsaecker Almanya'da, neyse Türkiye'de Sayın Turgut Özal da odur. Fakat Sayın Turgut Özal, Türkiye'de sanki başkanlık sistemi, ya da krallık veya bir nevi diktatörlük varmış gibi oynamıştır. Ve Türkiye'nin iç hukukunu zedelemiştir. Bana göre yasadışı kalmıştır. Bazı yazarlarımız yazıyor: "Madem iyi yaptı, yaparsa yapsın!" Ben bunun kadar tehlikeli bir şey göremiyorum. O zaman, yaptığınız şey, yine rejimi bir kenara atıp, netice aramaya benziyor. Aynen, "efendim anarşi vardı, asker ne yapsındı, gelde el koydu." Ece, asker devlete el koymadan anarşiyi önleseydi ya! Önleseydi anarşiyi. Devlete el koydu, bakın devlet ne hale geldi. Şimdi de, "pekala yapıyor, yürütüyor, yetkiliydi yetkisizdi, aramayın, varsın yürütsün" demek, bence rejimi bir kenara itmektir. Bundan öyle çok sıkıntılar doğar ki, yarın yetkisi olmayan başka birisi aynı şeyleri yapmaya kalkar. Bundan daha iyi yaparsa, ona da mı "varsın yürütsün" diyeceksiniz? İşte orada kendi Anayasanızı çiğniyorsunuz. Bu Anayasa diyor ki, bu Anayasadan yetki almadıkça, bu Anayasanın yetki vermediği hiç kimse yetkileri kullanamaz. Siz şimdi bu Anayasanın vermediği yetkileri yetkisiz bir adam olarak kullanıyorsunuz. Bizim iç politikadaki tartışmamızın esası budur. Şimdi gelip, "vay efendim siz şimdi neye karşı çıkıyorsunuz?" Biz, Türkiye'de, hükümetin aşılmış olduğuna, hükümetin yokluğuna karşı çıkıyoruz. Türkiye'de, tarafsız olması lazım gelen sorumsuz Cumhurbaşkanının sorumluluk yüklenmesine karşı çıkıyoruz. Kime hesap verecek? Meclise gelip, mecliste hesap veremez ki. Biz işte buna karşı çıkıyoruz.

Gelelim aktif'liğe... Dış politikada aktif-pasif diye bir şey yoktur. 'Doğru'luk söz konusudur. Zamanlama denirse, zamanlama da, 'doğru'nun içindedir. Ben aktif politika yapıyorum diye kendinizi uçurumdan aşağı mı atacaksınız? Bu, tamamen bir aldatmacadır. "Potansiyel tehlike", "aktif politika" gibi lafların arkasına sığınarak, yapmak istediğiniz şey, olayların odağında kalıp kendi şahsi pozisyonunuzu var kılmaktır. Sayın Özal'ın yaptığı budur.

Herşey neticesiyle ölçülmeyecek midir? Evet. Peki sen bütün bu adamlarla konuştun, netice ne? Bu krizin büyümesine engel olabildin mi? Hayır. Sen diyorsun ki, ben bölgenin önemli devletiyim. O zaman haydi bakalım arabuluculuk rolü oyna. Onu oynayacak durumu yoktur, yitirmiştir o rolü. Türkiye'nin böl-

gede nazım rolü oynayacak imkânını bırakmamıştır Sayın Özal. Aceleciliğinden. İşte aktif bu!

▶ Olabilir miydi?

Olması lazımdı. Ben, 12 Ağustosta Mecliste de sordum: Bush'la konuştum, şununla konuştum, bununla konuştum diyorsunuz, peki Saddam'la niçin konuşmadınız? O da taraflardan birisi. Köprüyüz diyorsunuz. Siz ne biçim köprüsünüz? Köprü sadece derenin bir tarafına geçilmek için değildir ki! Köprü iki tarafa da dayanacaktır.

Şimdi burada çok önemli bir yan var. Dünya petrolünün yüzde 66'sı Körfez'de; rezerv olarak var. Dünyadaki petrol rezervleri 25-30 yılda bitiyor. Burası 100 yıl ömürlü. Fakat bu petrollerin bir kısmı kralların falan elinde. Aslında bunu devam ettirmek de o kadar kolay değil. Bir süre sonra Saddam'a karşı olan Arap ülkelerinde sıkıntılar ortaya çıkabilir. Ve Ortadoğu'da yeni şekillenme olacaksa, bu şekillenmede demokratik gelişmeyi ihmal edemezsiniz. Sovyetler Birliği'nin perestroykası oraları çok partiye götürmüşken buralara intikal etmemesi mümkün değildir. Bunun için de, korumaya çalıştığınız taht ve taçlarda, petrol şirketlerini korumakta sıkıntılar olacaktır. Evet, ben Türkiye'nin global dayanışma içinde olmasını tabii görmesem bile bir zaruret olarak görüyorum. İkiyüzlü olmamak şartıyla politikanın biraz da geleceğe göre yönlenmesi, biraz da bizim komşularımız olduğuna göre, Arap halklarını incitmemesi lazımdır. Batı, bu işin bir Müslümanlık-Hıristiyanlık meselesi haline gelmemesi için yanında Türkiye'yi, Mısır'ı ve bir kaç ülkeyi daha görmek ister. Yalnız Arap halkları nezdinde Türkiye'nin zaten 40 yılda ancak tamir edilmiş bir durumu vardır; ikinci bir İsrail konumuna gelmemelidir.

Deniyor ki, "efendim, Saddam sizin için de tehlikelidir!"

Şunu açıklıkla söyleyeyim; Türkiye, komşularından her sivrileni tehlike sayıp, onun üzerine gitmeyi ne zamandan beri devlet politikası yaptı?..

▶ Bir de ortalıkta, Musul-Kerkük, harita değişikliği sözleri dolaşıyor efendim. Sözler mi veriliyor, sözler mi alınıyor?..

Musul sizin olsun diyebilirler mi? O zaman yine kuvvet kullanmak yoluyla toprak almak olayı çıkmaz mı ortaya? Buna İran razı olur mu? Suriye, Sovyetler Birliği, İngiltere, Amerika razı olur mu? Krizin nedeni bu değil mi? Tabii, kriz oradan çıkmış. Kriz, harita değişikliğinden çıkmış. Yeni bir harita değişikliğine razı olurlar mı? Onun içindir ki, bunun oltanın ucuna takılan bir yem olmamasına dikkat etmek lazım. Ama kulaklara fısıldanan masadır, pastadır, harita değişikliğidir. Eğer bir savaş söz konusu ise aktiftir pasiftir derken, bir Kuzey cephesi- ki bu 370 kilometredir- kaçınılmaz hale gelir. Türkiye kendisini bir savaşın içinde bulursa, orada bulur.

Ben aktif politika yaptım!..

Ne yaptın? Türkiye'yi savaşa götürdün. Aktif politikayı başına çal derler sonra.

Aslında aktiftir, pasiftir, bunlar siyasetin terimleri değildir, bunlar aldatmacadır. Hangi yollardan gidip, hangi sonucu alacaksın? Belki de, pasif politika gerekir. Bunlar araçtır. Ateş düşürecek ilaç lazımsa onu alacaksın; müshil almazsın. Ona benzer bu. ■

SÖZÜM SANADIR

Hicran Ç. "biz buradayız " diyor

(Bu sayıda yerimi 16 yaşında bir lise öğrencisine, Hicran Ç.'ye bırakıyorum. Bana gönderdiği mektup hepimizedir. Umudum, sevgim, güvenim onlarındır. İnanıyorum ki, bu mektubu okuyunca duygularımı paylaşacaksınız.)

2 Eylül 1990 Pazar

Dost diye başladım yazıma. Çünkü biliyorum ki her zaman yanımızdasınız -arkamızda ya da önümüzde değil, bu da bizim için çok önemli-. Sizi okuyorum sürekli ve her kitabınızda, her yazınızda direncime direnç katıyorsunuz. Kınamalara, yasaklara daha güvenle karşı koyuyorum.

Ben bir öğrenciyim. 16 yaşındayım, lise 2'ye geçtim. Çabam, doğrusu çabamı gösterebildiğim tek nokta bireysel olarak kendimi geliştirmek. İşin kötü yanıysa verimli olamamak. **Bizden önceki nesil toplumsallaşırken, birey olarak varolma aşamasını atlamış.** (Bu tümcenin altını ben çizdim E.A.). Şimdiki genç kitlesiyse birey olarak varolmasından korkulan -çünkü bunu başardığında toplum olarak varolacağı, toplumsallaşma yolunda ilerleyeceği bilinen ve hemen bastırılan- bir toplum. Kimi zaman yöntemlerin de etkili olduğunu düşünüyorum, ancak Dikili'deki gibi demokrasi kokusunu alınca başarılı olup olmadıkları, sonucu sevindirici bir tartışma olabilir diyorum.

Birey ve toplum olarak varolmanın içiçe geçmesini koşul alıyorum. Oysa bana diyorlar ki, "hiçbir şey yapamazsın, örgütlenemezsin, bir sürü genelge, kararname, yasa var. Onlara hayır dersen; işkence, cop, hapis, çürüyen yıllar var. Hele büyü, üniversiteyi bitir sağsalim, sonra konuş, elin uzasın". Hoppala, öğrencinin sorununu avukat, doktor mu çözecek, yoksa mühendis mi? **Öğrenci haykırmadıkça onun yerine haykıran kalem adamı nereye varabilir? Bugüne kadar yapılan hata bu değil miydi?** (Bu satırların altını da ben çizdim E.A.)

Bazı, yooo çoğun kafamı kurcalayan bu. Örgütlenmemizi olasılaştıran çözümler düşünüyorum. Bunlardan en çok kafamı kurcalayan "Öğrenci Kurulu" düşüncesi. Çok "olmaz" aldım. Ama belki siz...

Biliyorsunuz okullarda bizlen -son yazınızda dediğiniz gibi, sağlık saylanızda- saçımızın boyundan, çorabımızın renginden cezalandıran, yasak koyan, çözümü okuldan atmada, uzaklaştırmada bulan, bazı düşüncelerinden yargılayan, hiç bir yapıcı niteliği olmayan bir "disiplin kurulumuz" var. Öğretmen kurulumuz var ki, sanırım asıl amacı bizlere yararlı olmak, daha iyi eğilmek. Ne konuştuklarını bilmiyorum ama bize şimdiye kadar etkin ve uzun süreli çözümler getirmediler. Oysa bu kurulda bir öğrenci de -öğrencilerin seçtiği- öğrencilerin sorunlarını dile getirseydi ve dinlenseydi. Demokrasi, dile pelesenk edilişinin dışında yaşasaydı.

Bu öğrenci "öğrenci kurulunun temsilcisi" olacak. Okullarda örneğin edebiyat, fen, matematik kollarının, diğer öğrencilerin birer temsilcisi olur, ya da ilgi alanlarına göre belirlenir gruplar ya da sabahçıların, öğlencilerin birkaç temsilcisi olur. Bunlar öğretmen kuruluna gidecek temsilciyi seçer ve öğretmen, öğrenci, yönetici ve veli -onların da sözde bir örgütlenmesi var "okul aile birliği" işbirliğiyle çözüme gidilir. Tüm okullar koordine çalışır.

Ancak öğrendim ki böyle bir kurul, boğazımıza kadar battığımız kararnamelerle "yasaklanmış". "legal" yol yok. İllegal bir öğrenci örgütlenmesiyle sorunları bireysel başvuru görünümünde yönetime getirmeyi düşündüm -lütfen susturmadan önce dinleyin. Şimdiye kadar hep öyle oldu (susturuldum)- örneğin sağlığımızla ilgili bir konu ilkokuldaki kardeşlerimizin de çektiği bir konu, okul kantinleri. Aslında bunların Sağlık Bakanlığından görevlilerce ve Milli Eğitim Bakanlığı-Sağlık Bakanlığı işbirliğiyle denetlenmesi gerekli. Açık yiyecekler, içecekler, ne olduğu belirsiz, sağlıksız -belki sağlıklı olanları da var ama biz bilemeyiz ki- besin maddeleri. Ama hiç bir sağlık görevlisi gelip kontrol etmedi şimdiye kadar. Bunu sağlayabiliriz, imzalar toplar, yönetime verir dilekçelerin yönetime aynı gün verilmesi birlikteliği kanıtlayıcı olur. İlkokuldan orta dereceli okula, öğretmeni, velisi, öğrencisi ve kamuoyu basın desteği bunu sağlayacaktır.

Arkasından biz öğrenciler için, özellikle "ateist" arkadaşlar için benim gibi zor olan, kendimizi, çevremizi kandırırcasına inanmadığımız şeyler sayıklamak zorunda olduğumuz "din dersi, din kültürü ve ahlak bilgisi" dersi. Dinle ahlakın özdeşleştirilmesi de hiçbir zaman kendime yediremediğim, kabullenemediğim bir konu. Elbet müslüman arkadaşlarımıza saygımız büyük. Ama bu dersin zorunlu olması çok saçma, saçmalığın ötesinde ezici, yanlış. Asla zorunlu olmamalı. Yine imza toplanabilir, gerekli yerlerde eylem konabilir, Bakanlığa, Meclise kınama kartları gönderilebilir.

Ya da biliyorsunuz, son "Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi" bize örgütlenme özgürlüğü sağlıyor. Türkiye'nin buna imza koyması bizim çalışmalarımızla, baskımızla sağlanabilir, "Öğrenci Kurulu"na da kapı açar.

Şu günlerde savaş kokusu alıyoruz dünyada. Bazı güçler ağızlarını açmışlar, savaşta akan insan kanını bal diye ağızlarına akıtmayı bekliyorlar. Bizler yalnız başımıza bar, kafe köşelerinde soluksuz, heyecanlı felsefe yapıyor, bir kaç terim öğrenip entel ukalası olup çıkıyoruz. (Kendi çapımızda entelektüellik.)

Dün Dünya Barış Günü'ydü. Keşke, keşke bayram diyebilseydim. Coşkuyla muştulasaydım dünyaya "Bugün bayram, Barış Bayramı".

1 Eylül'de bir demet papatya aldım. Denize savurdum. Elim kolum bağlı oturuşun hıncıyla, papatyaları belki de insandan başka evrende herkesin, herşeyin hakettiğini düşünerek. Ardından aklıma uğraşan insanlar geldi ve savaşı kanı, tutsaklığı, yeşil düşmanlığını isteyenin aslında bir avuç insan olduğunu düşünüp, eski düşünceme kızdım. Boğazıma bir yutkunuş takıldı kaldı. Bir avuç insana karşı gelemeyişin acısıyla şu koca kitlenin Barış Günü ve beynim soru dolu, çözümsüz. Gazeteyi açmadım, istemedim.

İmgelere daldım yine. Alanları insan doldurdum, ellerinde "Barış" yazan koca bir pankart ve ellerinde papatyalar, "Savaş istemiyoruz", "Kan istemiyoruz", "Önce insan" diyen. Kocaman bir "Yaşamak istiyoruz" diyen haykırış. Bir yumruk düşledim sevgi için kalkan.

Gazeteyi açtım. Bir yanda savaş çığlıkları, diğer yanda Gülhane'de, Karşıyaka'da, Foça'da, Çeşme'de barış için uğraşımlar.. Çeşme'den ayrıca bir Yunan şehrinden teknelerle denize papatyalar koymuşlardı, gözlerim doldu. Duygularımdan, korkmamayı öğrenirken bana çok yardım etmiştiniz, dur demedim gözyaşlarıma ve utanmadım onlardan.

Davetsiz konuğunuzdum sizin öykülerinizde. Şimdi de davetsiz dostunuz. Tüm zamanlarda bu genç romantiğin dostluğunu kabul eder misiniz?

Hicran Ç. Toroslar

Prof. Bahri Savcı

BİR ANAYASA ARANIYORSA

Anayasa yapımlarında dar temsillere, dar tartışmalara iltifat etmemek, koşulların elverdiği en geniş temsillere gitme çabası göstermek zorunludur.

Türkiye'de mutlaka bir anayasa gerekir: 12 Eylülün, toplumsal gelişim istidatlarına vurduğu darbelerin getirdiği adaletsiz düzeni ıslah için; ulusal egemenliksiz siyasal yapıyı, sağlığına kavuşturmak için...

Bu, tarihimizin bir buyruğudur.

Ama, bunun yolu sarptır. Varolan siyasal dinamikler arasında, yeni bir "Konsensüs Demokrasisi"ni kuracak bir konsensüse ulaşma, zordur. Ayrıca, bir sürü politikacının ruhlarındaki, algılarındaki hamlıklar da, gelişmeci bilgi ve bilgeliklerin ortaya çıkmasına engeldir.

Siyasal seçkinlerimizin büyük bir bölümü, çağdaş-aydınlık bir dünyanın vazgeçilmez ögelerine dayalı bir örgütlenmeden hâlâ korkar.

Buna karşın, adını ettiğimiz tarih, 1807 Sened-i İttifak'ıyla, egemenliği, tanrısallıktan çıkardığından beri, ulusal istençulusal kuvvet ve dinamiklerin yapıcılığı ekseni üzerinde, "emeğin siyasallaşması"nı sağlama gereksinimini de getirmiştir.

Bu nedenle, "sosyal"e açık, "sömürü"ye kapalı; keza, "ekonomik verim-adalet-insansal özgürlük"lere, "laik algı"ya açık; "arkaik değerlere-kurumlara-yaşam üslupları"'na kapalı bir yeni anayasa, tarihin bir "emperatifi" (buyruğu) olarak, Türkiye'nin baş sorunu olmuştur.

❑

Bu yeni anayasa ise, emeğin siyasallaşmasını, ancak, bütün dinamiklerin, bir yerlerde, birleşik rızalara-konsensüslere varmasıyla "olgun bir olgu" halinde oluşturabilir.

Ama, böyle bir olgunluğu önleyecek bir sürü olumsuzluklar da, hâlâ "hüküm ferma"dır:

A) Bir kez, halktan % 79 gibi bir önemli (considérable) redkliye aldığı halde ve kendisi, ancak % 21'de kaldığı halde, parlamentarizm yapısını hiçe sayan bir "tekcilik" Abdülhamit tekciliğini aşan bir kişisel egemenliğini,hâlâ sürdürüyor. (Abdülhamit, hiç olmazsa, 93 Rus savaşında, devlet ricaliyle, Mebuslar Meclisiyle "istişare"ye girmiş).

Bu tekciliği önleyecek olan muhalefetin bir kanadı, "Ağır ol, molla sansınlar" fehvasınca, edilgenliğini sürdürüyor. Bir başka kanadı da, "baba" olma ayaklarına yatma romantizmini sürdürüyor. Bir başka kanat ise, politikayı, bir "kırgınlık psikozu"nun savaşından ibaret kılmasını sürdürüyor. Geride kalan başka kanatlar da "Orta Asya-Arap çölü söylenceleri" içinde politika üretme yetersizliğini sürdürüyor.

"Üretimi-tüketimi-insansal özgürlükler cevheri"ni, bilime dayalı kılma felsefesinde birleştiklerini söyleyen sosyalistler de, demokratik örgütlenmede, demokrasi içre eylemleşmede, bir türlü, bir demokratik yapı kuramamalarını sürdürüyor.

Böyle bir ortamda, yeni anayasayı, bir yandan, "Asyai-Çölsel" değer ve kurumların arkaik damgasından kurtarmak zorlaşır; bir yandan da 1876-1908 Meşrutiyetleriyle başlatılıp, 1921'in "Meclisin yüceliği" kavramı icinden geçip 1924'te, "parlamenter çizgiler"ini almaya başlamış olan ve 1961 ile de "parlamenter yapılaşma"yı, Türkiye'nin bir zorunluluğu halinde gerçekleştirme gelişmeciliğini; Reganset-Bushsel bir prezidansiyelli düşü ile, yeni bir Führerizme götürme akımını önleme, çok zorlaşır.

B) Ayrıca, siyasal seçkinlerimizin, kökeninde cehalet bulunan bir "kapalı toplum" geleneği vardır ki, bu, yeni anayasanın birçok çağdaş değer ve kurum kazanmasını önlemeğe çok istidat oluşturur.

Siyasal seçkinlerimizin büyük bir bölümü, çağdaş-aydınlık bir dünyanın vazgeçilmez ögelerine dayalı bir örgütlenmeden hâlâ korkar. Bu grup, üstelik, 12 Eylülden beri, kendisini, bir kapalı toplum içine sokma ceberutluğuna, o, sanki bu bir tanrısal yazgı imiş gibi, hemen teslim olma gelenekçiliğini de geliştirmiştir.

Dahası da var. Bu grup, bu ceberutluğa "hizmet sunma" yarışına da girmiştir.

İftira etmiyorum.

Acı ve aydınlıkçı olma akımı ile çelişen bu paradoksun örneklerini anımsamanızı diliyorum:

Evet, lütfen anımsayınız:

a- Çağdaş ulusçuluk, birleşik tarihte bütünleşmekten doğan "bir arada yaşama dileği"ne dayalı bir siyasal kurumdur.

Oysa bizim kimi seçkinlerimiz, onu, çöl metafiziği-Orta Asya söylencesi ile dolu bir dinsel pantürkizm halinde, 61 Anayasasına geçirtmek istemişlerdir: Hem de, Milli Birlik Komitesi üyesi, Babı Ali yazarları olarak. Anımsayınız bunları...

b- Çağdaş demokrasi, çoğulcu bir yapı içinde, düşün özgürlüğünün yarattığı ayrımlılıklar zenginliğinden, "konsensüs"lere ulaşma süreci ve yaşam biçimidir.

Fakat, bizim bu pantürkizmcilerimiz, bu "konsensüs demokrasisi"ni aşıp, sosyal olarak kısır-durağan, ve fakat, siyasal olarak saldırgan bir "Ülkü Bir" faşizanlığı kurma yolunu zorlamışlardır: hem de, hukuk-siyasal-sosyal-eğitsel eğitim görmüş seçkinler olarak. Bunları da anımsayınız.

c- Çağdaş demokrasi, aslında, "sosyal içerik zenginliği"ni boyuna artırma, bu yol ile, sömürünün "ulusal istenç olması"nı önleme özündedir.

Şimdi siz, acı da olsa anımsayınız ki, 61 Anayasası tartışmaları sırasında "sosyal ve ekonomik haklar"dan ve bunlar yoluyla "sosyal statüler içinde eşitlik"lerden söz edilirken, seçkinlerden kimi saygı değerler, gözlerini korku ile açıp "Aman bu, komünizme yol açmadır", diye ürkmüşler ve 61 Kurucu Meclisi Kürsüsünde, adı geçen kavram ve kurumlara direnmişlerdir. Bu dirençlerine, basın içinden, üniversite içinden, partiler içinden ve onların yeni Anayasanın yapılmasına, Kurucu Meclis'te, Anayasa komisyonlarında görevli kıldıkları uzmanlardan destek gelmiştir. Lütfen anımsayınız.

d- 61'in yöneldiği ve aradığı "sosyal içerik ekseni üzerinde Konsensüslere varma demokrasisi", bir açıdan, keyfilikleri önleyecek bir yapılaşmayı yaratacak bir "hukuk egemenliği" sistemidir ki, gerektiğinde, bizzat yasama organını da, "İnsan Hakları" ile sınırlayabilsin.

Bunun için de, önce, yargıyı siyasanın tutsaklığından kurtaracak bir "yargı bağımsızlığı"nı sağlamak gerekir; yargıyı, ulusun egemenliğini kullanan bir anayasal kişiliğe kavuşturmak gerekir.

Ama, siyasal partilerden gelen kimi Kurucu Meclis "muteberan"ı, ne demişlerdir? "Aman, bu yargıçların başları, bu kadar boş bırakılmaz. Onlar, siyasanın, biz siyasetçilerin denetimi altında kalmalıdırlar. Siyasa, onları, kendi egemenliği altına almazsa, bağımsız yargıçlar sistemi, yargıyı, Meclise egemen kılar, sonunda.." Bunu, unutmamalıdır.

e- Sonra, 61 Anayasasına, bilimsel bir ge-

rekçeye dayanmadan, yıllarca direnen bir iktidar önderini anımsayınız: Onun, "Ben sandıktan çıktım; ulusal istenç, ulusal egemenlik oldum. Artık, bütün devlet organları-yargı-Anayasa Mahkemesi, benim bu egemenliğimi yansıtan politikalarımın çizgisinde bir yol izlemelidir. Oysa, onlar, benim, "ulusal istenç-ulusal egemenlik ile 'tıpkılaşan' istencime-politikama-egemenliğime, işte bu 61'e dayanarak, direniyorlar. Yani, bu Anayasa ile, ülke yönetilmez." deyişlerini anımsayınız.

f- Ve 12 Eylül seçkinlerimizin, oldukça büyük bir kesimini anımsayınız: Onların, 12 Eylül ceberutluğunu, tanrısal bir yazgı sayıp, ona "ubudiyet" gösterisinde bulunmalarını anımsayınız. Ve onların, daha, daha da ileri gidip, bu ceberutluğa hizmet sunuşlarını anımsayınız: hem genel yönetimde, hem üniversite yönetim kadrolarında, hem de Danışma Meclisinde...

❑

Bu utanç furyasından ve hele onun üniversiteye bulaşmasından çok üzülen bir gerçek demokrasi seçkininin bir sözünü de, ben anımsatayım: "Ülkemizin kimi aydınları (hatta kimi yargısal kurumları) özgürlüklerinden ne kadar şikâyetçi imişler; ne kadar, bir 'özgürsüzlük' özlemi içinde imiler de, bu özgürsüzlük sistemine, hemen, 'itaat-ubudiyet-hizmet yarışına 'çıktılar." demişti, acı, acı...

❑

Bu durumda, yeni bir Anayasa yapma işinin pek kolay olmayacağı anlaşılıyor. Bunlar, yakın geçmişimizden alınacak üç olgu ile de koyulaştırılabilir:

i- 61 Anayasasının ilk taslağı hazırlanırken, şöyle bir düşün ortaya çıkmıştı: "Demokrasiye geçişi hızlandırmalı. Şimdi, İstanbul Üniversitesi nezdinde kurulmuş olan 10 kişilik Anayasa Komisyonunda 10 profesör, Anayasayı hazırlar. Ona bu yetkiyi vermiş olan, 37 kişilik MBK da, 'okey' der. Anayasa, kısa bir sürede olmuş-bitmiş olur."

Bu düşünce, askersel yönetimden, demokrasiye, demokratik yönetime geçiş işini uzatıp, kimi komplikasyonlara uğramadan geçişi sağlama gibi bir iyi niyete dayanıyordu. Ama, gene de yanlıştı: Ülkenin politiko-sosyal ve siyasal dinamiklerine dayanma ve yeterli bir tartışma yapma olanağını ihmal ediyordu. Zaten, o yüzden de, 10 kişilik Bilim Heyetinin yapıtı, bir "Ön Taslak" sayıldı; Anayasa, o günkü nazik koşullar içinde tek bilimsel seçenek olan ve bir genel seçimden çıkışlığa en yakın bir sosyo-ekonomik ve kültürel yapı oluşturan bir Kurucu Meclis eliyle yapıldı. Böylece, 61, hem Kurucu Meclis içinde, hem dışında ve hem de referandum sırasında yapılan tartışmaların sonunda ortaya çıkmış oldu.

Bundan, anayasa yapımlarında, dar heyetlere, dar temsillere, dar tartışmalara iltifat etmeme, koşulların elverdiği en geniş temsillere gitme çabasını gösterme zorunluluğu ortaya çıkar.

ii- 61 Kurucu Meclisinde, CHP kendi gelecek iktidarının işlemesine elverişli bir Anayasa ile yetinme niyetleri göstermişti; Anayasayı, kendi "manyetik"i içinde inşa eğilimleri de göstermişti. Bereket, Kurucu Meclis, onun salt egemenliği altında değildi ve öteki dinamikler kendilerini belirtme özgürlüklerini kullanarak, bir partinin değil, ülkenin Anayasasına erişebilmişlerdi. Partilerin, Anayasayı, kendi manyetikleri içine alma güdülerini anımsamakta yarar var.

iii- Evet, bunda, gerçekten yarar var:

Şimdilerde, ANAP ve DYP, seçmene ne diyor: "Bize, Mecliste, Anayasayı değiştirecek (gerekirse tümden 'tebdil' edecek) sandalyeyi verin, bu işi, kolayından, bitiriverelim!..."

Korkunç bir öneri!..

Türkiye'ye, onun gelişim sürecine, partilerinin anti-sosyal arkaik damgasını vuracaklar; Anayasaya, kendi karihalarının da, siyasal yapılaşma konusundaki, dar-kişisel-öznel eğilim ve özlemlerini yansıtacaklar. Bilimin ve tarihin, Türkiye'ye getirdiği demokrasi olgusunu ve demokrasi verilerini boşlayıverecekler.

❑

Yeni bir anayasanın yapılışında, bu üç olgudan yeterli dersi alarak, izlenecek yolun şu olduğu, kendiliğinden beliriyor:

A- Ya, bir genel seçimle bir Kurucu Meclis oluşturmak, ya da hem Kurucu Meclisin, hem de kendisinin doğal işlevini yerine getirecek bir parlamento oluşturmak.. (Partiler, bu genel seçimlere, Anayasa konusundaki temel görüşlerini açıklayarak girerler, listelerini o olasılığa göre düzenlerler.)

B- Bu Kurucu Meclisin, ya da parlamentonun, Anayasayı yapar yapmaz dağılıp, yerini, doğal bir parlamentarizmin doğal parlamentosuna bırakmasını sağlamak...

Yoksa, yeni Anayasa da, gene, 12 Eylülcüler'inki gibi, yapıcılarının bireysel-kişisel-öznel ve de yetersiz, anti demokratik istençlerinin, saltık sultalarının ürünü olmaktan kurtulamaz. ■

KÖTÜ BİR ANAYASA

Anayasalar millet ya da halk için biçilmiş giysiler değildir. Anayasalar devlet için biçilmiş giysilerdir.

Anayasamız çok kötüdür, önce bunun üzerinde durmak istiyorum. Anayasamızın çok kötü olmasının birkaç temel nedeni vardır. Bunların başında yapılış koşulları gelir. 1982 Anayasasını kendilerine hiçbir yetki tanınmamış ve rastgele atanmış kişilerden oluşan bir Danışma Meclisi hazırladı. Gerek Danışma Meclisi Anayasa Taslağını hazırlarken ve gerek son halini bulan Anayasa Taslağı halk oylamasına sunulurken yapılan baskılar da Anayasanın kötü olmasında çok geniş ölçüde katkıda bulunmuştur. Danışma meclisi kendisi baskı altında çalışan bir kuruluştu. Her an fesih tehlikesi altında ve bunun tehdidiyle çalışmakta idi. Danışma Meclisinde Anayasa maddeleri taslağının oylanması esnasındaki tehditler, aba altından sopa göstermeler hepimizin hâlâ hatırındadır. Halkoylamasının baskı altında yapılması ise yine herkesin gözleri önünde cereyan etti. Bir defa emirle ve yasa ile anayasaya karşı çıkmak yasaklandı. Sandıklarda büyük baskı kuruldu. Oy pusulalarının renginden tutun, sandık heyetlerinin tutumuna kadar büyük bir baskı altında yapıldı kamu oylaması. Oy sayımının açık yapılması kuralına dahi fiilen riayet edilmedi. Bütün bunlara ek olarak halkoyuna sunulan Anayasa Taslağının tanıtılmasını tek başına üstlenen General Kenan Evren son derece alaturka bir kurnazlık ile halkı aldattı. Gerçekleri açıklamadı. Bu aldatma orgeneralin kötü niyetinden mi, yoksa Anayasa ve hukuk konusundaki bilgisizliğinden mi ileri geliyordu, bunu kesin olarak belirleyebilmek zor. Ama Orgeneral Evren'in Anayasa savunmasında ele aldığı temel konular kökten yanlış yaklaşımları içermekte idi. Örneğin General Evren Anayasa taslağını savunurken hukuk kurallarının iyi ve uslu vatandaşlar için olduğunu sürekli olarak vurgulamakta idi. Yani yaramaz ve kötü vatandaşların hukuk kurallarından yararlanmaya hakkı olmadığını çok değişik biçimlerde ama devamlı olarak anlattı. Orgeneral Evren'e göre bir terörist, insan haklarına ilişkin koruma kurallarından yararlanamaz, yararlanamamalıdır. Bu görüş halkımıza benimsetilmeye çalışıldı. Yine General Evren'e göre 1961 Anayasası halkımıza, milletimize bol gelmekte idi. Bu da Anayasa kavramını çarpıtan bir açıklama idi. Anayasalar millet yada halk için biçilmiş giysiler değildir. Anayasalar devlet için biçilmiş giysilerdir. Devletin örgütünü belirler ve devlet gücünün, devlet kudretinin sınırlarını çizer. Devlete güç veren anayasa değildir. Devlete güç veren şey devlet olmasıdır. Ama devletin bu gücünün sınırlanması, bu sınırlamanın da hukuk kuralları ile anayasalar ile yapılması o devleti çağdaş devlet haline getirir. İşte Orgeneral Evren'in yaklaşımı bu gerçeği tersinden ele alarak yapılan bir yanıltma idi. Böyle bir aldatmacaya bir de korku ve baskı eklenince Anayasanın % 92 çoğunlukla kabul edilmesini doğal karşılamak gerekir.

Hâlâ bu Anayasa ile yaşıyor olmamızın sorumluluğu siyasal partilerimizdedir, baskı grubu niteliğindeki tüm örgütlerdedir.

1982 Anayasasının kötü olmasının bir başka temel nedeni de bilgisizlik, cehalet ve umursamazlık idi. Anayasa taslağını ilk hazırlayan Danışma Meclisi komisyonu ve Danışma Meclisinin genel düzeyi bir anayasa yapmaya yeterli boyutlarda değildi. Ayrıca Anayasanın komisyondan çıkan taslağı da incelendiğinde görülüyor ki Taslak son derecede baştan savma bir biçimde, bilgisizce ve birçok konuyu yeterli derecede incelemeden çırpıştırılıvermiş bir taslaktı. Danışma Meclisinden de o haliyle geçmiştir. Buna bir de Danışma Meclisinin genel düzeyinden de daha aşağı bir bilgisizlik düzeyi gösteren Milli Güvenlik Konseyi ve Sekretaryası tarafından yapılan değişiklikler eklenince, ortaya bir ucube çıktı.

1982 Anayasasının genel bir değerlendirilmesini yapmak gerekirse şunları söylemek mümkündür. 1982 Anayasasını yapanlar, yani gerek Danışma Meclisi gerek Milli Güvenlik Konseyi Anayasanın temel amacının devlet gücünü sınırlamak olduğunu gözardı etmişlerdir. Devlet gücünü sınırlamak bir yana, devletin vatandaşı nasıl baskı altına alabileceği konusunda iktidar güçlerine yol gösteren hükümler koymuşlardır. Bu açıdan mesela devlet güçlerini ya da yasama organını sınırlamayan 1924 Anayasası, hatta 1876 Teşkilatı Esasiye Kanunu, kanımca 1982 Anayasasından çok daha ileri çok daha çağdaş kabul edilmek gerekir. Hiç değilse bu metinler yasama organını ve bir dereceye kadar yürütme organını tamamen serbest bırakmışlar, sınırlamamışlar, ama bu organlara nasıl baskı rejimi kurulabileceğine dair yol göstermeye de yeltenmemişlerdir.

1982 Anayasasını yapanların bu nitelikleri yanında Anayasanın tamamını incelediğimiz zaman varılabilecek sonuç bu Anayasayı yapanların önce hukuk, sonra siyaset ve hatta Türkçe bilmedikleri gerçeğidir.

Bütün bunların yanında 1983 seçimlerine kadar iktidarı elinde tutmuş olan Milli Güvenlik Konseyinin 1982'de yürürlüğe giren Anayasa ile kendisini hiç bağlı saymadığını hatta bağlı saymak niyetinde de olmadığını yaptıkları yasalardan, eylemlerinden ve kararlarından net şekilde anlamak mümkündür. Milli Güvenlik Konseyinin bu tutumları kendisinin sivil iktidar olduğunu iddia eden ANAP iktidarı tarafından da benimsenmiş gibi görünmektedir. ANAP iktidarı da 1983 ve 1987 seçimlerinden sonra Anayasa ile kendilerini bağlı saymak istememişler ve Anayasayı çok önem verdikleri bir metin olarak görmemişlerdir. Bunun son derecede tehlikeli bir yol olduğu açıktır.

Aslında 1982 Anayasasının yeterli olmadığını, değiştirilmesi gerektiğini, kötü bir anayasa olduğunu Türkiye'de sesi duyulan herkes açıklamaktadır. Buna Anayasayı yapan Milli Güvenlik Konseyinin o zamanki başkanı General Evren de dahildir. İktidar partisi ANAP, Anayasanın değişmesinden yanadır. Anamuhalefet partisi SHP Anayasasının değişmesinden yanadır. DYP, DSP ve diğer partiler Anayasanın değişmesinden yana olduklarını her fırsatta açıklamışlardır. Ama 1982 Anayasasını gerçekten eleştirmek için çalışma yapan, rapor hazırlayan yalnız iki kuruluş vardır: SHP

ve aydınlardan oluşan Demokrasiyi İzleme Kurulu. Ancak siyasal parti olarak SHP'nin 1982 Anayasasını eleştiren bir rapor hazırlaması, bunu karar organında benimsemesi ve halen yeni bir Anayasa taslağı üzerinde çalışmalar yapmakta olması kanımca yeterli değildir. SHP benim saptayabildiğim kadarıyla Anayasanın değişmesi yolunda politikalar üretmemiş, kamuoyuna bu görüşlerini yeterince açıklamamış, kısacası 1982 Anayasasının karşısında kendisinden beklenen ölçüde kesin tavır almamıştır. Siyasi partiler dışındaki kuruluş ve örgütlerin de Anayasa karşısındaki tutumları farklı değildir. Gerek sendikalar, gerek dernekler, gerek demin sözünü ettiğim **ad hoc** kuruluş niteliğindeki aydınlardan kurulan Demokrasiyi İzleme Kurulu Anayasa konusunu gündemde tutmak için yeterli çaba göstermemektedir. Aslında siyasal partilerden başlamak üzere tüm kuruluş ve örgütlere şu soruların sorulması ve kendilerinden bu sorulara açık ve net cevap vermelerinin beklenmesi gerekmektedir!

Anayasaya bütünüyle karşı mısınız, yoksa taraftar mısınız?

Eğer Anayasaya kısmen karşıysanız, yani Anayasanın bazı maddelerinin değişmesi taraftarı iseniz hangi maddelerinin niçin karşısındasınız?

Anayasaya karşı olduğunuzu çok kez açıklamış olduğunuza göre Anayasanın değişmesi için şimdiye kadar neler yaptınız veya şimdiden sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Diğer siyasi partiler ve kuruluşlarla ortak bir çalışma içine girmeyi planladınız mı? Planladınızsa bu konuda neler yaptınız?

Niçin Anayasaya açıkça ve politik olarak kamuoyu karşısında karşı çıkıp politika üretmiyorsunuz?

Kanımca bu sorulara cevap vermesi gereken kuruluşlar yalnızca siyasal partiler değildir. Diğer kuruluşlara da, Anayasa karşısındaki tutumlarının ne olduğunu, Anayasaya karşı olup olmadıklarını ya da hangi ölçüde ya da hangi açılardan karşı olduklarını açıkça belirlemeleri için sorular yöneltmek gerekir. Belki de bu konuda en büyük sorumluluğu üniversiteler taşımaktadır. Üniversiteler kendi resmi örgütleri içinde ve kendi akademik faaliyetleri çerçevesinde ne yapmışlardır? Bunların bir muhasebesini kendilerinden sormak gerekir. Tüm üniversitelerin denetimi ve koordinasyonu ile yükümlü olan Yüksek Öğretim Kurulu üniversitelerde müşterek bir anayasa çalışması yapılmasını teşvik etmiş midir? Ankara Üniversitesi ne yapmıştır? İstanbul Üniversitesi ne yapmıştır? Üniversitelerin düzeyinde kalmayıp daha alt düzeye de inmek mümkün sanıyorum. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi ne yaptılar? Ankara'daki bu fakülteler ne yaptılar? Hatta Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim dalı ne yaptı? Bütün bu kuruluşların 1982 Anayasası hakkındaki tutumlarını belirlemeleri ve tavırlarını açıklamaya çağrılmaları gerekir. Eğer bu Anayasa Türk milletine layık bir Anayasa değil ise, hâlâ bu Anayasa ile birlikte yaşıyor olmamızın sorumluluğu siyasal partilerimizdedir, baskı grubu niteliğindeki tüm örgütlerdedir. Politik açıdan yapılması gereken bu girişimlere gerekli akademik malzemeyi hazırlamak da üniversitelere düşer. ■

Prof.Dr. İl Han Özay

Üniversitenin binası deniz...

Halk içinde çok güzel bir deyiş vardır: "Devletin parası deniz, yemeyen domuz". İLkemizde de, galiba, bu uyulması mutlaka gerekli bir ilke gibi düşünülmekte ki çeşitli görünümler altında hergün yeni bir örneğine rastlanmakta. Bunlardan biri de, sanki bina kıtlığına kıran girmiş gibi, Taşkışla, Maçka Maden Fakültesi gibi üniversiteye ait binaların bol keseden sağa sola dağıtılması. İşte yazının başlığı için esin kaynağı da bu üzücü durum oldu.

Üniversiteye ait binalar deyince bazı çevreler hemen itiraza kalkışmakta ve sözkonusu taşınmazların mülkiyetinin Hazine'ye, yani Maliye Bakanlığı'na ait olduğunu ileri sürerek bu idarenin dilediğini yapabileceği savını ortaya atmaktadırlar. Halbuki kazın ayağı öyle değil.

Klâsik hukuk öğretisindeki "mülkiyet", Latince anlatımıyla "usus", "fructus" ve "abusus", yani kullanma, ürünlerinden yararlanma ve tüketme gücünü içeren bir hak. Ne var ki, bu önce "mülkiyetin sosyal işlevi" kavramı ile sınırlanıp, daha sonra da kamu hukuku alanına aktarılınca durum çok değişmiş. Bir kere hem "kullanma", hem de "ürünlerinden yararlanma" idare hukukuna özgü "amaç" ve "sebep" unsurları ile sınırlanmış, "tüketme", yani tamamen yok etme ise çoğu kez olası değil. Nasıl olası değil? Örneğin herhangi bir kimse elindeki çok değerli bir antikayı dilediğince satabilir, giderek armağan edebilirse de devlet, müzelerinde sakladığı aynı tür bir malı ne satabilir, ne atabilir, ne de hediye edebilir. Bu tür nesneler üzerinde hak iddia edip yabancı mahkemeler önünde kanıtlama bile sözkonusudur ve Karun Hazinelerinin serüveni bunun en anlamlı ve güncel örneğidir.

Bilindiği gibi bu yol Taşkışla ile açılmış gibi oldu, ama idarî yargı bir eski eser katliamını önleyebildi. İşin garip tarafı da o binayı bozup otel haline getirmek isteyen galiba bir Amerikan şirketi idi. Garip diyorum zira televizyonlardaki "Hotel" dizilerinde kapısı gösterildiği için ünlenen San Fransisco'daki Fairmont Oteli'nin ticarî güçlükler yüzünden kapatılması sözkonusu olduğunda bu yapının artık kentin manzarayı umumiyesinin bir parçası olması nedeniyle durumu önleyen yine Amerikalı, hem de özel girişimci kamu yönetimi. Uyuyan yılanı uyandırmak gibi olacak ama böyle bir hal üniversitelerin sahip bulundukları içinde en değerlilerinden biri sayılabilecek bizim Merkez Binasının başına da gelebilir ve belki de kimse kılını kıpırdatmaz. Gerçi semt düştüğü için lüks otele pek elverişli değil, ama kimbilir?

İtalya'da olsa Borsa elindeki olanaklarla hem kendine çağdaş bir bina yaptırır, hem de onu sanat eserleriyle süsler. Bayındırlık eserlerinin maliyetinin belirli bir kısmı ile sanat eseri yapılmasını öngören bir yasa var o ülkede. Bunun içindir ki yanmadayı baştan başa kateden "Güneş Otoyolu" üzerinde planı Le Corbusier tarafından çizilmiş bir kilise var ve yoldan geçerken birçokları durup bu güzel yapıyı seyrediyor.

Bizde ise eski eser ve anıtsal yapılar karşısındaki davranış biçiminin tipik örnekleri Taşkışla ve Maden Fakültesi'ndeki gibi olsa da bunlar ilk değil. Nitekim Maçka'daki eski İtalyan Sefarethanesinin yarım kalmış binası da kendisine hiç layık olmayan bir akıbete uğradı. İtalyanlar dünyada en görkemli büyükelçilik binasını İstanbul'da yapmaya karar vermişler. Bunun için de birçok sanatçıyı seferber ederek o ünlü binaya başlamışlar. Ne var ki devir Abdülhamidi Sani dönemi ve hazret de oldukça vesveseli. Kendisine İtalyanların Yıldızı tepeden "tarassut" etmek için bu binayı yapmakta oldukları söylenmiş. O da hemen arabasına atlayıp civarda hiç bir yapı olmadığından "Taşlık" denilen yere geldiğinde gerçekten de binanın bütün Boğazı Ortaköy üstünden görebildiğini gözlemlemiş. Tabii verilen bir nota ile de inşaat hemen durdurulmuş; konu da yıllar boyu iki ülke arasında bir sorun olmuş. Cumhuriyetten sonra İtalyanlar artık bu bina üzerindeki haklarından vazgeçmişler. Yarım kalmış bile olsa iç ve dış süslemelerinden çoğu tamamlanmış bulunan binanın bir sanat eseri olması nedeniyle yine bir sanat alanı olan konservatuvara özgülenmesi kararlaştırılmış. Ama, bina yıllarca tütün mü, kömür mü bilmem, bir depo olarak kullanıldıktan sonra da eski adı "Tophane Sanat Enstitüsü" olan tekniker okulu yapılmış, yani içine müzik araç ve gereçleri değil tornalar, tesviyeler, kaynak aletleri gibi nesneler konulan bir yer. Dedikoduyu sevenler,binanın arka üst katında büyükelçi konutu olarak hazırlanan yerin İstanbul'a geldiğinde bakan tarafından kullanılsın diye Milli Eğitime verildiğini söylerler. Doğru mu bilemem. Ama sahi, otel otel diye tutturanlar niye bu görkemli yapıya hiç el atmıyorlar? Üstelik katıksız Hazine malı olduğu için idarî yargıyla da başları belaya girmez... ■

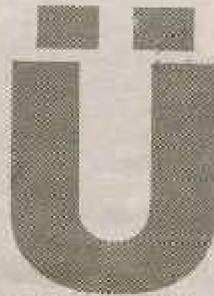
▼ *Üniversite savunmada: Borsacıların Maçka Maden Fakültesi'ne saldırısı öğretim üyelerince engellendi.*

Prof.Dr.
Necla Arat

"CİNSİYET ARİSTOKRASİSİ" KOTAYLA AŞILABİLECEK Mİ?

Kotaya karşı çıkan çevrelere anlatılması gereken konu, "cinsiyet aristokrasisi"ne karşı kotanın vazgeçilmez bir aşı, bir panzehir olduğudur.

Ülkemiz kadınları 1990'lı yıllara "Eşit Hak-Eşit Katılım", "Kadın ve Siyaset Yabancılaşması Ortadan Kalkmalıdır" sloganlarıyla girdiler. Anamuhalefet partisi SHP'nin tüzük değişikliği yaparak kabul ettiği "Kadınlara % 25'lik kota", kadın sorunlarının çözümü için yardımcı ve destek bir mekanizma olarak değerlendirildiği gibi, kıyasıya eleştirilip tartışıldı. Hatta acımasız (ve kanımızca haksız) eleştirilerin bir bölümü, kadınlardan geldi. Kota sistemini, kadınların bileklerinin gücüyle giremedikleri bir alana, **ayrımcılık** ve **ayrıcalık** yapılarak sokulmaya çalışılmaları diye niteleyen ve bunu "kadınları aşağılamak" ya da "kadınlara saygısızlık" olarak gören çevreler oldu.

> **Siyasal felsefe, kamusal alanla özel alanın ayrılmasını totaliter gelişmelere karşı güvence olarak değerlendirmiştir, ama toplum için güvence olan bu durum, tarihsel açıdan kadınların zararına iş görmüştür.**

Ne var ki bu çevreler, "özel alan kadının, kamusal alan erkeğin sorumluluğundadır" diyen geleneksel kalıbı ve "cinsiyet aristokrasisini" gözardı etmekteydiler. Oysa, bu katı kalıp, kadınların siyasal yaşama katılıp etkin çalışmalarını engellemekte eşitlikçi bir denge rejimi olması gereken demokrasiyi yaralamaktadır. Kotaya karşı çıkan çevrelere açık ve net bir biçimde anlatılması gereken konu, kadını siyasetten ikibin yıla yakın bir süre dışlamış olan cinsiyetçi-ayrımcı ideolojiye ya da "cinsiyet aristokrasisine" karşı, **kotanın** vazgeçilmez bir aşı, bir panzehir, bir "olumlu eylem" (Positive action) olduğudur.

Bu nedenle, kadınların da siyasal birer varlık yani gerçek anlamında **vatandaş** olarak ele alınmakta yaşadıkları ikibin yıllık gecikmenin felsefi temellerini anımsamakta yarar vardır. Uygarlık tarihine bir göz attığımızda insanın **zoon politikon** (siyasal varlık) olarak nitelendiği Grek toplumunda kadının kölelere eş tutulmakta olduğunu görmekteyiz. Grek kadını, hukuksal bir varlığı ve konumu bulunmadığından yaşamı boyunca ergin sayılmazdı. Vatandaş olmadığı için, **zoon politikon** tanımı içine de girmezdi. Nitekim Hesiodos: "Her erkeğin çocukları ve kadınları üstünde yasa koymak yetkisi vardır" diyor. Bu nedenle, Grek toplumunda kadın, babasının, kocasının, kocasının mirasçılarının, bunlar bulunmadığı zaman ise, sitenin yani devletin vasiyeti altındadır.

Ünlü filozof Platon, **Devlet** diyaloğunda "Mayalarında altın bulunan kadınların ve erkeklerin filozof kıral olmak üzere eşit eğitim görmeleri gerektiğini" söylemiş ama "Ne var ki kadın, hiçbir işte erkek kadar olamaz" görüşünü eklemeden duramamıştır. Çünkü Platon'a göre bir sınıf olarak kadınlar, bir diğer sınıf olarak erkeklerden daha aşağıdır.

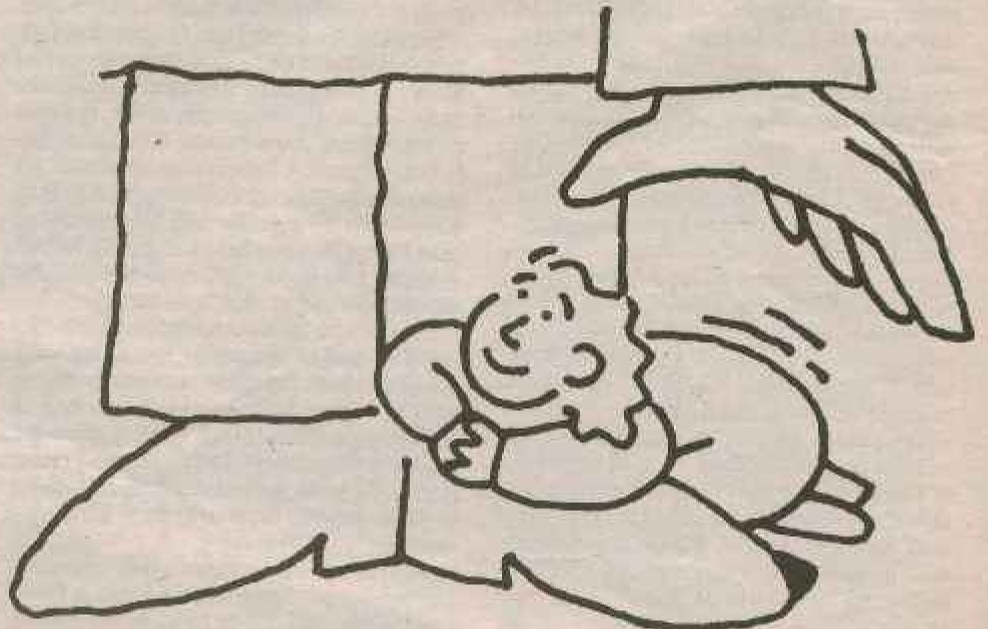
Aristoteles ise, **Politika**'sında dünyanın **yöneten** ve **yönetilen** ögelerden oluştuğunu, kadınların doğal olarak ikinci kategoriye girdiklerini, çünkü zekâ ve ahlak açısından erkeklerden aşağı düzeyde olduklarını dile getirmektedir. Ona göre, düşsel bir eşitlik ilkesi uğruna doğaya karşı çıkmak, bireyin de toplumun da çıkarlarına ters düşecektir. Çünkü, "Erkekle dişi söz konusu olduğunda, ilki doğadan üstün, ikincisi aşağı ve uyruktur."

Grek dünyasından Roma'ya geçtiğimizde de durum değişmemektedir. Romalı kadın, vatandaşlık hakkına sahip değildir. Çünkü, Roma kamu yaşamında geçerli olan erdemler, kadınların sahip olamayacakları değerlerdir. Romalılar, erkek soydaşlarına erkek cinsini korumanın, kadınların özgürlük ve bağımsızlıklarını elde etmelerine engel olmanın gerekliliğini yaşlı Cato'nun ağzından şöyle savunmaktadırlar: "Babalarımız, kadınların babalarının, erkek kardeşlerinin, kocalarının yetkisi altında bulunmalarını vasiyet ettiler. Atalarımızın kadınların özgürlüğünü yoketmelerini sağlayan, onları erkeklerin önünde diz çöktüren yasaları anımsayın. Kadınlarımız bizim eşitimiz oldukları anda, üstümüz olacaklardır."

Konfüçyüs'ün Evlilik El Kitabı'nda ve Hintlilerin Manu Yasasında da kadın, yeteneksiz, akılsız, bağımlı bir yaratık olarak tanıtılıyor. Manu'da kadınla ilgili şu düşünceleri izleyebiliyoruz: "Çocuk doğurmak, çocuk yetiştirmek, ev işlerine bakmak... İşte kadının vazifeleri. Kendi başına buyruk olmamalı kadın. Küçükken babasının, evlenince kocasının sözünden çıkmamalı. Dul kalınca da oğluna itaat etmeli."

Ortaçağlar boyunca da kadını bir haklar varlığı olarak değil, tam tersine bir haksızlıklar objesi olarak görüyoruz. Kamusal yaşamın tümüyle dışında bırakılan kadınlar dövülüp eziyet görüyorlar. Bu durum doğal ve gerekli sayılıyor. Kısacası kadınlar tarih boyunca yaşamlarını hukuksal, siyasal ve toplumsal kısıtlamalarla ikincil konumda sürdürüyorlar.

İnsan Hakları ilk kez, 18. Yüzyıl Fransız ve Amerikan Devrimleri içinde dile getirilip bu haklar için savaşılıyor. 18. Yüzyılın siyasal

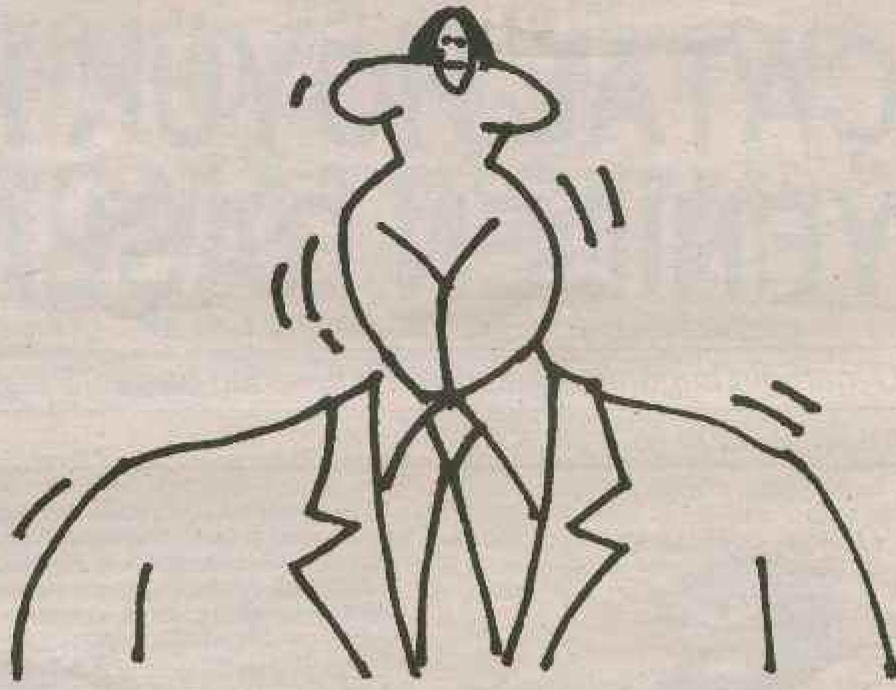

felsefesi, **kişi hakları ve temel özgürlükler** gibi kavramları üretiyor. Bu kavramlara gerçeklik kazandırma işlevi ise 19. Yüzyıl Liberalizmine kalıyor. Liberalizm, insanların eşitliği ve bireysel özgürlüklerin önceliği konusuna ağırlıklı bir yer ayırıyor. Oy hakkı ve siyasal eşitlik, liberalist sistemin önkoşulları oldukları halde, bu hakların yetişkin nüfusun tümü için yaşama geçirilmesi, Avrupa'da da Amerika'da da yavaş yavaş ve belirli aşamalardan sonra oluyor. Avrupa ve Amerika nüfusunun büyük çoğunluğu, bu haklardan 18. Yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar olan dönemde yararlanamıyor. Bu nüfus içerisinde ise, en çok engellenenler, kadınlar oluyor. Kadınların oy hakkından ve hukuksal eşitlikten yoksun bırakılmalarına ilişkin felsefi savlar, hep çelişkilerle dolu, çağdışı savlar.

Örneğin, Adam Smith'in ve Hegel'in, Kant, Rousseau ve Nietzsche'nin kuramları, her yönden birbirinden çok ayrı kuramlar oldukları halde, bu düşünürlerin kadınlara ilişkin görüşleri şaşırtıcı bir benzerlik gösteriyor. Aşağı yukarı hepsi, kadınların siyasal statüden yoksunluklarını biyolojik doğalarına bağlı ve haklı görüyorlar. Kadınların "ruhsal yapılarının yumuşak, boyun eğici, duygusal, usdışı" olduğunu dile getiriyorlar. Kadınların evle sınırlı kalmalarını ısrarla vurgulayıp kendileri vatandaş olarak kabul edilmeyen bu kadınların geleceğin vatandaşlarını yetiştirmeleri gibi çelişkili ve anlaşılmaz birgörüşü açık ya da örtük bir biçimde benimsiyorlar.

Genel özgürlük ve eşitlik taleplerinin kadınları da kapsamasına ilişkin savlar, kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmek için giriştikleri savaşım, 19. Yüzyılın ortalarında belli bir ivme kazanıncaya kadar hiçbir siyaset felsefecisi tarafından ciddiye alınmıyor. Nitekim, John Stuart Mill'in ve bazı hukukçuların kadınların oy hakkı almalarına ilişkin önerileri öylesine güçlü bir siyasal ve kültürel direnişle karşılaşıyor ki, kadınlar, demokrasilerde asgari vatandaşlık hakkı olan oy kullanma hakkını bile, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde kazanabiliyorlar.

Kuşkusuz bütün bunların temelinde daha önce de değindiğimiz gibi, kamusal alanla özel alanı; kültürel alanla doğal alanı keskin çizgilerle ayıran ve kadını özel alana -doğal alana yerleştiren geleneksel cinsiyetçi- ayrımcı siyasal ideoloji ya da J. Stuart Mill'in o güzelim deyimiyle "cinsiyet aristokrasisi" yatıyor. Siyasal felsefe, kamusal alanla özel alanın birbirinden ayrılmasını totaliter gelişmelere karşı bir tür kurumsal güvence olarak değerlendirmiştir, ama, modern toplum için bir güvence olan bu durum, tarihsel açıdan kadınların zararına iş görmüştür. Çünkü özel alan, kuramsal olarak da olsa, kamusal alandan ayrıldığında, kuramcılar kadınları özel alana yani eve kapama eğilimini yansıtmışlardır. Böylece kamusal-özel ayrımı erkek-dişi ayrımının bir diğer şekline dönüşmüştür. Özel alan için **erdem** söz konusu edilirken, kamusal alan **hakların** geçerli olduğu alan olarak tanıtılmıştır. "Güzel, zarif, hoş" ile "güçlü, görkemli, saygın" arasındaki ayrım da dişi ile erkek arasındaki ayrım olarak yorumlanmıştır. Kadınların özel alanla sınırlandırılmaları bir başka varsayımla da temellendirilmeye çalışılmış ve "kadının yaşamı, erkeğin çok boyutlu yaşamı ile karşılaştırıldığında tek-boyutludur" denilmiştir. Bu

görüşü öne sürenler, erkek için bol seçenekli bir rolü benimserlerken kadının tek ve özel bir rolü bulunduğunu, seçeneklerinin ve kurması gerekli dengelerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Hegel, Adam Smith, Rousseau ve Romantikler bu ortak kanıyı paylaşmaktadırlar. Bu düşünürlere göre, kadın yaşamının varsayılan tek boyutluluğu, basitlik ve birliği erkek yaşamının çok boyutluluğu ve bölünmüşlüğü ile karşıtlık içindedir. Örneğin Hegel'e göre: "Kadınların çocuk doğurmak, onlara bakmak, evi çekip çevirmekten başka bir şey için yazgılanmadıkları apaçıktır. Kadınlar asla seçeneklerle karşılaşmadıkları gibi, karar da veremezler."

Adam Smith'e göre ise, "Kadınlar, cesaret ve kendini yönetme yetenekleri bulunmadığı için, kamusal yaşamın gerektirdiği erdemlere sahip değildirler."

Nietzsche'nin "kadınların yalnızca aşk ve nefretle ilgilendikleri" önermesinde de kadının özel alandaki rolünü haklı çıkarma girişimini bulmaktayız. Nietsche'ye göre, kadınlar düşünce ve tutumlarında tekelci oldukları için, çeşitli evrensel yanıtlar gerektiren kamusal yaşama uygun değildirler. Nitekim, Hegel de bizi şöyle uyarmaktadır: "Kadınlar yönetime geçtiklerinde, devlet hemen tehlikeye düşer. Çünkü kadınlar, eylemlerini evrensel gereksinmelere göre değil, keyfi eğilim ve kanılara göre düzenlerler." Bu ikiliye Kant da şu savı ile katılır: "Kadın saltanat sürmeli, erkek yönetmelidir. Çünkü, eğilim saltanat sürer, akıl ise yönetir." Kant, erkeklerin soyluluk ünvanlarını eşlerine aktarabildiklerini ama bunun tersinin olamayacağını söyler. Genel olarak paylaşılan bu görüşlerden farklı bir görüşü ise, yararcı akımın öncüleri olan Jeremy Bentham ve J. Stuart Mill'de bulmaktayız. Bu düşünürler, kadınların vatandaşlığa kabul edilmelerini savunmakta "insan ırkının bu yarısını" moral açıdan erkeklerle eşit saymaktadırlar.

John Stuart Mill, **Kadınların Boyun Eğmişliği Üzerine** başlıklı kitabında kadınların oy hakkı kazanmalarını, hukuk sistemine dahil edilmelerini, siyasal, medeni ve sosyal tüm haklara toplumdaki erkek vatandaşlarla eşit olarak kavuşmalarını özgürlükçü bir talepler dizisi olarak savunmaktadır. O, Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde "Kendiliğinden apaçık hakikatler" olarak tanımlanan hakların yalnız bir tek cinse özgü olamayacağını öne sürmekte, "Cinsiyet aristokrasisini" şiddetle reddetmekte; erkeklerin hukuk ve siyasal pratikte kadınlar üzerindeki iktidarlarını "sivilleşmiş toplumun sonucu zorbalığı" olarak nitelemektedir.

Görüldüğü gibi, kadının bir hukuksal varlık, toplumsal ve siyasal yönden erkeklere eşit bir vatandaş olarak kabul edilmesi, bütün dünyada büyük çabaları gerektirmiştir. Aşağı yukarı 1800 yıl, hatta daha uzun bir süre egemen olmuş bir ideolojinin 150-200 yılda ortadan kalkması beklenemez. Geleneksel siyasal ideolojinin cinsiyetçi-ayrımcı, kadını ikinci konumda gören ve bunu bir kadınlar çoğunluğuna da içselleştirerek, kuşaktan kuşağa aktararak kabul ettiren kalıntıları, kuşkusuz yine uzun süreli bir savaşımla ortadan kalkacaktır. Bu savaşımda gerçek anlamında vatandaş olabilmek için, hukuk sisteminde **olgusal eşitliğe** kavuşabilmek için, **kota** geçici bir önlem, güçlü bir destek ve siyasallaştırma sürecinin değerli bir aracıdır. Bu **olumlu eylem** aracından nasıl yararlanılacağına ilişkin yöntemler, bir başka yazımızın konusunu oluşturacaktır. ■

Hukuk sisteminde olgusal eşitliğe kavuşabilmek için kota geçici bir önlem, güçlü bir destek ve siyasallaştırma sürecinin değerli bir aracıdır.

KAYNAKLAR

Arat, N. Kadın Sorunu, Say Yay. 2. Bas. İst. 1986

Clark, L.M.G-Lange, L. The Sexism of Social and Political Philosoph Uni. of Toronto Press, 1979

Kennedy E, Mendus S. Women in Western Political Philosophy Wheatsheaf Books, 1987

Mill,J.S. The Subjection of Women, Prometheus Books, 1986

Reşit Ergener

ÇATAL HÖYÜK KAZILARI YENİDEN BAŞLAMALI

Uygarlığın bugününe gelen yolun nereden başladığını anlayabilmek için Çatal Höyük'ü mutlaka daha iyi bilmek gerekiyor.

▲"Herşey Çatalhöyük'te başladı": Çatalhöyük'te bulunan bir damga-mühür.

Çevre sorunları ya da nükleer patlamalar ya da başka yıkımlar yüzünden her an yokolmakla yüzyüze bir uygarlığın geçmişini bilmek, doğal bir istek ve bir hak.

Suudi çöllerinde şafak sökerken, elleri tetikte nöbet tutan türlü uluslardan askerler, sevdikleri, belki geleceği ve mutlaka geçmişlerini, yaşam çizgilerinin nasıl olup da onları bu çöle sürüklediğini düşünüyor olmalılar.

Askerler, Suudi çöllerinde nöbet tutarken, başka yerlerdeki insanların da, bir yandan onların savaşmayıp nöbet tutuyor olmalarına (bu yazı yazılırken böyle yapıyorlardı-15/9/1990) sevinmeleri, diğer yandan uygarlık çizgimizin insanlığı, neden sık sık kanlı savaşların, büyük ve toptan yıkımların eşiğine sürüklediğini düşünmeleri gerekiyor.Kanımca, bu sorunun yanıtlarını arayabileceğimiz yerlerden biri, Çatal Höyük. Çünkü "her şey... Çatal Höyük'te başladı." (William Carl Eichman, Gnosis Magazine)

Ben, Çatal Höyük'e, bir sabah Konya ovasında şafak sökerken gittim. Kıraç Konya Ovası, Çumra'ya doğru yeşerdi. Bilinen en eski uygarlık merkezlerinden biri olan Çatal Höyük, Çumda yakınında, Toroslardan inen suların suladığı bereketli topraklar üzerinde kurulmuş. Çatal Höyük'e varıp bekçiyi uyandırdığımızda, bu ören yerine adını veren iki tepeciğin üzerinde, kızıl bir güneş doğuyordu.

Yolda, tanyerinin ağır ağır ağarmasını izlerken, uygarlığın şafağına, bir şafak zamanında gittiğimi düşünüyordum. Bir de, eski uygarlıklar konusunda bilgi edinmeye ve bu bağlamda Çatal Höyük'e, beni hangi gücün çektiğini...

O sabah, eski uygarlıklara ilgimin, bugünden hoşnutsuzluğumdan kaynaklandığının ayrımına vardım. Nasıl öldükleri anlaşılmayan insanların kemikleriyle dolu Çatal Höyük'deki geçmişimiz, belki bugünden daha mutlu değildi. Ama, mutlu olsun, olmasın, Çatal Höyük insanın geçmişi. Suudi çöllerinde ya da bir başka yerde, her an başlayabilecek bir yıkımın eşiğindeki uygarlığın bugününe gelen yolun, nereden başladığını anlayabilmek için, Çatal Höyük'ü mutlaka daha iyi bilmek gerekiyor.

Uygarlığın temelleri, İÖ 10000 dolaylarında başlayan **neolitik** dönemde atıldı. Son buzul çağının bitmesiyle birlikte Kuzey Mezopotamya'daki insan toplulukları, gezgin avcılıktan yerleşik tarıma geçtiler. Tarım, hayvanların evcilleştirilmesi, çömlekçilik, metalurji ve dokumacılıkla ilgili ilk buluşlar, **neolitik'te** gerçekleştirildi. Çatal Höyük'ü bulan arkeolog James Melleart'a göre bu yerleşim, "neolitik köylü yerleşimleri arasında bir süper samanyolu gibi parlıyordu". Örneğin, aynı dönemde büyük kent sayılan Hacılar'da yalnız 10 ev vardı ama Çatal Höyük'te değişik ırklardan 6000 insan yaşıyordu. Tarihin bilinen en eski kenti sayılan Çatal Höyük, geniş bir kırsal alanın merkeziydi. Çevredeki insanlar, Çatal Höyük'te buluşuyorlar, burada ticaret yapıyorlar, dinsel törenlere katılıyorlardı.

Yakındaki Hasan Dağı'nda elde edilen obsidiyen, Çatal Höyük'ün önemli zenginlik kaynaklarından biriydi. Çatal Höyük kaynaklı obsidiyen, güneyde, Ölü Deniz yakınında,Jericho yerleşiminde bulundu. Jericho kaynaklı Akdeniz deniz kabukları da, Çatal Höyük'te bulundu. Büyük olasılıkla Çatal Höyük ve Jericho, tarımın, çömlekçiliğin, yapı sanatının ve metalurjinin, Akdeniz havzasına yayılmasına yolaçan bir ticaret ağının iki ucunu oluşturuyorlardı.

Çatal Höyük'le aynı dönemde varolan Jericho, onun yarısı büyüklüğündeydi. Jericho'nun çevresi, 3 metre kalınlığında, 5 metre yüksekliğinde sur duvarlarıyla çevriliydi. Buna karşın, Çatal Höyük'de sur duvarlarına rastlanmıyor. Bunun nedeni, Çatal Höyük evlerinin, birbirlerine bitişik, pencieresiz ve kapısız (kapılar damdaydı) dış duvarlarının, bir tür sur oluşturmaları olabilir.

Ancak, Çatal Höyük kutsal bir merkez olduğu için hiç saldırıya uğramamış olabilir ve ÇatalHöyüklüler, bu yüzden sur duvarlarına gereksinim duymamış olabilirler. Bilinen 2000 yıllık tarihi boyunca, Çatal Höyük'ün saldırıya uğradığını, Çatal Höyüklülerin savaştığını gösteren hiçbir belirti yok! Barış içinde yaşayan bu kent, Mezopotamya'nın ilk imparatorlukları kurulana dek Doğunun ve Batının evrensel dinini oluşturan anatanrıça kültürünün, bilinen ilk ve en önemli merkezlerinden biriydi.

The Goddess from Anatolia (Anadolu'lu Tanrıça-Belkıs Balpınar, Udo Hirsch, James Melleart, Eskenazi, Milano, 1989) adlı yapıtta, Çatal Höyük'te görünen kilim desenlerinin, Anadolu'da bugün de yaşadığı, çarpıcı bir biçimde sergileniyor. Neolitik kökenli bu desenler, Çatal Höyük'te oluşmamış olabilir. Ancak, onları toplu olarak Çatal Höyük'te görüyoruz.

Kuşkusuz, **neolitik** dönemin kalıntıları, yalnız kilim desenleri değil. Kilimlerin desenleri gibi aklımızın ve duygularımızın desenleri de, **neolitik'de** oluştu. Genç kadınlar, Çatal Höyük desenlerini parmaklarıyla kilimlerde çoğaltıyor. İnsanlar, davranışlarıyla, aklımızın ve duygularımızın **neolitik** kaynaklı desenlerini, örneğin meta tutkumuzu, birikimciliğimizi, cinslerin birbirlerine bağımlılığını (ve birbirlerinden korkusunu) ve hatta dinsel inançlarımızı (kanımca tek tanrılı inanışlarla tanrıça dinleri arasındaki benzerlikler, farklardan fazla) çoğaltıyor olabilirler.

Ne yazık ki, insan davranışlarının kökeni konusunda bu denli zengin bir kaynak oluşturan Çatal Höyük, pek az araştırılmış. Höyük'ü 1958 yılında İngiliz arkeolog James Melleart bulmuş. Bu arkeoloğun başkanlığında kazılar, 1961-2963 yıllarında ve 1965 yılında yalnız dört kazı mevsiminde, toplam 235 gün sürdükten sonra durmuş.

Çatal Höyük, biri 17.5 metre diğeri 7 metre yüksekliğinde iki tepecikten oluşuyor. Tamamı 30 hektarlık alana yayılmış. Kazılarda, yalnız bir tepecikteki yaklaşık 1 hektar, yani toplamın otuzda biri kazılmış. İnilen en eski kat, 6500 yılının. Ama, bakir toprağa, yani Çatal Höyük yerleşiminin başladığı döneme inilememiş. Kazılar sürdürülürse, daha eski dönemlere inileceği ve uygarlığa ışık tutan pek çok bulgunun ortaya çıkacağı kesin.

Çatal Höyük kazılarını, kazıları sürdüren Prof. James Melleart'ın adı, bu örende ya da bir başkasında (Dorak Hazinesi) gerçekleştirilen eser kaçakçılığına karıştığı için, Türk yönetiminin durdurduğu söyleniyor. Arkeologlar arasında varolan geleneğe göre bir ören, o örende kazıları başlatan arkeoloğa ait sayıldığı için, Çatal Höyük kazılarını sürdürmeye başka bir arkeoloji ekibi talip olmuyormuş. (Feministler, Çatalhöyük kazılarının, kazılar sonunda insanlığın geçmişinin anaerkil olduğunu gösteren güçlü kanıtlar ortaya çıktığı için, babaerkil bir komplo ile engellendiğini ileri sürüyorlar.)

Melleart'ın bir kaçakçılığa karışıp karışmadığını bilemiyoruz. Bildiğimiz, onu cezalandırmak amacıyla (ve arkeologlar arasındaki gelenekler yüzünden) tüm insanların cezalandırıldığı, insanların geçmişlerini öğrenmekten alakonulduğu.

Ölmek üzere olan insanların gözünün önünden tüm yaşamları, bir film gibi geçermiş. Çevre sorunları ya da nükleer patlamalar ya da başka yıkımlar yüzünden her an yokolmakla yüzyüze bir uygarlığın geçmişini bilmek, doğal bir istek ve bir hak: 25 yıldır duran Çatal Höyük kazıları, yeniden başlamalı! ■

Atila Ergür

"4. MURAT'IN DÖNÜŞÜ" VE NEOKONSOMATRİSİZM

718 imam okuluna karşı 1 sanat lisesi ve bir elin parmakları kadar konservatuvara sahip bir eğitim sistemi tek kelimeyle çağdışıdır.

Günaydın gazetesinde 12 Eylül 1990 tarihinde "4. Murat'ın Dönüşü", aynı tarihli Hürriyet gazetesinde de "Kadınların İsyanı" başlığı altında bir haber yayımlandı. Haber, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin 46. ili olan Kahramanmaraş'ın RP'li Belediye Başkanı Ali Sezal Bey tarafından kapatılan 6 pavyon, 1 genelev ve 3 birahane ile ilgili. İşsiz kalan genelev ve pavyon kadınlarının fotoğraflarıyla birlikte verilen bu haberin alt başlığı ise "Sanat icra ediyoruz" şeklinde. Söz konusu yazıda hanımların "... Biz sanatçıyız, sanatımızı yaparak kendimize göre namusumuzla para kazanıyoruz" dedikleri belirtiliyor.

Habere konu olan aşk işçilerinin yaşamlarını ne denli güç koşullarda kazandıkları, toplum içinde nasıl horlandıkları ve bu nedenle de oldukça sancılı bir yaşam sürdürmek zorunda oldukları bilinen bir gerçektir. Bu koşullarda elde edilen gelirin en azından haksız kazanç sayılmaması gerektiği de bir başka gerçekliktir. Ama gerçek olmayan ve doğrusu pek anlaşılmayan bir nokta varsa o da bu uğraşın sanat sayılmalıdır.

Kavram kargaşasının anayurdu durumuna gelen ülkemizde böyle olayları doğal mı karşılamak gerekir bilemiyorum. Böylesi yanlış değerlendirmeler salt yaşam kadınlarına özgü bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olsaydı bu habere de gülünüp geçilirdi. Ne yazık ki bu tür yanlış tanımlamalara çevremizde, bazı gazete ve dergilerde devlet televizyonunca hazırlanan programlarda da rastlamak olası. Seslerinden çok görüntülerini sunan gazino şarkıcılarının sanatçı bilindiği; motor, elektrik, torna işlerinin öğretildiği okullara erkek "sanat", dikiş, nakış, ev ekonomisi gibi konuların öğretildiği okullara kız "sanat" okulu dendiği; futbol oynamanın, yemek yapmanın, sıradan becerilerle üretilen el işlerinin (zanaatın) sanat sayıldığı ve öyle tanıtıldığı bir ülkede; Neokonsomatrisizm akımının öncüleri olan bu gece sanatçılarının da pavyonlarda icrai sanat eylemelerini yadırgamamak gerekir. Ayrıca bu hanımlar savlarında haksız da sayılmazlar. Pavyon denilen işliklerinde müzik ve dans eşliğinde, ışıklı ve renkli bir ortamda yarı nü (çıplak) bedenleriyle sergiledikleri görüntü neden bir "happening" (sanatsal eylem) sayılmasın. Bu arada herhangi bir uğraşı küçümsemek ya da bazı uğraşların kişilere farklı saygınlıklar kazandırdığını söylemek değil amacım. Bütün uğraşların eşit saygınlıkta olduğu kanısındayım. Vurgulamak istediğim, her mesleğin ayrı rozeti olduğu ve yanlış rozet takılmaması gerektiğidir. Sanatı toplumda kabul gören cazip bir meslek olarak düşündükleri için, sanatçılığı yakasına rozet takar gibi kolayca kendine yakıştıranlar, bir taraftan farkında olmadan kendi mesleklerinin daha değersiz olduğu düşüncesini yaratmakta diğer taraftan da onca değer verdikleri unvanı bu denli anlamsız, yanlış ve yaygın kullanarak değersizleştirmektedirler.

Bir toplumda bireylerarası saygı ve sevginin oluşturulması ne kadar önemli ise mesleklere ve uzmanlıklara karşı duyarlı ve saygılı davranılması da aynı ölçüde gereklidir. Kavram kargaşasının hüküm sürdüğü, değer yargılarının altüst olduğu, devletin üst kademelerinde bulunanların bile görev ve yetki konusunda birbirleriyle anlaşmazlıklara düştüğü bir ortamda, sıradan insanlardan meslek ve uzmanlıklar konusunda daha duyarlı ve saygılı bir yaklaşım beklemek anlamsızdır. Böylesi olumsuz bir tablo çağımızda ancak gelişmemiş toplumlarda görülebilir, oysa çağdaş toplumlarda bireylerin düşüncelerine, ürcümlerine ve uğraşlarına karşı hoşgörülü ve saygılı bir yaklaşım egemendir.

Bilimsel ve sanatsal alanlarda yaratıcı bireyler yetiştirmeye yönelik bir eğitim sistemi, çağdaş toplum olmanın vazgeçilmez temel koşullarından biridir. 718 imam okuluna karşı 1 sanat lisesi ve bir elin parmakları kadar az sayıda konservatuvara sahip bir eğitim sistemi tek kelimeyle çağdışıdır ve ancak sanatın ve sanatçının toplumsal yapı içindeki yeri ve önemini kavrayamamış ulusların benimseyip uygulayacağı bir eğitim anlayışıdır. Yeterince sanatçı yetiştirmeyen dolayısıyla yaratıcı insan gücünden yoksun olan toplumlarda, sanatın yozlaşması ve sahte sanatçıların türemesi nasıl önlenemez ise; gereğinden fazla din okulu açılan bir ülkede de imam akıllı, şeriat arzulu, 4. Murat taklidi belediye başkanlarının çoğalması da aynı şekilde önlenemez. Eğitim alanındaki tercihini bu şekilde belirleyen bir ülkeye de çağdaş denilemez.

Kavram kargaşasının hüküm sürdüğü, değer yargılarının altüst olduğu bir ortamda, sıradan insanlardan meslek ve uzmanlık konusunda daha duyarlı ve saygılı bir yaklaşım beklemek anlamsızdır.

Özel yetenek, bilgi ve deneyim gerektiren, kolay aşılmaz güçlüklerin üstesinden gelerek ulaşılan bu mesleğin bir üyesi olarak, sanata ve sanatçıya hak ettiği değerin verildiği bir toplumsal yapıya kavuşma özlemi içinde umutla beklerken; sanata ve sanatçıya verilmesi gereken değeri boş sözlerle ifade etme alışkanlığının bırakılması, en başta ülkeyi yönetenler olmak üzere tüm kuruluşların ciddi ve tutarlı önlemler alması ve sanatın gelişimine somut katkılarda bulunması gerektiğini altını çizerek bir kez daha vurgulamak istiyorum. ■

Sanat icra ediyoruz

TRT TEKELİ KALDIRILMAMALI

TRT'ye yönelen tepkiler elbette haklıdır. Ancak çözümü kamu tekelinin kaldırılmasında görmek son derece yüzeysel ve kesinlikle yanlış bir yaklaşımdır.

Çağdaş toplumlarda toplumsal iletişimin çok önemli bir kesiti kitle iletişim süreci içinde gerçekleşir. Bunun anlamı bireysel deneyimin denetimi dışındaki olay ve olgular üzerine bilgilerin kitle iletişim araçlarının yaptıkları gerçeklik tanımları aracılığıyla bireylere ulaşmasıdır. Bir olay ve olgunun belirli bir tanımının gerçek olarak kabulü ise buna bağlı olarak gelişen, biçimlenen sonuçların gerçek olarak kabulünü getirecektir. kısacası, kitle iletişim araçları belirli durum tanımlamalarını gerçekliğin kendisi diye aktarıyorlarsa bu aktarım biçiminin sonuçları, etkileri gerçek olacaktır. Başka bir anlatımla maddi bir temel üzerinde biçimlenen tüm sosyal ilişkiler, karmaşık çağdaş toplumlarda büyük ölçüde kitle iletişiminin araçlarınca yapılan tanımlarla toplumun bireylerine yansıyacaklardır. Yani, sosyal ilişkilerin yansıtılması gerçeklikleri içinde değil, kitle iletişimi sürecinin yönlenmesini sağlayan kurumların (yaptığı tanımla) biçimlendirmeleri ile toplumsal bilgi stokuna katılacaklardır. Sosyal bilimler yazınında kitle iletişim araçlarının etkilerinden ya da sosyalleştirme işlevinden söz edildiğinde artık anlaşılan budur.

Kitle iletişim sürecinde, iletilerin içeriğini belirleyen yayın kurumlarının mülkiyetine ve/veya denetimine sahip olmanın anlam ve önemi de böylece ortaya çıkmaktadır.

> **Magic Box'ın fiili durumunun küçümsenmesi son derece sakıncalıdır. Çünkü bu girişim daha sonraki hamlelerin, geri planda bekleyen yerli ve yabancı büyük sermayenin girişimlerinin bir uvertürü olarak görülmelidir.**

Tarihsel olarak gazetelerin aksine radyo ve televizyon kurumlarının mülkiyeti başlangıçta hep kamusal olmuştur. Bunun tek istisnası ABD'dir. Bu durumun nedenini başlangıçta teknolojik yetersizlikler nedeniyle kitlelere ulaşmak için gerekli kanalların sayısının kısıtlı olmasına bağlayan görüşlere katılmak olanaklı değildir. Asıl nedeni radyo ve TV'nin sahip olduğu varsayılan etkileme gücünde ve bu gücün kamusal tekel altında tutulması isteminde aramak daha inandırıcıdır. Ayrıca, kamusal tekelin benimsendiği Batı Avrupa ülkelerinde, siyasal mücadelelerin daha canlı oluşunun ve siyasal çoğulculuk ilkesinin demokrasinin önkoşulu bu toplumlarda daha köklü yerinin bulunmasının yapılan yeğlemeyi belirlediği kabul edilebilir.

1980'den sonra ise B. Avrupa'da kamu tekelinden vazgeçişi getiren bir süreç yaşanmıştır. Bu olgunun temel nedeni olarak, teknolojik sıçrama sayesinde kitleye ulaşma kanallarının kısıtlı olmaktan çıkışı gösterilmektedir. Ayrıca gelişen uydu yayıncılığının kamusal tekeli teknik olarak anlamsız kıldığı da belirtilmektedir. Kısıtlı kanalların sayısında önemli bir artış olduğu gerçektir. Ancak, hiçbir B. Avrupa ülkesinde kamusal tekelden vazgeçilirken, teknolojinin sunduğu teknik olanaklar sayesinde özel televizyon kurulmasına izin vererek siyasal çoğulculuğun geliştirilebileceği ileri sürülmemiştir. Basında tekelleşme sürecini yaşamış ve sonunda buna karşı mücadelenin somut adımlarını oldukça sert önlemler alarak atmak zorunda kalmış Batı Avrupa toplumlarında böyle bir görüşün ifade edilmesi esasen beklenilemezdi. Siyasal çoğulculuğun toplumun yasal normlarında ifade bulmasından öte, siyasal kültürün temel bir özelliği haline geldiği bu toplumlarda kamusal yayın tekelinin hükümetlerin elinde partizanlığın bir aracı olduğu şikayetleri eksik olmamakla birlikte, kimse partizanlığın özelleştirme ile önlenebileceği gibi naif bir yaklaşım içinde olmamıştır. Batı Avrupa ülkelerinde radyo-televizyon alanında kamu tekelinden vazgeçilmesinin nedeni hiç kuşkusuz elektronik alanında sağlanan teknolojik gelişmeler ile bu alanın sermaye sahipleri için daha verimli bir kâr alanı haline gelmesidir, özel yayın kuruluşlarının sermayeye daha iyi hizmet edeceği gerçeğidir. Kısacası özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yeni sermaye birikim modelleri içinde yer bulduğu "yeni sağ" ekonomi politikalarının hüküm sürdüğü, özelleştirmenin genel bir eğilim haline geldiği bir ortamda radyo-televizyon alanında kamu tekeline son verilmektedir. Bunun en belirgin örneği Fransa'da yaşanan süreçtir. Fransa'da Sosyalist Partinin iktidarı döneminde kamu tekelinden vazgeçilerek, özel kuruluşlara izin verilmesinden kamusal yayıncılık anlayışının "devrini tamamladığının" kanıtı olarak çok söz edilmiştir. Gerçekte ise kamu tekelinin kalkması 1980'li yıllarda uluslararası ekonomik sistem içinde elektronik sektöründe Fransa'nın yeni ve avantajlı bir konum elde etmesi için devlet desteği ile gerçekleştirilen "hamle" ile aynı zamana denk düşmektedir. Fransa örneği bu açıdan kamusal tekelden vazgeçilmesinin gerçek nedenlerini, ekonomik tercihin politik düzlemi nasıl belirlediğini sergilemesi açısından çok öğreticidir.

B. Avrupa ülkelerinde radyo-televizyon alanında kamu tekelinin kaldırılması yönünde, temel ekonomi politikasına bağlı, tercihi olanaklı kılan ikinci bir boyut daha bulunmaktadır. Bu boyut, 1980'li yıllarda toplumsal yapıda iyice belirginleşen yeni bir tip toplumsal farklılaşmanın yansıtıcısı toplumsal hareketlerin siyasal sistemden talep ve beklentileriyle karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de toplumdaki temel sınıfsal bölünmelerin ötesinde toplumsal bütünün önemli kategorileri olarak birçok yeni kesim ortaya çıkmıştır. Birer toplumsal gerçeklik olarak yeterli dinamizmi çok önceleri kazanan kadın ve gençlik hareketlerinin yanında yeni yeni örgütlü toplumsal kategoriler oluşmuştur. Bunlar toplumsal bütün içinde özgürlükleri olan "marjinal" gruplardır; örneğin belirli bir dinsel ya da etnik azınlık grubu ya da eşcinseller gibi. Ayrıca, bu marjinallere koşut olarak bir veya birkaç konu çerçevesinde toplumsal hareketlilik içine girmiş gruplar vardır. Pasifistler, ekolojistler gibi. Bu toplumsal kesitlerin herbiri toplumda özgün talepleri olduğunu ve bu taleplerinin karşılanmasını, aynı zamanda da bu taleplerin kitle iletişim araçlarında yer bulmasını istemektedirler. Kısacası, toplumda farklı olduklarına inanan kesimler, bu farklılıkları içinde gelişebilme ve özgür olabilmeyi bir hak olarak görmektedirler (droit a la difference). Bu özgün olma hakkının yaşama geçebilmesi için kitle iletişim araçlarından yararlanma düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Özellikle, özel bir radyo istasyonuna sahip olma düşüncesi 1980'li yıllar boyunca bu toplumsal kesimler için çekici bir yaklaşım olmuştur. Böylece, toplumda egemen ekonomik güç, çok farklı kaygılarla güdülenmiş olsa da özel radyo ve televizyon isteminde önemli bir müttefik bulmuştur. Böylece, ekonomik kâr dürtülerini bir "kültürel çoğulculuk"tan yana perde ile gizlemek bir ölçüde olanaklı olmuştur. Ne var ki, kamusal tekel kalkınca kurulan

özel radyo istasyonlarından -özel TV bu tür grupların sahip olamayacakları bir yatırım maliyeti gerektirir- varlığını sürdürebilenler ancak dinsel ve etnik azınlık gruplarına ait olanlar olarak karşımızda durmaktadırlar. İlk anda kurulan başka onlarca hatta yüzlerce özel radyo istasyonu ise ekonomik nedenle faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Bu durum da göstermektedir ki bırakınız televizyonu, radyoda bile, ayakta kalabilenler ya salt tecimsel kuruluşlardır, ya da bir dinsel, etnik azınlık grubunca finanse edilenlerdir.

Türkiye'de de 1980'li yıllarda sözü edilmeye başlanan özel televizyon konusu, son günlerde yeni bir güncellik kazanmış görünüyor. Asil Nadir grubunun basına girişi, Maxwell ve Murdock gibi uluslararası basın tekellerinin Türkiye'ye göz dikmeleri, "Magic Box" adlı kuruluşun fiilen devreye sokulması ve nihayet Anamuhalefet Partisinin TRT tekelinin kalkmasını sağlayacak bir anayasa değişikliği girişimine yönelmesi konunun bundan böyle ciddi bir biçimde tartışılmasını gerektiriyor.

TRT, kurulduğu günden bu yana ne teknik anlamda tatmin edici bir düzeye ulaşmıştır, ne de siyasal partizan uygulamalardan yeterli ölçüde arındırılmıştır. Bu nedenlerle de Türkiye'de radyo ve televizyon alanında tekele sahip olan kamu kuruluşu kimseyi tatmin edememiş, sürekli eleştiri konusu olmuştur. Kuruluşundan sonra sürekli olarak yayın saatlerini ve yayın alanını artıran TRT, Türkiye'nin daralan siyasal özgürlükler ortamında önce özerkliğini yitirmiş, 1980 sonrasında ise hükümetlerin tam bir fiili kontrolüne girmiştir. TRT'ye yönelen muhalefetin tepkileri elbette büyük ölçüde haklıdır. Ancak, çözümü kamu tekelinin kaldırılması gibi "sihirli" bir formülde görmek ise son derece yüzeysel ve kesinlikle yanlış bir yaklaşımdır. Bu yüzeyselliği ve yanlışları özel televizyon kurulmasına destek verenlerin gösterdikleri gerekçeleri irdeleyerek kolayca görebiliriz.

Öncelikle, özel televizyonun teknolojinin dayattığı bir sonuç olduğunu savunmak, Batı Avrupa deneyimini tartışırken belirtilen temel nedeni gözden kaçırmak demektir. Magic Box olayı ile yaratılan fiili durum bu görüşlerin dayanağı kesinlikle olamaz. Çünkü, herşeyden önce Magic Box etrafında koparılan gürültü abartılıdır. Gazetelerin spor sayfalarında futbol maçlarının naklen yayını gibi konuyu özünden koparan tartışmalar bu abartılı durumun önemli bir nedenidir. Ama gürültüden asıl sorumlu olan, Magic Box'ın girişimlerine yetkililerin engin hukuksal hoşgörüsüdür. Magic Box'ın naklen yayın yapabilmesi hukuken olanaklı değildir. Son Anayasa Mahkemesi kararı ile PTT'den TRT'ye tekrar devredilen yayını olanaklı kılacak şebeke ile TRT'nin suç ortaklığı olmadan fiilen naklen yayın yapılması da esasen mümkün olamaz. Aslında, Magic Box'ı TRT'ye bir rakip olarak düşünmek bile şu an için gereksizdir. Çünkü, Magic Box adlı kuruluş sürekliliği ve izleyici kitlesi olabilecek bir yayın kurumu perspektifinden şimdilik ciddiye alınamaz. Kendisine böyle bir nitelik kazandıracak yatırımları yapmamış bir Magic Box'ın yüksek ücretle birkaç televizyon sunucusunu transferi, ya da futbol maçları için önerdiği yüksek naklen yayın bedeli aslında yapılmayan sabit sermaye yatırımlarının kamuflajı olduğu izlenimini veriyor. Magic Box girişiminin temel amacının kalıcı bir özel televizyon kuruluşu olmaktan çok, uydu yayınları almaya yarayabilecek özel çanak anten satışından kısa sürede vurgun vurmak olduğunu düşünmek için her türlü neden mevcuttur. Bu çanak antenin pazarlanmasının arkasında ise uluslararası bir elektronik şirketinin olduğu biliniyor. Aksi düşüncede olanların, bu ilk vurgundan sonra Magic Box'ı kârlı bir yatırım olarak gösterebilecek gelir kaynaklarını şimdiden gösterebilmeleri gerekir. Ancak, Magic Box'ın fiili durumunun küçümsenmesi de son derece sakıncalıdır. Çünkü, bu girişim daha sonraki hamlelerin, geri planda bekleyen yerli ve yabancı büyük sermayenin girişimlerinin bir uvertürü, daha doğrusu gerçek darbe için bir peşrev olarak değerlendirilmelidir. Asıl hedef, TRT'nin çökertilmesi, dağıtılması, özelleştirilerek kamu kuruluşunun alandan tasfiye edilmesidir. Ancak, bu durumda özel televizyonculuk Türkiye koşullarında büyük sermaye için doyurucu bir alan olabilir. Gerekli altyapı donanımlarına ucuza ve kolayca kavuşabilir.

Türkiye'de özel televizyonu TRT'nin partizan kullanımına bir panzehir olarak savunanlar da az değildir. Bu, başka amaçları izlemek için bulunan bir gerekçe değilse çok naif bir yaklaşımdır. Batı Avrupa'da kamu tekelinin kaldırılması tartışmalarında söz konusu olan "kültürel çoğulculuk" talebi ile TRT'nin partizanca kullanımına son verilmesi arasında niteliksel farklar, özel açıklanması yapılmaya gerek duyulmayacak kadar nettir. Sadece, bu görüşü savunanlara, Türkiye'nin kısıtlı özgürlükler ortamında Batı Avrupa türünden bir "özgün olma hakkının" en azından şimdilik geçerli olma şansı bulunup bulunmadığını sormak gerekir. Hatta, bu kimselerin kendilerinin böyle bir hakkı savunmaya hazır olup olmadıklarını sorabiliriz. Bir an için kendimizi düş dünyasına kaptırıp böyle bir duruma ulaşıldığını varsayalım. O zaman da, gerektirdiği sermaye gücü sayesinde bu hakkın, özgürlüğün yalnızca laiklik karşıtı güçlerce kullanılabileceğini görmek için fazla bir sağgörü gerekmez. Bu nokta da dünyadaki örnekleri çerçevesinde başka dinamiklere dayalı değilse, özel televizyona izin verilişinin siyasal çoğulculuğa hizmet etmek yerine onun dinamitlenmesine yaradığını belirtmek gerekir. Bunun için Latin Amerika'ya kısa bir bakış yeterli olacaktır.

Bir de, özel televizyonu kaçınılmaz görerek, kamu tekelinin kaldırılmasını, ABD benzeri bir kamusal yayın kuruluşunun oluşturulması ön koşuluna bağlayanlar var. Türkiye'nin potansiyeli çerçevesinde özel televizyon alanının gelişmesinin TRT'yi tasfiye etmeye bağlı olduğunu söylemiştik. TRT'nin tasfiye edilmemesi halinde bile, kurumun kamusal yayıncılığın ilkelerine sahip çıkabilmesi için tümüyle kamusal fonlarla finanse edilmesi zorunluluğunu unutamayız. Aksi halde, tekel konumunda olmayan bir TRT, ya tümüyle tecimsel mantığa teslim edilecek ve kamusal işlevlerini yerine getiremeyecektir, ya da fiili bir yok oluş süreci yaşayacaktır.

Sermaye Türkiye'de kamusal televizyon kuruluşunun tasfiye edilmesi için girişimler içinde. TRT siyasal partizanlığı ve niteliksiz etkinlikleriyle kamuoyunda böyle bir tasfiyenin kabul edilmesi için adeta büyük bir çaba gösteriyor. Kitlesel oy desteğine sahip muhalefet partileri de televizyonun partizan kullanımına karşı siyasi eylem ve girişimleri sonuçlandıramadıklarından, ne istediklerinin tam ayrımına bile varmadan özel televizyon fikrine destek veriyorlar. Kamu tekelinin kaldırılmasına doğru hızlı bir yöneliş var. Ama, yine de iktidar felsefesine karşın ANAP'ın son adımı atması oldukça güç. Çünkü ANAP iktidarını hâlâ ayakta tutan öncelikle iktidarda bulunma konumu ise de, TRT'nin yoğun bir biçimde keyfi kullanımına gereksinimi devam ediyor. Bu nedenle temel hak ve özgürlüklerin yerleştirilmesi, demokratikleşmenin sağlanmasını savunanların, ülkelerinin bu süreçte gelişme ve kalkınma gibi bir başka büyük sorunu da olduğunu anımsayarak, özerk demokratik bir kamusal kuruluşun tekel hakkını savunmak bu yönde tartışmayı geliştirmek için hâlâ yeterli zamanları bulunuyor. ■

Sermaye TRT'nin tasfiye edilmesi için girişimler içinde. TRT siyasal partizanlığı ve niteliksiz etkinlikleriyle kamuoyunda böyle bir tasfiyenin kabul edilmesi için adeta büyük bir çaba gösteriyor.

Hüseyin Hasançebi

GERÇEKÇİ, DEVRİMCİ SOSYALİST PROGRAM

İnsanlık güçlü bir sınıfsız toplum özlemi geliştirmiştir, bundan geri dönülemez. Sosyalist kimlik, sınıfsız toplum amacını sahiplenmekle ortaya çıkar.

Türkiye'de sosyalistler programsız da birleşebilirler. Sosyalistlerin birleşikken de program oluşturdukları olmuştur. Değiştirmişler, yenilemişler, anlaşamadıkları noktaları birleşik partiler içinde farklı platformlar olarak ifade etmeyi sürdürmüşlerdir. Önemli olan dünyayı aynı açıdan ve aynı amaçlar için kavrıyor olmaktır.

Amaç için kavramak nasıl oluyor? Bu bilim dışı ve yanıltıcı değil midir?

Aynı olayı farklı amaçlar için -amaca uygun açıdan yaklaştığımız için- farklı olarak kavrayabiliriz. Kavrayışımız yaklaştığımız açıya bağlı olarak değişir ve böylelikle benimsediğimiz tutum da doğal olarak değişir. Yaşadığımız toplumsal süreçlere "tutucu", "reformist", "devrimci", vb. açılardan herhangi biriyle yaklaşıp farklı sonuçlara ulaştığımız ve ulaştığımız sonuçlara göre farklı tutumlar aldığımız olmuyor mu? Sorun ya da çıkış noktası gerçeği kavramaksa, bilimsel yaklaşım gerekir ve bilimsel yaklaşım hâlâ dünyamızda **devrimci** olan yaklaşımdır. Şüphesiz devrimci, fakat gerçekten devrimci, yani dogmatik değil.

Programımız bir dünya görüşü üzerine temellenececeğine göre dünyayı nasıl gördüğümüz önem taşıyor. Gerçi dünyayı on yıl öncesine göre tanımlamak zorlaşmıştır; sosyalizmin içinden geçtiği yenilenme hareketine bakılırsa geleceği kestirebilmek daha da zorlaşmıştır. Bu bakımdan sosyalist düşünsel üretime her zamankinden daha zok gereksinim olacaktır. Marksizm içinde kalarak, daha doğrusu süreçlere Marksizmin içinden bakarak düşünsel üretim sözkonusu olduğuna göre, dünyanın en azından, Marksist temel varsayımlar açısından ayakta duruyor olması lâzımdır. Acaba öyle midir?

İktidar programı, 'işlemediği' ileri sürülen antitekel programların antitekel özünü koruyarak 'işleyebilecek' tarzda zenginleştirilmesi olarak öngörülmelidir.

Kanımca insanlık, "tür olarak kurtuluşu"nun henüz şafağında bulunmakla birlikte güçlü bir sınıfsız toplum özlemi geliştirmiştir. Bilimde, felsefede, kültürde ve toplumsal pratikte sağladığı gelişmeler bu özlemini pekiştirmiştir. Son iki asrın ikisi çok köklü sonuçlar yaratan sayısız devrimler çağı tarzında yükselmesi, insanlığın güçlü bir özgürleşme çağı yaşadığını gösteriyor. Birikmiş bütün bu değerler ve deneyimler 21. yüzyıla en başta sosyalist güçler tarafından taşınacaktır. Çünkü, gerek bireysel ve gerekse toplumsal bakımdan özgürleşme ideali en ileri somut ifadesine sosyalizm düşüncesinde kavuşmaktadır.

Dünyanın geleceğini sosyalizmde görmek ve kapitalizme karşı bugünkü mücadele platformunda gelişen her türden muhalefeti bu geleceğe bağlamak sosyalist kimlik bakımından sadece bir ipucu oluşturur. Sosyalist kimliğin belirgin olabilmesi için, böyle bir geleceği kendi toplumsal koşullarında fiilen sahiplenmek gerekir. Böyle bir sahiplenme, yani **iddiasını içinde taşıyan bir sahiplenme** nasıl olacaktır?

Sosyalistleri birleştirecek bir parti, programıyla sosyalist güçlerin iktidarına talip olmalıdır. Sosyalist güçlerin iktidarı toplumdaki sosyalizme yönelik tüm dinamikleri özgürleştiren, bunun engellerini belli bir süreç dahilinde ortadan kaldıran, demokratik, çoğulcu, insancıl ve barışçı, gücünü halk çoğunluğunun bilinçli ve örgütlü gücü olarak temellendiren bir siyasi iktidar biçimi olacaktır. Öyleyse program sosyalizmin nasıl kurulacağını ve nasıl bir sosyalizm kurulacağını kısa, özlü, anlaşılır bir kesinlikte ve sömürünün tümden ortadan kaldırılacağının mesajını verecek tarzda bir iktidar programı olmasından dolayı koyacaktır.

Sömürüyü ortadan nasıl kaldıracaktır? Demokratik bir toplum düzeni olacağına göre, demokratik yollardan kaldıracaktır. Ekonomide böyle bir çözümlemeyi sadece sosyalist düşünce gerçekleştirebilir. Sosyalist güçlerin iktidarı, dönüştüreceği ekonomik yapıyı kapitalizmden ve fakat dönüşme eğilimleriyle birlikte devralacaktır. Bu eğilimlerden başlıcası mülkiyetteki fiili sosyalleşmedir. Bunun hukuken dönüştürülmesi ve kolektif sosyal mülkiyete yükseltilmesi, konulmuş demokratik normlarla çelişkiye düşmeden gerçekleştirilebilir. Mülkiyet düzeni tıpkı siyasal üstyapıda olduğu gibi, çoğul bir karakterde öngörülebilir. Sosyal mülkiyet, sosyalist devlet mülkiyeti, özel mülkiyet, kollektif özel mülkiyet, özyönetimsel mülkiyet biçimleri, belde mülkiyeti, bu biçimlerden birden fazlasını içeren karma mülkiyet biçimleri, tüketici mülkiyeti vb... Bu mülkiyet biçimlerine, toplumsal/ekonomik yararı sabote etmemek koşuluyla sınırlı bir yarış imkânı sağlayan ekonomik demokrasi. Sosyalist güçlerin iktidarı, izleyeceği sosyal politikalar aracılığıyla bu mülkiyet biçimleri arasındaki ilişkileri ve dengeyi, genel olarak sosyalist ekonominin gelişmesine, özel olarak da çalışan sınıfların yararına düzenleyebilir. Sosyalist iktidar, farklı mülkiyetlerin bileşeni bir ekonomide, öne çıkarıp desteklediği sosyal mülkiyet biçimi aracılığıyla sömürünün kaldırıldığı ve giderek genişleyen alanlar yaratabilir. Böyle bir ekonomik yapı içinde vergi politikaları ve sübvansiyonlar aracılığıyla, hâlâ işlemekte olan sömürüye dolaylı sınırlamalar koyabilir, emekçileri koruyabilir. Özel mülkiyet özgürken, ondan daha güçlü ve gücünü bileğinin hakkıyla elde etmiş bir sosyal mülkiyet biçimi yaratmak öngörülmelidir. Bu yapısal dönüşümün, üstünde baskı kuracağı (ve demokratik yollardan sonuç alacağı) tek mülkiyet biçimi tekelci mülkiyettir.Dolayısıyla sosyalist iktidar programı, "işlemediği" ileri sürülen antitekel programların "işleyebilecek" tarzda zenginleştirilmesi ve fakat **antitekel özünü koruyarak** kalması olarak öngörülmelidir.

Partinin en başta sosyalist kimliğini, bununla birlikte de sınıfsal kimliğini netleştirecek olan işte bu iktidar programı olacaktır. Partinin kimliğinin net olup olmadığı siyasette ve ideolojide biçime değgin bir sorun değildir, öze ilişkindir ve ancak herhangi bir siyasi parti, toplumun siyasal yelpazesinde, bu net kimliği sayesinde mükerrer olmaktan çıkar; kendisi bulunmadığında boş kalan bir yeri doldurarak belli bir misyon edinmiş olur.

Bir iktidar programına sahip olmak gerçek bir sınıf partisi için asla yeterli değildir. Herşeyden önce sosyalizm ancak yeterli bir tarihsel birikim ve sosyal olgunlaşma zemini üzerine inşa edilebilir. Bunun bilincinde olarak sosyalist bir parti sabırlı, aynı ölçüde kararlı bir mücadeleyi gerektiren ve genel karakteri Türkiye'de demokratikleşme olacağı besbelli bir süreci yaşamayı göze almaktadır. Güncel program bu süreci çözümleyecektir. Bugünden başlayarak partinin pratiğine yol gösterecek ve politikalarına kaynaklık edecek olan, güncel programıdır.

Kanımca güncel program -eğer varsa- Marksist yaratıcı yeteneğimizi ortaya çıkaracaktır. Bugünden başlayarak katılacağımız veya kendi başımıza oluşturacağımız değişik mücadele alanları, bizim dışımızdaki Marksist olmayan toplumsal hareketlerin de amaçları olabilirler. Örneğin doğanın kapitalist tahripten korunması, kadının özgürlüğü veya genel bir demokrasi talebi için mücadele eden hareketler vardır. Bizim güncel mücadelemizin konularını oluşturacak pek çok demokratik sorun, mevcut burjuva nitelikli partilerden bazılarının da kısmen veya tamamen sorunudurlar. Ancak sosyalist bir partinin Marksist bir konsept içinde bütünleştirmesiyle bu güncel amaçlar sosyalizme dönük bir dönüşümü verecek mantığa ulaşırlar. İktidar programıyla ortaya konulan kimliğin **bugün**, iktidarda değilken öteki siyasal güçler arasındaki özgün yerini, işte bu, güncel programın kapitalizm çerçevesine hapsolmayan mantığı verecektir.

Bu nasıl mümkün olabilir? Bana göre ilk ve temel koşul, güncel programdaki her bir amacın gerçekleşmesinden doğacak sonucun emekçi sınıflara ne sağlayacağının açık ve net olmasıdır. Bu ise, amaçlarımızı **tek yönlü** bir yarar ilkesine göre seçtiğimiz anlamına gelmeyecektir. Amaçla -taleple- sosyalizm güçleri arasındaki somut çıkar bağının vurgulanması demektir bu. Bu tek başına yeterli değildir. Koyduğumuz güncel bir talebin somut sınıf ve zümre engelleri belli değilse, toplumda tarafları besbelli bir mücadele anlayışı üzerine oturmuyorsa, ortaya boş söz derekesinde hedefler koymuş oluruz. Örneğin, "barışın, doğanın, insan haklarının korunması burjuvaların da yararınadır ve onlara ısrarla bunu anlatmalıyız" tarzındaki yaklaşım başka bir ideolojidir; bu amaçların o amaçlarla somut çıkar bağı açık toplumsal güçlerin mücadelesiyle elde edilebileceklerini öngörmek başka bir ideolojidir. Sözgelimi, demokraside herkesin yararı bulunduğunu vaazetmek yerine demokraside çıkarı olan somut güçlerin mücadelesine yol gösteren bir demokratik mücadele programı Marksist olmaya hak kazanır.

En başta çalışan toplum kesimlerinin yararına, münferit değil topyekün bir değişimi ifade eden bir demokratikleşmenin Türkiye gibi bir toplumda, kendine karşı çıkacak güçler vehmetmesi gerekmiyor; bu güçler vardırlar ve çok somutturlar. Bu engeller ekonomik planda tekeller, siyasi planda da bu güçlerin geleneksel gerici sağ yanıtlarıdır. Demokratikleşmenin "sivil toplumdaki" engelleri de bu güçler tarafından beslenmektedirler. Ne ki bu saydıklarımız "Türkiye saksısında"değildirler. Başta ABD, emperyalizmle mevcut bugünkü ilişkiler sisteminin ürünleridirler. Bir Marksist için bunların hiçbiri yeni değildir. Türkiye'nin bu gerçeğini biliriz. Değişmemiştir, değiştirememişizdir, bildiğimiz gerçek yerli yerinde durmaktadır. Öyleyse ondan kaçamayız, etrafından dolaşamayız, üstünden atlayamayız, kendiliğinden değişir varsayamayız ve bu durumu değiştirmeden de kapsamlı bir demokratik değişim umamayız. Hayatın bu veçhesinde herşey yerli yerinde kalsın fakat toplum da demokratikleşsin! Böyle bir söylem havanda su dövmeye eşdeğerdir.

Kısaltacak olursak, demokratik dönüşümler için mücadele Marksist açıdan, veri kabule edilmiş kapitalist çerçeveye demokratik bir muhteva kazandırmak için mücadele değildir. Bir yanıyla yaşamın her alanında kapitalizmin taşıdığı demokratik olmayan eğilimlere karşı mücadele olması anlamında,bir başka yanıyla da kapitalizmin alternatifi toplumsal güçlerin gelişip, özgürleşmelerini verecek tarzda gelişmesi bakımından kapitalizmi karşısına alan, kapitalizm içinde kapitalizme karşı bir mücadeledir. Ancak dünkünden farklı olarak bu mücadeleyi dogmatik ve toptancı yaklaşımlardan kurtarmak ve daha geniş bir perspektife oturtmak gerekiyor. Marksist programlarda yeterince işlenmemiş veya önemsenmeyip bir kenara itilmiş pek çok sorun güncelleşip önem kazanmıştır. Bu sorunlardan bazıları da henüz yeni olgulardır ve karakterlerini tam olarak keşfetmiş değiliz. Değişik hareketler tarafından özel alternatif programlarla ifade edilmeye çalışılan bu özel alanlara ilişkin talepleri yüzeysel ve hatta "özel" olmaktan çıkarıp bütünsel bir tarihsel konsept içindeki yerine oturtmak da, Marksist bir "yakın zamanlar" programının sorunudur.

Demokrasi-İktidar sorunu

Bugünden başlayan bir perspektifimiz oluyor; sosyalist güçlerin iktidarıyla devam ediyor; sosyalizmin kuruluşu ve tekâmülü ile sınıfsız topluma kadar uzayıp gidiyor. Nisbeten yakın dönemlerini net olarak gördüğümüz bu sürecin daha sonraki dönemlerini ancak en genel hatlarıyla görebiliyoruz. Bu da çok doğal, çünkü, sonraki her aşama nasıl olacak, bu ondan önceki aşamaların nasıl yaşandığından çıkacak.

Ama bir noktayı, sosyalist deneyimlerden de çıkardığımız bir ders olarak önemli bir noktayı bütün dönemler için, dönemler için olmaktan başka sosyalist düşüncenin bizzat kendisi için değişmez bir ilke haline getirebiliriz, getirmeliyiz. Bugün muhalefetteyiz; sosyalist güçlerin gerçek anlamda iktidar olacakları tarihsel aşamadan uzakta bulunduğumuz da besbelli. Ve demokrasi mücadelesi vereceğiz. Bu nasıl bir demokrasi olacak? Genel anlamıyla burjuva demokratik bir çerçeve içinde kalacağımız, demokratikleşmeyi bu çerçeve içinde kovalayacağımız açıktır. Önümüzde daha gelişkin somut bir örneği olsaydı -örneğin sosyalist demokrasi gibi- onun normlarına ulaşmaya çalışacaktık; demek ki biz kapitalist demokrasinin gelişkin normlarına ulaşmak için mücadele edeceğiz.

Gelişkin kapitalist demokrasinin normları ne derece kapitalizmin gelişkinliğiyle ilintilidir, ne kadarıyla emekçilerin mücadelesine bağlıdır ve ne ölçüde demokrasi kültürüyle alakalıdır? Türkiye gibi ülkelerde gelişkin demokratik normlara ulaşmak için verilecek bir mücadele, oldukça radikal bir pozisyon demektir. Baş engeli devlettir ve bu siyasi sistemdir. Yeni bir anayasa gerekir. Yeni bir devlet sistemi gerekir, yeni iktidar kompozisyonlarını gerektirir. Demokrasi fikri etrafında yeni bloklaşmaları, yeni ittifakları, yeni yeni mücadeleleri gerektirir. Toplumdaki demokratik dönüşüm taleplerinin yolunu açacak siyasal demokratikleşmelere ihtiyaç gösterir. İktidarın siyasal niteliğindeni değişimler onun sınıfsal iç bünyesindeki farklılaşmalarla birlikte gerçekleşirler. Emekçi sınıflar açısından bunun anlamı, gerek yerel, gerekse merkezi yapılarda iktidar alanlarına girmektir. Bu bakımdan Marksistler sosyalist güçlerin iktidarından önceki dönemde de iktidara, demokratik iktidar içinde görev almaya taliptirler. Tekelleri **sınırlandıracak**, çalışan halk yığınlarından yana bir **iyileştirme** mantığını veren ekonomik dönüşümleri gerçekleştirecek ve siyasetten demokrasi dışı olguları arındıracak bir demokratik iktidara diğer demokratik güçlerle birlikte ortak olmaya adayız ve bu bizim kurulurkenki hedefimizdir.

Sosyalist güçlerin iktidarı ise, eskiden "proletarya diktatörlüğü" olarak tanımladığımız, ama bugün tüm Marksistlerin en azından yeniden tanımlamaya çalıştığını sandığım iktidar biçimi yerine ikame edeceğimiz bir iktidar türü -devlet türü- olacaktır. Bu iktidarın **demokratik** olacağı kesindir. Nasıl demokratik?

Birincisi, önceki dönemin kapitalist çerçeve içindeyken ulaştığımız demokratik iktidarlarından sınıfsal özü değişik ve sosyal temeli daha geniş olacağı için **daha** demokratik. Devleti halkın örgütlü güçleri üzerine temellendiren formülleri klasik parlamentarizm dışında yaratmış olması açısından demokratik. Sosyalist güçlerin "katılımcı" olmaktan "yönlendirici" toplumsal güç olmaya yükselmeleri anlamında demokratik. Merkezi devlet gücünü sönümlendirmeye kendi iradesiyle eğilimli güçlerin iktidarı olması bakımından demokratik. Bu iktidarı **sosyalist toplumsal güçlerin**, toplumun bütün varoluş alanlarındaki iktidarı olarak tarif edebileceğiz. Yani hem siyasal, hem sivil, hem de bunların sentezi olarak bütün bilinçlilik formlarında sosyalist düşüncenin ve bu düşünceyi temsil eden güçlerin **ortak** egemenliği...

Program sosyalist güçlerin iktidarını partinin **kendi** iktidarı olarak görmemelidir. Parti eğer klasik parlamentarizm içinde düşünürse ya da klasik proletarya diktatörlüğü örneklerini izlerse, ister istemez kendi iktidarı anlayışını sürdürmüş olur. Sosyalizmin parti dışındaki toplumsal güçleri esastır. Partinin programının tamamına değil, açtığı şu veya bu perspektife **kendi** toplumsal pozisyonlarından katılanlar da sosyalizm güçleri arasındadır. Sosyalist devlet, **partinin örgütlü varlığına** değil, savunduğu toplum projesini tamamen veya kısmen onaylayan güçlerin, parti dışında ve sosyal zeminde yarattıkları örgütlü yığınsal varlık tarzına dayanmalıdır.

Sosyalist güçlerin demokratik devleti, sosyalist anayasa ve yasallıklar, sosyalist toplumsal politikalar, partinin dışında şekillenen alanlar olmalıdırlar ve partinin geniş toplumsal meşruiyeti bu alanlarda onaylanmalıdır. Sosyalist yasallık ekonomik bakımdan toplumun burjuva kategorik kesimlerini sınırlamış olacaktır; ancak bütün bu kesimlere toplumun tamamı için geçerli özgürlükleri, garantileri, yaşama ve düşünme, toplumsal çelişkilerini dile getirip örgütleme hakkını, toplumun sosyalist yasallığına uyma mükellefiyeti ile birlikte vermelidir. ■

Demokratik değişimler için mücadele kapitalizm içinde fakat kapitalizme karşı bir platformdur ama ufku dünkü dogmatik yaklaşımlara kıyasla genişletilmelidir.

DÜŞÜNCE, BİRLİK YENİLENME

Düşünsel üretkenlik zihinlerimize yeni disketler takarak, Marksistleri birtakım disketler takmaya zorlayarak, yenileşmeyi yeni konformizmler yaratmaya indirgeyerek gerçekleşemez.

Sosyalistlerin Birlik Partisi girişimi adıyla anılan partileşme hazırlıkları program, tüzük ve temel politikalar üzerine tartışmalar aşamasında bulunuyor.

Tartışmaların ideolojik yönü ister istemez sosyalizm anlayışında somutlanacak, ekonomik (mülkiyet), siyasi (devlet, demokrasi) sosyal (toplumsal doku, kurumlar) ve kültürel yönleriyle "nasıl bir sosyalizm?" sorusuna yanıt arayacak. Dünya sosyalizminin geçirdiği büyük depremin ta ortasında ve reel sosyalizmin iflasının kesinleştiği bir ortamda bu soruların yanıtlarını bugünden yarına bulabilmek -bazı kimseler için yanıt hazır olsa bile- çok kimse için bir hayli zor. Bu nedenle, tartışmanın,birlik partisi kurulduktan sonra da, çok sonra da, hem parti içinde hem parti dışında, hem de bütün dünya Marksistleri arasında süreceği çok açık. Şu halde, partinin genel anlamıyla ideolojik şekillenmesinde, ortak evet'lerden çok ortak hayır'lar ağır basacak. Monolitik parti anlayışında ve uygulamasında müşterek evet'ler ne kadar çok olursa, parti o kadar iyi sayılırdı, ideolojik birliğin ve homojenliğin ölçütü olarak sadece bütün hayır'ların değil, bütün evet'lerin de sonuna kadar -ya da sonsuza kadar- çok olması benimsenirdi. Bu yapıda önemli bir görüş ayrılığı ortaya çıktığında, daha fazla evet'leri paşlayanların ayrı kümelenmesiyle ikiye bölünme çıkardı, her iki "çok evet"çi gruba katılmayanlar ise şayet üçüncü bir grup oluşturmuyorlarsa, soldaki başka "evet" topluluklarına katılırlar, ya da kenara çekilirlerdi. Başlangıçta ve belki de çok uzun süre ortak hayır'ların ortak evet'lerden fazla olması, o hayır'ların ve o evet'lerin neler olduğu net bir şekilde anlaşılmadığı takdirde, gerçekten bir zaaf işaretidir. Örneğin, ülkemizdeki 12 Eylülcü rejime "hayır", ve gelişkin bir siyasal demokrasiye "evet" demek temelinde bir parti kurulamaz, çünkü öyle bir parti, parti olmaz, insan hakları demeği ya da demokrasi demeği olabilir. Ya da Türkiye'de muhalefet boşluğu vardır, bu boşluğu doldurmak gerekir "evet"iyle de parti kurmak abestir. Çünkü sosyalistlerin güçlü ve yığınsal bir partiye ulaşmaları halinde, muhalefet boşluğu dolacaktır, ama "boşluk doldurmak" sosyalistlerin birliğinin nedeni değil, sonucudur. Partiler muhalefet olmak ve muhalefette kalmak üzere kurulmazlar. Böylesi bir yaklaşım siyasetin doğasına aykırıdır. Hele sosyalizmi amaçlamak gibi toplumun kökten değişmesini savunan, bunun için de yığınların örgütlenmesini ve mobilizasyonunu en başa koyan siyasal kuruluşlar muhalefetteki bugünden yarına önerileri, öngörüleri ne olursa olsun, toplumun önüne yeni toplum projesini koymak zorundadırlar. Oysa kendisini demokrasiyle ve reformlarla sınırlayarak, diyelim ki, halkın ivedi taleplerini karşılayan ve muhalefet boşluğunu dolduran bir partiye halk teveccüh ederse ne olacaktır? Muhalefet boşluğu, muhalefette kalmak için doldurulmaz, muhalefette kalarak da toplumu etkilemek, bazı şeyleri değiştirebilmek mümkündür, ama asıl değiştirme siyasal iktidarla mümkündür. Diyelim ki, sadece anılan birlik partisi değil, tüm sol, biçimi ne olursa olsun, birleşse, kenetlese ve toplumda muhalefet boşluğunu doldurarak, sosyal muhalefetle birlikte gelişerek toplumda ana siyasal güç haline gelse ve kitleler, kendi kurumlarıyla birlikte siyasal sol bloku iktidara getirseler, bu siyasi birlik ne yapacaktır? Avrupa tipi bir demokrasi yaratarak tekelci sermaye egemenliğine ve dolayısıyla kapitalizme devam mı diyecektir? Siyasi iktidar düşleri içinde olmamak gerekir, ama hayalperest olmamak sosyalist toplum projesinden ve sosyalist kimlikten vazgeçmek de değildir.

Yenilenme her şeyden önce parti yapısında, anlayışında kökten bir değişme halinde kendisini gösterirse ortada yeni bir süreç var demektir. Yoksa geleneksel parti kalıpları, siyaset dokuları sürüyorsa, sadece lafız değişmiştir.

Sosyalistler kuracakları her türlü parti ve blok için her şeyden önce **kapitalizmin reddinde** anlaşmak zorundadırlar, en büyük hayır'ımız budur.

"Kapitalizmi devirmek çok zor, ya da imkânsız, 70 yıllık sosyalizm bile kapitalizme ve pazar ekonomisine öykünmeye başladı, kaldı ki, kapitalizm insanlığa çok şey kazandırmış, hâlâ da kazandırmakta" tarzında bir yaklaşımla Marksist bir parti kurulamaz, bunu söyleyen partiler Türkiye'de de yeterince var, bir yenisine ise gerek yok. Hiç unutulmasın ki, sosyalizm **ideali** ve **idesi**, 70 yıllık sosyalizm ülkesi Sovyetler Birliği'nin de, bir milyarlık Çin Halk Cumhuriyeti'nin de çok üzerindedir.

Tartışmalar çoğulcu parti içinde de sürecektir, yalnızca partililer için değil, partililerle solun diğer kesimleri arasında da bütün sorunlar tartışılacaktır. Tartışmaların parti kuruluşuyla bitmeyeceği, sadece ideolojik ve pratik zorunların zorluğundan ve karmaşıklığından değil, birlik sürecinin devam edeceğinden, bu partinin, solun diğer kesimleriyle birlik ve birliktelik politikasının en temel politikalardan birisi olacağından dolayıdır.

❑

Program tartışmaları için hazırlanan ve inisiyatiflere sunulan 95 soruluk **anket formu**, maalesef bir talihsizlik olmuştur, çünkü gerçekten de, bir anket formu, ya da yanıtlarının önemli bir çoğunluğu "evet-hayır" tarzında verilmesi istenen **test soruları** gibi kalmıştır. Bu "anket formu"nun heyeti umumiyesi "Yeni Düşünceden yana mısın, değil misin?" tarzındaki bir **referandum** gibidir. Bu tür soru-yanıt, belki şablonlarla, kalıplarla düşünen zihinler için rahatlatıcı olabilir: Şayet geleneksel solun düşüncelerini birtakım kalıplar halinde benimsemişseniz, o sorulara "hayır" yanıtlarını verirsiniz, yok şayet beyninize Yeni Düşünce disketini takmışsanız yanıtlarınız peşinen "evet"tir. İdeolojik konuların böylesine bir "doğru-yanlış testi"ne dönüştürülemeyeceği, klişelere, komprimelere indirgenemeyeceği, program tartışmalarının böyle basite alınamayacağı bellidir.

Gerek birlik partisinin, gerekse tüm solun en fazla ihtiyacı olan düşünsel zenginliğin ve sol içinde süren, genişleyerek ilerleyecek olan diyalogların bu tür yaklaşımlarla sağlanabileceğine ihtimal vermiyorum. Böylesine karmaşık sorunların tüm dünya solunda tartışıldığı, önümüzdeki yıllarda daha da genişçe tartışıla-

çağı açıkça bellidir, ama düşünsel üretkenlik zihinlerimize yeni disketler takarak ya da Marksistleri bir takım disketler takmaya zorlayarak, yenileşmeyi, yeni konformizmler yaratmaya indirgeyerek gerçekleşemez. Ayrıca, bu tür bir yaklaşım, sadece üretkenliği ve yaratıcı düşünceyi peşinen dondurmaya hizmet etmez, solun içindeki diyalogları da daha başlangıçta dondurur.

Bugün Türkiye solunun önünde tarihsel bir fırsat durmaktadır. Sosyalistlerin Birlik Partisi Girişimi çalışmaları bu fırsatın layıkıyla değerlendirilmesinde önemli bir yer tutabilir. Bu bakımdan anılan girişim içinde yer alan herkese sorumluluk düşmektedir. Dünya solunun böylesine sarsıntı geçirdiği, kapitalizmin zafer çığlıkları attığı, ülkemizde de yığınlar üzerinde bezginliğin, karamsarlığın sürdüğü ve hem dünya solunun durumu, hem de Türkiye toplumunun şimdiki hâli nedeniyle ülkemiz solunun da henüz canlanamadığı, derlenip toparlanamadığı bir ortamda atılacak her adımın, söylenecek her sözün dikkatle ölçülüp biçilmesi gerekir. Hele hele, birlik için yola çıkmışsak ve hem birlik, hem de birliktelik ihtiyacı solun bütün kesimlerini böylesine sarmışsa, özenimiz daha büyük olmalıdır.

❑

Şayet solda bir yenilenme olacaksa, en büyük yenilenme tam da bu noktadan başlamalıdır. Aksi halde, "yenilenme", solun en geniş birliğinin önüne çıkartılmış bir engele dönüşür. "Yeni", ya da "yenilikçi" veya "yenilenme" gibi sözcüklerin cazibesi büyüktür, fakat bu sözcükler kısa zamanda içi boşalmış, tekrarlana tekrarlana ağız alışkanlığına ve adeta bir etikete dönüşmüştür. Bu hâle gelen her sözcük, hiç kuşku duyulmasın ki, kısa zamanda çekiciliğini de yitirir. (Yitirmesi de iyi olur. Çünkü sosyalist düşüncede sihirli sözcüklere yer yoktur.)

Herkesin başka türlü bir muhteva ile anladığı "yenilenme", önümüzdeki yıllardaki tartışmalarda, diyaloglarda düşünsel üretkenliğe ve yaratıcılığa yol açacaksa -ve bu düşünsel zenginlik, birliğe, yani düşüncenin yığınlara mal olmasına ve maddi güce dönüşmesine hizmet edecekse- gerçekten yenilenme olur, yoksa eski alışkanlıklar, eski zihin ataletleri, eski bölünmeler bu kez de "yenilenme" ve "yeni düşünce" adına devam eder.

Bu açıdan, yenilenme her şeyden önce parti yapısında, anlayışında kökten bir değişme halinde kendisini gösterirse ortada yeni bir süreç var demektir. Yoksa, geleneksel parti kalıpları, siyaset dokuları sürüyorsa, sadece lafız değişmiştir. Eski ve geleneksel parti, örgütlenme ve siyaset kalıpları zihniyetini sürdürenlerin partileri halkın birliğine ve sosyal süreçlere hizmet etmeyecekleri gibi, toplumdaki hızlı değişmelere ayak uyduramayacaklar, ne denli yenilenme sözleri ederlerse etsinler, eski ve köhne siyaset yapılarıyla, parti uygulamalarıyla çatırdayıp gideceklerdir. Solun ve halkın birliğinin yolu, örgütler, kurumlar sorununu çözecek, örgütsüzlüklere, kurumsuzluklara son verecek ve gelişme dinamiklerinin önünü açacak siyasi ve gayri siyasi halk örgütlenmelerinin modellerini bulmaktan ve uygulamaya koymaktan geçmektedir. ■

Aydınlanma sürecek

İki yol göstericisi vardı: Akıl ve bilim. Tam bir Aydınlanmacı olarak yaşadı ve öldü.

Gazetelerde okuyoruz: Turan Dursun kurşunlanınca, "din kurtuldu" diye sevinmiş kimi çevreler. "İslam Devrimi" diye ortaya atılan, aslında özgürlük, uygarlık ve gerçek anlamıyla devrim düşmanlığının tezgahlandığı Mollalar İranı'nın televizyonu da, birinci haber olarak vermiş olayı ve eklemiş: "Hatırlamak gerekir ki, Turan Dursun, yazılarında, yüce İslam dinine ve Hazreti Muhammed'e defalarca ihanet ve edepsizlikte bulunmuştu".

Şeriatçı kafa işte bu!

Müslüman bir ülkede, söyleyip savunacağı sadece İslam olabilir; hatta onun belli bir yorumu. Düşünce özgürlüğünüzün sınırları budur. Nedir, ne değildir diye işin aslını kurcalamaya kalkıp perdeyi araladınız mı, "ihanet" ve "edepsizlik" olur yaptığınız. İstediğiniz kadar çağdaşlık, uygarlık, demokrasi, fikir özgürlüğü, gerçeğin araştırılması deyiniz. Söz konusu kavramların hiç bir geçerliği yoktur şeriatçı gericiliğin yanında.Şimdi bu zindan karanlığını Tükiye'ye taşımak isteyenler var ve düşüncemizin soluk alıp verdiği yolları bu zifirle tıkamak için, özgürlük istiyorlar üstelik; ellerinde de silahlar, aydın tarıyorlar bugünden.

Güzel mi?

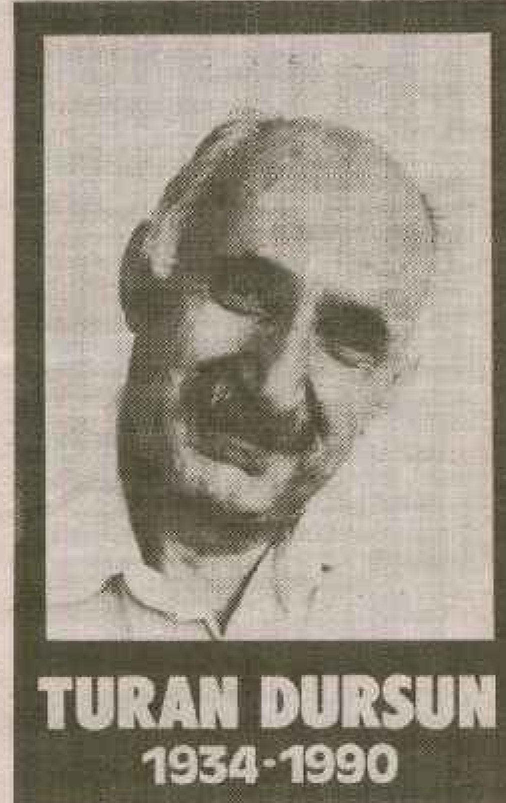
Pek bilinse de, altını çizelim birkaç önemli noktanın.

Yüz elli yılı aşkın bir süredir, bir aydınlanmayı yaşıyoruz; Batı Aydınlanmasından hayli gecikerek gelip girdiğimiz bir süreç bu. Aydınlanma, yani doğa, toplum ve insan üstüne ne varsa "Aklın Mahkemesi"nin önüne çıkarılması; akla ve bilime uygun olanın aklanması, olmayanın mahkum edilmesi. Din, en başta da kutsal kitabı, bu mahkemeden geçmek zorunda. Nitekim Batı Aydınlanmasında öyle oldu. Bizde gecikerek başladı işin bu yanı; ama sürecek, sürmeli. Akıl ve bilim hiçbir tabu tanımaz; eleştirilmeyeceği hiçbir kavram ve düşünce söz konusu olamaz. Aklın kanıtları karşısında Museviliğin ve Hıristiyanlığın nasıl bir ayrıcalığı yoksa, Müslümanlığın da yoktur: Tevrat ve İncil gibi, Kuran da sorgulamaya tabi.

Gericiliğin anlayamadığı bu!

Bir müslüman ülkede, bunu yapmak ayrıca zorunluluk taşıyor: Çünkü İslam, yalnız "öte dünya" ile ilgili değil; bu dünya için de mesaj sunuyor. İsa'nın mesajı, "Sezar'ın hakkı Sezar'a, Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya" diyordu, yani laik bir öz taşıyordu; öyle de olsa, özgür düşünceye neler çektirdiğini biliyoruz. İslam bir başka: 1400 küsür yıl önce verilmiş bir vaaz ve onun üzerine kurulmuş Şeriat, yalnız ibadeti düzenlemekle kalmıyor; topluma, devlete, tek kelimeyle yaşama da çeki düzen verme iddiasında. Yüzyıllarca bunu yapmış, doğru; ama söyledikleri, kadın haklarından emeğin haklarına varıncaya değin, çağımızın apaçık gerisinde artık; kimi yerde tas'fiyeye uğramış, kimi yerde gözleri tırmalayan bir "müstahase".

Gericiliğin bir anlayamadığı da bu!

TURAN DURSUN
1934-1990

Bütün bir aydınlanma hareketimizin yöneldiği bir toplum ülküsü var: Bağımsız, demokratik ve laik bir toplumun kavgasını veriyoruz biz. Bağımsızlık ülkümüzün temelinde, emperyalizme karşı çıkarak milli bir toplum yaratmak var; bu toplum, bütün düşünce ve eleştirilere kapılarını açık tutarken, din de, yalnız ve yalnız vicdanlarda kalacak; devlet, şu ya da bu dinin ya da mezhebin emrinde olamaz. Birey, istediği gibi düşünüp inanacak, toplum da istediği gibi örgütlenecektir. Laiklik özgürlüğün ve demokrasinin bir güvencesidir; onun savunucuları olmuş ve bugün de varsa, şu ya da bu sisteme öykünmenin sonucu değil, yaşam dayattığı içindir ve önemli olan da yaşamdır.

Gericilik, bunun da bilincinde değil!

Turan Dursun, işte böyle bir toplum ülküsünün bilincinde olarak kavga verdi. İki yol göstericisi vardı: Akıl ve bilim, zaten, bu ikisinin yol göstericiliğidir geçerli olan ve gerçeklere götüren. Tam bir Aydınlanmacı olarak yaşadı ve öldü. Yürüdüğü yolda, dogmalara karşı aklın ve bilimin kavgası, daha da kızışarak yürüyecek bundan böyle; kimsenin kuşkusu olmasın! Kendisine doğrulan silahlar, yaşamın ölüme mahkum ettiği bir düşüncenin emrinde olanlarca ateşlendi; Turan Dursun'un düşüncesi ise, geleceğe aday bir yaşamın aydınlığıyla silahlı.

Yaşam yürüyecek ve Aydınlanma sürecek!.. ■

90'lı yıllara vurulmak istenen damga ya da

Turan Dursun'un öldürülmesi

Turan Dursun 4 Eylül 1990 günü öğleden sonra Koşuyolu'nda oturduğu apartmanın önünde kurşunlanarak öldürüldü. Aynı gün akşam haberlerinde İran televizyonu (kimi gazetelere göre İran radyosu), Turan Dursun cinayetini "Türkiye'nin Salman Rüşdi'si öldürüldü" biçiminde birinci haber olarak verirken, Türkiye'nin TV 1 kanalı ana haber bülteninde bu olayı ancak trafik kaza haberlerinin önünde, haber programının sonlarında verebildi. Oysa Turan Tursun çalışma yaşamının yaklaşık 17 yılını TRT'de geçirmiş, Kültür Müdürlüğü'nde dini yayınlar prodüktörlüğü yapmış, TRT'den ayrıldıktan sonra kitap ve makaleleriyle Türkiye'nin düşünsel platformunda kendine önemli konum sağlamış bir yazar ve bir bilim adamıydı. Ayrıca Turan Dursun'un kurşunlanarak öldürülmesi düşüncenin öldürülmesi girişimi olmasının ötesinde, Türkiye açısından 12 Eylül'ün 1980'lere vurduğu damga gibi 1990'lara vurulmak istenen bir damgadır da...

Turan Dursun'un öldürülmesinin 1990'lar Türkiye'sine vurulmak istenen damga olma özelliği nerede yatıyor? Bu sorunun yanıtı, belirli oranda, Turan Dursun'un öldürülme haberinin kitle iletişim araçlarında verilme biçiminde ve Dursun'un kimliğinde yatıyor.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ve DYP lideri Süleyman Demirel'in Turan Dursun'un öldürülmesi olayı karşısındaki sessiz kalışları yanısıra, İran televizyonunun (ya da radyosunun) ve TRT'nin olaya yaklaşım biçimi oldukça dikkat çekici. Ayrıca kimi gazetelerin Turan Dursun'un -görmediği- Fransa'da yaşadığı ve dinsizliği nedeniyle ailesi ve akrabalarıyla arasının bozuk olduğu savları, gerçek olmamalarının ötesinde, konuya yaklaşım açısından düşündürücü olması gereken noktalar. Turan Dursun bir köşe yazarının belirttiği gibi "Gerçek İslamlığın bağnazlıktan, daha doğrusu yobazlıktan değişik olduğunu anlatmak" savaşımında da **değildi**. Ailesi, akrabaları ve dostları Turan Dursun'u bu düşünceleriyle benimsemiş, görüş ve düşüncelerine katılarak kendisinin **dini törensiz** toprağa verilmesi isteğini gerçekleştirmişlerdir.

Basının önde gelen isimlerinden birisinin dediği gibi "kanaatlerine katılmak pek çoğumuz için imkânsız denecek kadar zor" olduğu için belki, Turan Dursun'un kurşunlanarak öldürülmesi 1990'lar Türkiye'sinde damgasını vuracak denli önemli bir olay. Din adamlığından bilim adamlığına geçen kimliğiyle Turan Dursun, **tek başına** dinin gerçeklerini anlatma savaşımındaydı. Yayınlanmamış "Kutsal Kitapların Kökeni" ve "Kur'an Ansiklopedisi"yle, yayınlanmış kitap ve makaleleriyle dinin gerçeklerini dün ve bugünüyle sergilemeye çalışan bu bireysel savaşçı, kendisine açılan tüm platformlarda hiçbir grupla özdeşleşmeden bilgi, görüş ve düşüncelerini açıklamaktan çekinmedi.

İnsancıl ve demokrat kişiliğiyle Turan Dursun, günümüz Türkiyesi'nde 163'ün kaldırılmasının savunulamayacağını anlatırken, şeriat yasalarının getireceklerinin bilinmeden "demokrasi adına" bu savununun sürdürülmesinin bir "aymazlık" olduğunu inatla ve inatla tartışmaya çalışıyordu. Turan Dursun'un kavramlaştırmasında laiklik, **egemenliğin tanrıdan insana geçmesiydi** ve bunun bir başka biçimde yorumlanması, laikliğin anlaşılamamasıyla eş anlamlıydı.

Turan Dursun susturulmak için öldürüldü. Korku, Turan Dursun'un anlaşılması ve düşüncelerinin yaygınlık kazanmasıydı. Turan Dursun'un düşüncelerine katılınabilir ya da katılınamaz, ama 1990'lar Türkiyesi'nin gerçeklerini görebilmek açısından bu düşüncelerin bilinmesi ve tartışılması bir kaçınılmazlıktır. ■

▶Sovyet toplumunda, her şeye rağmen eşitlikçi, barışçı ve insancıl değerler sisteminin büsbütün yok olup gitmediğini, kitlelerin böyle bir dejenerasyona izin vermeyeceği yolundaki umutları besleyen dişe dokunur bir gösterge var mı?

Sovyetler Birliği'nde çeşitli tüketim mallarında ciddi bir darlığın hüküm sürdüğünden kuşku yok. Ama iki şey var ki dilediğiniz kadar bulabiliyorsunuz: dondurma ve demokrasi. Her ikisi de Sovyet yurttaşları tarafından mide fesadına yol açabilecek boyutlarda kullanılıyor. Gerçi, sosyalizmin bu halka çok iyi bellettiği "kuyruk oluşturma alışkanlığı" dondurma için de geçerli ama biraz sabredenler dilediği kadar alabiliyor. Üstelik ucuz ve sanırım oldukça iyi kalitede. Bu yüzden günün hemen her saatinde, belli başlı meydanlarda ve caddelerde, hızla ilerleyen dondurma kuyrukları ve orada burada, ellerindeki külahları yalayan her yaştan sayısız Sovyet yurttaşı görüyorsunuz. Davranışlarında geleneksel bir ölçülülüğü hep koruduğu bilinen bu toplumun insanları için sokakta dondurma yeme salgını, en azından alışılmadık bir rahatlığı ve hafifliği ifade ediyor, biraz çizgi dışına çıkmak anlamına geliyor. İlk bakışta çok doğal gelen bu görüntüdeki rahatsız eden unsur daha sonra seziliyor: Dondurma bildiğimiz bir damak tadı çeşnisi olarak falan değil, başka türlü yeniliyor: Tuhaf bir telaş içinde, mahrem bir iş yapıyormuş gibi hafif gizlenerek, belki de biraz suçluluk duygusu içinde. Kuşkusuz, insanların açlıklarını bastırmak için bu nesneyi böyle açgözlülükle yediklerini söylemek istemiyorum. Aksine, Sovyet yurttaşlarının gereğinden fazla beslendikleri her hallerinden belli. Özel bir dondurma açlığının ya da özleminin söz konusu olduğunu da sanmıyorum. Son bir-iki yıldır Sovyetler Birliği'ne giden yabancıların ilk dikkatini çeken bu manzaranın daha karmaşık bir arka planı olduğu anlaşılıyor. Sovyet toplumunu iyi tanıyanlar, dondurma fenomeninin, glastnost sonrası dönemin ürünü olduğu görüşündeler. Burada, çeşitli nedenlerle yeni dönemin ortaya çıkardığı, seçici olmayan ve hedef gözetmeyen bir tüketim açlığının rolü var. Ama belki de ondan daha önemli bir dinamik, henüz alışılmamış, kanıksanmamış ve dolayısıyla doğallaşmamış bir özgürlük duygusunun acemi bir biçimde dışa vurumu. Telaşın bir kaynağı, dondurmanın eriyip yok olması gibi, özgürlüğün de yok olabileceği korkusu, öteki kaynağı ise, insanı kendi imajı konusunda ilgisizleştiren güvensizlik duygusu olmalı: "Yarın bu serin ve tatlı nesneyi yalamak hazzından yoksun kalabilirim, varsın elime yüzüme bulaşsın, bir külah daha tüketmeliyim... Çirkinleşmek umurumda değil.."

"Hedefsiz tüketim" motivasyonunun, sonradan başkalarına anlatınca bana bile inanılmaz gibi gelen tipik bir örneğine kendim tanık oldum: Bir öğlen saati, döküntü bir spor mağazasının vitrininde, kötü satranç takımları, tenis raketleri ve toplar arasında gözüme ne olduğunu anlayamadığım garip bir şey ilişti. Plastik bir sicim üzerine iki sıra halinde dizilmiş küçük yuvarlak tahta tekerlekler ve iki ucunda el tutacak yerleri olan bu acaip alet,besbelli ki sporla ilgiliydi ama acaba ne işe yarıyordu? 4 rublelik etiketiyle, hüzünlü

Gencay Gürsoy

SSCB ÜZERİNE KISA NOTLAR-II

70 yıl öncülük etmiş parti, arkasında yoğun bir hoşnutsuzluk ve büyük bir siyasal vakum bırakarak yavaş yavaş sahneden çekiliyor.

vitrinin en alımlı yerine çaprazlama asılmış bu eşyaya uygun bir işlev bulmak için uzun uzun düşündüm. Sonunda hayal gücümü, biraz kendi gereksinimlerim için harekete geçirerek, onun sırt masajı yapmaya yaradığı kararına vardım. Gerçekten de iki ucundan gergin şekilde tutup sırtta gezdirerek, yuvarlak tahta tekerleklerin kaslara masaj yapması sağlanabilirdi. Kararı verir vermez, onu satın almak üzere vitrinin hemen yanındaki kapıya yöneldim. Kapı kilitliydi ama cama iliştirilmiş yazıdan, mağazanın öğlen tatili nedeniyle kapalı olduğu anlaşılıyordu. Acelem yoktu. Açılma saatine çok az kaldığı için beklemeye başladım. Bir ara üç dört kişilik bir grubun beni izlemekte olduğunu farkettim. Biri dayanamadı, kapıyı göstererek birşeyler sordu. Ne dediğini anlamadım ama böyle durumlarda her zaman yaptığım gibi, bildiğim dillerden sözcüklerle ve el kol işaretleriyle, vitrindeki masaj aletini (?) almak için dükkanın açılmasını beklediğimi anlatmaya çalıştım. Ne anladılar bilmiyorum ama arkamda düzenli bir sıra oluşturdular ve benimle birlikte beklemeye başladılar. Derken başkaları geldi ve benim arkamdakilere birşeyler sordu. Onlar da biraz önce kendilerine gösterdiğim makaralı aleti gösterip birşeyler söylediler. Şaşkınlık içinde kuyruğun uzayışını izlerken vakit geldi ve kapı açıldı. Hep birlikte sırayı bozmadan içeri girdik. Belki aylardır vitrinde öylesine duran bu nesneye karşı, birden bire rastlantısal bir talep artışı oluşmuştu. Uzun, tozlu satış tezgahı, arkada dağınık kutuların ve birkaç parça spor malzemesinin konduğu yarısı boş raflar ve devlet memuru kılıklı bir satıcı. Vitrindeki aleti işaret edip, almak istediğimi anlatmaya çalıştım. Bir şeyler söyledi. Bu arada arkamdakiler söze karıştı. Konuşmalardan anladığım kadarıyla, o aletten kalmamıştı, vitrindekini ise satamayacaklardı. Mağazaya girenlerin suçlayıcı bakışları altında sessizce çıktım. Daha sonra farkettim ki, Sovyetler Birliği'nde alışveriş, belirli bir gereksinimi karşılamak için onu arayıp bulmak ve satın almak değil, bulunabilen herhangi bir şeyi satın almak anlamına geliyor. Çünkü zor olan, birşeyler bulup satın almak. O şey o sırada işinize yaramazsa komşunuzun işine yarayabilir, ya da şimdi yaramazsa ilerde yarayabilir. Bu yüzden benim başıma gelen gerçekte şaşırtıcı bir olay değildi. Satılan her şeyin önünde kuyruk oluşuyordu. Böylece, kapitalist ekonomide reklama dayanan yapay tüketim talepleri yaratma süreci, burada tersinden işleyerek istem dışı bir tüketim talebi ortaya çıkarıyor, kuyruklar uzuyor, kuyruklar uzadıkça da tam bir kısır döngü içinde bu süreç hızlanıyordu.

Demokrasi için ise kuyruğa gerek yoktu. Dilediğiniz köşe başında, milislerin gözlerinin içine baka baka, Komünist Partisinin, Devletin, hükümetin, Gorbaçov'un, Yeltsin'in "maddi ve manevi şahsiyetini" canınızın çektiği biçimde okşayabiliyor, "devletin ve milletin" bütünlüğünü bozacak her tür beyanatta ve hatta eylemde bulunabiliyor, bu amaçla örgüt kurabiliyor, yayın yapabiliyorsunuz. Üşenmiyorsanız, kendinize güveniyorsanız, girişimciyseniz ve kulaktan dolma da olsa piyasa ekonomisi ile ilgili olarak söyleyecek birkaç sözünüz varsa, parlamentoya girebiliyor, platform oluşturabiliyorsunuz. O zaman özgürlük alanı daha da genişliyor. Devletten yani SBKP'den onu yıkmak için maddi destek talep edebiliyor, ona ait binalarda SBKP'yi yerden yere vuran konferanslar verebiliyor, mesajlarınızı halka ulaştırmak için devletin iletişim araçlarından yararlanabiliyorsunuz.

Rusya Demokratik Partisi Başkanı Trakimov'u dinlerken bunları düşünüyordum. Söyleşi SBKP Merkez Komitesine bağlı bir enstitüde yapılıyor. Eşi aynı enstitüde çalışan Trakimov'u kimileri "Partinin eniştesi" diye çağırıyorlar. Trakimov, toplantıyı izleyen SBKP'lilerin gözlerinin içine baka baka, "bunları sıkıştıra sıkıştıra iktidardan uzaklaştıracağız, bugün halkın çıkarlarının önündeki en büyük engel SBKP'dir" diyor. Ünlü satranç şampiyonu Kasparov'un başkan yardımcılığını yaptığı partinin henüz gerçek bir programı yok. Trakimov, programa temel olacak somut ekonomik ve politik ilkeleri sıralarken, aslında SBKP'nin programından pek farklı birşey söylemiyor. "Ne farkınız var?" sorusuna yanıtı ise kısaca şu: "Onlar piyasa ekonomisine geçişin gerekli olduğunu sadece deklare ediyorlar, biz ise eylem istiyoruz". Gerçekten de özellikle ekonomik ve siyasal hedeflerde SBKP ile muhalifleri arasında anlamlı bir fark yok. 'Tutucular' diye nitelenen iç muhalefet ise, ayrıcalıklı parti aparatını temsil ediyor. Bizim anladığımız anlamda sol muhalefet diyebileceğimiz bir siyasal kategori yok sanki. SBKP içinde sosyalizm mirasına az çok sahip çıkanlar, nesli tükenmiş bir insan tipinin temsilcileri gibi hüzünlü bir yalnızlık içinde. Ne parti aparatında ne de kitlesel muhalefet odaklarında etkinlikleri var. Bu kategorinin, tanıdığım en tipik örneklerinden biri olan, Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyelerinden Profesör Loginov, "sivil toplum" tezlerini savunanlara karşı, "Sovyetler Birliği'nde devletin bireyleri bir arada tutan bir çerçeve olduğunu savunuyor; bu çerçevenin dağılması ile zannedildiği gibi yeni bir topluma geçilemeyeceği, kaos ve anarşinin yeni filizlenen demokratik yapıları da yok edebileceği" endişesini dile getiriyor. Bu sözler bana, Boris Kagarlitsky'nin Sovyet Toplumunu bir çuvalın içindeki patateslere, devleti de o patatesleri bir arada tutan çuvala benzeten yaklaşımını anımsatıyor. Kagarlitsky Sovyetler Birliği'nde pek az tanınıyor. Onun içinde bulunduğu Halk Cephesi ise daha çok sosyal demokrat hareket içinde kabul ediliyor. Loginov parti bürokrasisini en ağır şekilde eleştirdiği halde, Halk Cephesinden farklı olarak, SBKP'nin devlet partisi haline gelmesinin nesnel nedenleri olduğunu, partinin politik erkin dışına çıkarılmasının tam bir kaosu davet edeceğini ileri sürüyor. Sovyet toplumunun geleceği konusunda belirli endişeler taşıyan herkes, "önce şu yapı yıkılsın, piyasa ekonomisi kendiliğinden oluşur. O da demokratik siyasal rejimi oluşturur" diyen serüvencilere karşılar. Böyle bir gidişin, tarihinde hiçbir muhalefet hareketi geleneği olmayan Rusyayı yıkıma sürükleyebileceği görüşündeler.

Gelişmeler gösteriyor ki, Sovyetler Birliği bu çaresiz gidiş için artık yola çıkmış bulunuyor. Topluma 70 yıl öncülük etmiş olan parti, arkasında yoğun bir hoşnutsuzluk ve büyük bir siyasal vakum bırakarak yavaş yavaş sahneden çekiliyor. Eskimiş çuval tel tel ayrılıyor ve patatesler yerlere dökülmeye başlıyor. Şimdilik kaos tümüyle egemen değil. Maaşlar ödeniyor, sular akıyor ve metro çalışıyor ama bir zamanların en güvenli kenti olan Moskova'da akşam saatlerinde sokaklar artık tekin değil. Yabancılara, tıpkı New-York'daki gibi ilk uyarı "gece yalnız dolaşma" oluyor. Dolar ve Mark karaborsası artık her sokak başında, herkesin gözleri önünde, hatta partiye bağlı resmi kurumlar içinde harıl harıl çalışıyor. Resmi kurumların çağrılısı olarak gelen konuklara rehberlik ve çevirmenlik yapanlar bile, bir ek görev gibi bu işleri de çekip çeviriyorlar. Hemen hiçbir mal, üzerindeki fiyatla satın alınamıyor. Hemen hiçbir lokantaya haraç ödemeden girilemiyor. Otomobilden fotoğraf makinasına, hatta kitaba kadar her tür eşyanın satış değerine bazan bir iki kat mafya payı ekleniyor. Bunlar resmi satış mağazalarının içinde, görevlilerin gözleri önünde yapılıyor. İşin ilginç tarafı şu ki, artık bu olaylara otorite boşluğunun yol açtığı ticari suç gözüyle bakılmıyor. Karaborsanın ve mafyanın kokuşmuş rahmine ekilen bu ceninlerin, piyasa ekonomisinin meşru öncüleri olarak dünyaya geleceği düşünülüyor.

Gelişmeler, bir bölümü daha şimdiden, "kooperatif" adı altında kurumsallaşmaya başlayan ve yeni siyasal partilerin sınıf temelini oluşturmaya adaylığını koyan bu sektörün, Sovyet Toplumunun geleceğini belirleyeceğini gösteriyor. Kapitalist toplumlarda, türlü sınavlardan geçerek endüstri devrimini gerçekleştirmiş, bütün acımasızlığına karşın, işçi sınıfına ödünler verip belirli bir toplumsal uzlaşma sağlamış, kendi estetiğini, sanatını, kültürünü yaratmış olan burjuvaziyle bu kaçakçı takımını kıyaslayınca, bu ülkenin dünyanın en tehlikeli gerici güçlerinden biri haline geleceği endişesini duymamak olanaksız. Sovyet toplumunda, her şeye rağmen eşitlikçi, barışçı ve insancıl değerler sisteminin büsbütün yok olup gitmediğini, bu değerlere sahip çıkan kitlelerin, böyle bir dejenerasyona izin vermeyeceği yolundaki umutları besleyen dişe dokunur bir gösterge var mı? Nerede bu kitleler?

Bu satırları yazarken, gazetelerden Şatalin'in "500 günlük radikal reform planı"nı destekleyen on binlerce kişinin Moskova'da gösteri yaptığını okudum. Ekonomik çöküntüden bunalan yığınlar, bir an önce piyasa ekonomisine geçilsin istiyor, kurtuluşu orada görüyor. SBKP bunu istiyor, muhalefet bunu istiyor, aydınlar bunu istiyor, işçiler bunu istiyor.

Nice az gelişmiş ülke Komünist partisi yöneticisinin ve militan kadrolarının rahle-i tedrisinden geçtiği, bir zamanlar "parti okulu" diye bilinen enstitünün, Stalin'den beri gelip geçen her lidere göre "teori-taktik" hazırlayan anlı şanlı hocalarından çoğu, komünizmi iyi bellesin diye oralara gönderilen genç çocuklara, sosyalist mülkiyet modeli diye ABD'deki büyük anonim ortaklıkları gösteriyor, "Akıllı komünistler kendi ülkelerinde başarılı işletmeler kurar" diyor.

Oralarda okuyup ilerleyen gençler de ülkelerine dönüp, büyük bir pişkinlik içinde dün Brejnev'i, bugün Gorbaçov'u izleyen lider kadroları ile omuz omuza, partilerinin adındaki "komünizm" sözcüğü uğruna hapislere düşüyor. Bu siyasal şizofreni ve sadakat bana hüzün veriyor.■

Yıldırım Koç

ŞERİAT DÜZENİNDE İŞÇİ HAKLARI

İslamcı düşüncede, her türlü çalışma iyidir ve ibadet sayılır. Diğer bir deyişle, işverene çalışma da bir tür ibadettir.

> **İslamcı düşünürler için ana sorun, ekonomik, teknolojik, toplumsal ve siyasal gelişmeler karşısında yeni koşullara uyum sağlama olanaklarının olmamasıdır.**

Türkiye'de şeriat düzenini savunanlar 12 Eylül sonrasında güçlendiler, örgütlenmelerini yaygınlaştırdılar. Bugün ülkemizde işçi sınıfı, sosyalistler ve demokratların, şeriat düzenini savunanlara karşı tavrının ne olması gerektiği tartışılıyor. Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddelerinin birlikte değiştirilmesi söz konusu. İslâmcı düzeni savunanlar da Demokrasi İzleme Komitesi'nde yer alıyor. Diğer taraftan, kurulması için uğrunda mücadele ettiğimiz düzenler birbirinden çok farklı. Şeriat düzenini isteyenler, ülkemizde Ortaçağ karanlığını hakim kılmaya çalışıyorlar. Çeşitli konularda işbirliği yapılırken, bu uzlaşmaz farklılıklar gözden kaçırılmamalıdır. Bu büyük farklılıklar bile, ortak bazı hedefler için diyaloğu ve hatta işbirliğini engellememelidir.

Şeriatçıların kurmaya çalıştıkları düzen en fazla işçi sınıfına zarar verecektir. Ülkemizde demokrasiyi koruma, kollama, güçlendirme ve geliştirme görevi öncelikle işçi sınıfınındır. Bu görev hem darbecilere, hem de şeriat düzenini isteyenlere karşı yerine getirilmelidir.

Bu yazının amacı, İslâmcı düşünceyi savunanların İslâmcı düzende işçi-işveren, emek-sermaye ilişkilerine bakışını, önemli İslâmcı düşünürlerin yazdıklarından hareketle, aktarmak ve bu alandaki tehlikeye dikkati çekmektir.

İslâmcı düşünürler de konunun kendileri açısından yeni olduğunu kabul etmektedirler[1]. Bu konuda dayandıkları kaynaklardan biri, Osmanlı İmparatorluğu'nda yayınlanan **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye**'nin 7 Şubat 1870 tarihinde yürürlüğe konulan ikinci kitabının ("Kitâbu'l-icaâre") 404-611 maddeleridir. Ancak bu metinlerin yetersizliği de kavranmaktadır. İslâmcı düşünürler için ana sorun, ekonomik, teknolojik, toplumsal ve siyasal gelimeler karşısında yeni koşullara uyum sağlama olanaklarının olmamasıdır. İslâmcı düşünürler, İslâmcı düzenin sonsuzluğa kadar doğru ve değişmezliğine inandıklarından, düşüncelerini revizyona tabi tutmak yerine, tarihin çarkını geriye döndürmeye çalışmaktalar.

Sınıf olgusu reddediliyor

İslâmcı düşüncede "işçi" kavramı bir sınıfı ifade etmez. "İşçi", "çalışan" anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışma çok değişik biçimlerde olabilir. Her türlü çalışma iyidir ve **ibadet sayılır**. Diğer bir deyişle, işverene çalışma da bir tür ibadettir. Prof.Dr. Hüseyin Atay bu konuda şunları söylüyor:

"Eski Arapça ve Kur'ân'daki manası daha geniştir. 'İşçi' olarak 'âmil' veya 'ummâl' diye bir sınıf olmadığı için 'âmil' bir iş yapan, işleyen, çalışan manasına gelirdi... İnsanın yaptığı her iş, ister iyi olsun, ister ibadet, ister ziraatçılık, ister elişi, ister maddi, ister manevi iş olsun hepsine delalet etmek üzere Kur'ân'da kullanılmıştır."[2]

"İnsan ne yaparsa yapsın, ne işlerse işlesin, yaptığı iş ister ibadet, Allah'a karşı kulluk olsun, ister tarlada, ister fabrikada, camide çalışsın, ister işçi, ister işveren, ister serbest iş yapıp satan, ister hazır alıp satan olsun... İslâmın baktığı, önem verdiği, üzerinde çok titizlikle durduğu ve övdüğü husus, yaptığı işin faydalı, iyi olması ve yaptığı işi en iyi şekilde ve gönül rızası ile yapması, bunları yaparken Allah'ın bulunduğunu, O'nun kendisini gözetlediğini ve kontrol ettiğini bilmesidir. İşte bundan dolayı, bütün o işleri ayrıca ibadet sayılacak, yalnız dünyada maddi veya manevi karşılığıyla kalmayacak, Allah ona 'sevap' verecek ve bilmediği, gücünün yetmediği hususlarda ona yardım da edecektir."[3]

Dr. Hayreddin Karaman ise bu ilişkiyi şöyle anlatıyor:

"İslam'da işçi ve işveren, birer sınıf teşkil edecek ve birinden diğerine geçiş veya ikisini bir anda temsil mümkün olmayacak şekilde birbirinden ayrılmış değildir... Herkese iş yapan zanaatkarlar, sanayiciler, doktor, avukat gibi serbest meslek sahipleri bu vasıflarıyla işçidirler (ecir-i müşterek); işlerini yaparken başkalarının emeğinden de istifade ediyor, yani işçi kullanıyorlarsa, bu vasıflarıyla da işverendirler. Buna mukabil, yalnız bir şahsa veya müesseseye çalışan kimse sırf işçidir (ecir-i hâss); ancak bu işçi, emeği karşılığında ücret yerine, üretim ve gelirden pay alıyorsa, işçilik vasfına bir ölçüde işverenlik de katılmaktadır."[4]

Bu anlayışın doğal tamamlayıcısı ise, yaşamını nasıl kazanırsa kazansın, tüm Müslümanların kardeşliğidir. Bu konudaki tüm yayınlarda işçi ile işverenin kardeşliği vurgulanmaktadır:

"Sermaye ile emek, birbirinin iki ayrılmaz dostudurlar. Bu dostluğun bozulması toplum huzurunun ortadan kalkmasına yol açar"[5]

İslâmcı düşünürler, sınıf ve sınıf mücadelesi olgularının, komünistlerin çabalarının ürünü olduğunu sanıyorlar. Anti-komünistliklerinin bir nedeni de budur. Bu özellikleri ise bazı şeriatçıların uluslararası tekelci sermaye ve özellikle de ABD istihbarat örgütleriyle yakın ilişkisinin dayanaklarından biridir.

Din işleri Yüksek Kurulu uzmanı Abdülvehhab Öztürk şunları yazmaktadır:

"Bir cemiyet için sınıf mücadelesinden daha kötü bir şey yoktur. Komünistler bu mücadeleyi tesise çalışmakta ve garplı kapitalist cemiyetler de bertaraf edememektedir...

"İslam, ... işçi olsun, işveren olsun bütün müslümanları kardeş kabul eder."[6]

Sermaye teşvik ediliyor

İslâmcı düşünürler emeğe ilişkin övücü sözler söylerler. Fakat emek ile sermaye arasındaki ilişkide emek kayırılmaz. Aksine sermaye korunur ve kollanır.

Sermayeden zekât alınmaz:

"Sermayeden zekât alınmıyor, üretime yönelik sermayeden zekât alınmıyor. İslâmın mükemmelliğine bakın ki, yıllar, asırlar sonra, ancak bugün Batı sistemleri yatırım indirimi, yatırım teşviki adı altında İslâm'ın bu uygulamasına yaklaşabiliyorlar.

"Evet, herşeyden zekât alınıyor ama sermayeden zekât alınmıyor. Demek ki üretime teşvik var, sermaye birikimine teşvik vardır."[7]

Sermayenin kamu hizmeti yerine getirdiğine inanılır:

"İşveren bir amme hizmeti yapmakta, toplumun bir ihtiyacını karşılayarak farz-ı kifâye olan bir vazifeyi onlar namına yüklenmektedir. İşçilerin ve diğer vatandaşların işverene bu gözle bakmaları İslam gereğidir.

İslâmcı düzende sermayenin gayrimeşru kazancına bile el konmaz:

"İslam sun'i anormal yolları benimsemediği gibi devrim yollarını da benimsemez. İslam'dan önce arapların, hayatlarını kazanmak için kullandıkları pekçok yolu sonradan İslam yasakladı; ancak sahiplerinin bu gayr-i meşrû yollardan kazandıkları mal ve mülklerini ellerinden almadı; keza tefecilere, fuhuş yapanlara ve yağmacılara dokunmadı; yani geçmişte yaptıklarından dolayı onları sorumlu tutmadı."[9]

İslâmcı düzen ekonomik faaliyetin sermaye tarafından gerçekleştirilmesine dayanır:

"İslam, prensip olarak ticaret, sanayi ve ziraat sektörlerinin yaptıklarını, onların yerine bizzat devletin yapmasını benimsemiyor. İslam'a göre devletin vazifesi, ülkede dirlik ve düzeni sağlamak, eğitim ve öğretim yoluyla halka doğru ve hayırlı yolu göstermek, adaleti tesis etmek, bozukluk ve gayr-i meşruluklara son vermek, amme hizmetlerini yerine getirmektir." "Eğer devlet, diğer ticari ve sınai işlere el atarsa kurup yürüttükten ve başarı sağladıktan sonra bunları ilk fırsatta fertlere devretmelidir."[10]

Emek-sermaye çelişkisi nasıl önlenecek?

Üretim araçları sermayedarların özel mülkiyetinde olunca, emek-sermaye çelişkisinin çıkması doğaldır. Bu çelişki nasıl önlenecektir?

Önemli İslâmcı düşünürlerden Eşref Efendizade Şevketi, 1925 yılında yayınlanan **İslâm'da Emek-Sermaye** kitabında şöyle bir yol öneriyordu: İki çeşit hayat tarzı vardır. Birincisi, varlığı ve hayatı bu dünyadan ibaret görür. Mümkün olduğunca çok tüketmeye ve servete sahip olmaya çalışır. Devlet harcamaları artar. Toplumda aşağı ve yukarı tabakalar arasında büyük farklar ortaya çıkar. Sınıf bilinci gelişir:

"Müşterek felâkete karşı alt tabaka arasında sınıf şuûru uyanıb yapılan aydınlatmalarla gelişmekte ve felâketin giderilmesi için aralarında dayanışma ortaya çıkmaktadır. Üst tabakanın gösterdikleri örneklerden ibret alarak din ve ahlâkın uyarmalarına karşı bu sınıfın da cür'et bulub başkaldırması pek tabiî bir hal idi."[11]

Önerilen çözüm ise şudur:

"Ulu peygamberler tarafından vaz'olunan basit hayat tarzında dünyaya bu derecede rağbet gösterilemeyeceği cihetle hiçbir vakit böyle bir maddi sınıf şuuru meydana gelemez."[12]

Bu konuyu günümüzde ele alanlar ise islâm devletine önemli görevler yüklüyorlar.

"İslâm'da devlet, tam manasıyla sosyal devlettir ve sosyal adalet onun baş hedefidir. Çalışanın normal olarak geçim şartlarını sağlamak devletin görevleri arasındadır. Bunu gerektiği zaman önce ücrete müdahale, asgari ücreti tayin ile gerçekleştirir. Bu yeterli olmadığı takdirde devletin kaynaklarını kullanır, vatandaşın ihtiyacını temin eder."[13]

Bağımsız sendikalar kurulamıyor

İslâmcı düşünürler devleti sınıflarüstü bir yapı olarak sunuyorlar. İslâmcıların **tartışılmaz kuralları** olan şeriat düzenine göre yönetecekleri bu devlette, bağımsız sınıf örgütü olan sendikalara yer yoktur. "Sendika" adıyla kurulan örgütler de bağımsız sınıf örgütü değildir. İşçileri kontrol altında tutmanın ve daha çok çalıştırmanın araçlarıdır. Dr. Hayreddin Karaman şöyle diyor:

"İslam devletinde hak aramak, adalet sağlamak için teşekkül kurmaya gerek yoktur. Eğer devlet vazifesini yapmıyorsa -veya devlete yardımcı olmak üzere- işçi ve esnaf teşekkülleri kurulabilir; ancak bu teşekküller politikanın aleti olamaz, gayelerinin dışına çıkamazlar."[14]

Doç.Dr. Tahsin Sınav'ın görüşleri ise şöyledir:

"İslamda devletin ücretlere gerektiği zaman müdahale hakkı vardır. Ücretler yetersiz görüldüğünde devlet bu ücretleri artırma yoluna gidebilir. Bu açıdan sendikanın islamda yeri yoktur. Ayrıca sendika siyasal amaçla kullanılamaz. Ancak, sendika işçilerin bir araya toplanarak dayanışmasını sağlayacağı için, pek de mahsurlu görülmeyebilir."[15]

Grev yasaktır

İslâmcı düzende grev kesinlikle yasaktır. İslâmcı düşünürler, üretim araçlarından yoksun işçiyi sermayedar sınıf karşısında tümüyle örgütsüz ve grev haksız bırakmayı amaçlamaktadır.

Doç.Dr. Hamza Aktan ve Dr. Hamdi Döndüren şu görüşleri ileri sürüyorlar:

"Günümüz sendikalarının hali hazır fonksiyonları, hak ve yetkilerinin islami hak ve adalet prensiplerine uygunluğu tartışılabilir. İşçilerle işveren arasında bir uyuşmazlık söz konusu olduğu takdirde işçinin işyerini kapatması ve çalışmayı zoraki tatil etmesi kabul edilemez. Her toplu sözleşme bitimine doğru işçi ve işveren temsilcilerinin toplanarak yeni bir anlaşmaya varmaları beklenir. Eğer anlaşma sağlanamamışsa hakem kurulunun günün şartlarını, o işkolunun ve işyerinin imkanlarını dikkate alarak vereceği karara tarafların uymaları gerekir."[16]

"Toplu iş görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanırsa, grev ve lokavt tehdidiyle karşı tarafı baskı altına almaya çalışmak, serbest iradeyi zedeler. İşçi veya işveren, bu korku altında gerçek değerinin altında veya üstünde bir ücreti kabul etmek zorunda kalabilir. Bu da, tarafları adil ücretten uzaklaştırır. Ücret normalin altında belirlenmişse bundan işçi, normalin üstünde belirlenmişse bundan da işveren zarar görür. Ancak işveren bu fazlalığı ürettiği malların fiyatlarına yansıtacağı için gerçekte bundan toplum zarar görür. Bu nedenle, anlaşmazlık halinde, ücretin mahkemece belirlenmesi daha sağlıklı bir yoldur."[17]

İşçinin görevleri

Arzulanan şeriat düzeninde işçinin görevleri vardır. Bunlar, Mecelle'ye dayanılarak, bütün metinlerde benzer biçimde formüle edilir.

"İşçinin borçları fıkıh kitaplarında kısaca beş cihette hulâsa edilir:

1. İşi bizzat kendisinin yapması,

2. Tayin edilen müddet zarfında fiilen çalışması,

3. İşi iyi yapması, sağlam yapması,

4. Kendisine emanet edilen malları muhafaza etmesi,

5. Telef garantisi"[18]

Bu ilkelere göre, iş yavaşlatmak gibi direniş türleri de yasaktır. İşçi eğer işverenin mallarına hatalı davranış veya kasıt nedeniyle zarar verirse, bedelini ödemek zorundadır.

İşçinin ücreti ve sömürü

Şeriat düzenindeki hukuk sisteminde sermayenin artık-değer sömürüsü, aynen kapitalist düzende olduğu gibi meşrulaştırılmıştır.

"İşçi ücretini aldıktan sonra malla bir ilişkisi kalmamıştır."[19] Üretilen değerin tümünün sahibi sermayedardır.

İslamcı düzende grev kesinlikle yasaktır. İslamcılar işçiyi sermayedar sınıf karşısında tümüyle örgütsüz ve grev haksız bırakmayı amaçlamaktadır.

İslâmcı düşünürler, işçiye ödenen ücretin karşılığı olduğunu, buna göre de ücretini alan işçinin hakkını aldığını savunuyorlar. İşçinin hakkının tümü olan ücretin ise "âdil" olması gerektiğini söylüyorlar. Dr. Hayreddin Karaman bu konuda şunları yazıyor:

"Adil ücretin miktarı işe,zamana, bölgeye, sosyal ve ekonomik şartlara göre değişik olmaktadır...

"Ücret emeğin fiatıdır... ücret emek sahibini yaşatacak bir gelir olmalıdır."[20]

İslâmcı düşünürlerin artık-değer sömürüsünü meşrulaştıran tavrı, bu konuları tartışırken verdikleri örneklerde de açıkça görülmektedir.

Dr. Celal Yeniçeri şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

*"Bir işçinin, ücretine tam hak kazanabilmesi için gösterilen işi de tam yerine getirmesi gerekir. Bir işçiye muhakkak ki toplam gelire yapacağı katkıya göre bir ücret ödenir. Hiçbir kimse ve hiç bir müessese işçisine, sağladığı gelire eş bir ücret ödeyemez. Mesela bir işçi, çalıştığı yere günde 100 lira gelir sağlıyorsa, bu işçiye ödenecek günlük ücret 100 liranın çok altında olacaktır. İşçinin ücretini aldıktan sonra, **işverene sağlayacağı gelir, o işyerini her türlü iktisadi şartlar altında düzenli çalıştırabilecek ve daimi gelişmesini temin edebilecek bir miktarda olmalıdır.** İşçinin teminatı da buna bağlıdır."*[21]

Cemaleddin Kaplan ("Kara Ses") ise Adana müftüsü iken yayınladığı bir kitabında sermayenin kârını ve artık-değer sömürüsünü şöyle meşrulaştırmaktadır:

"İşçinin ücreti günlük kazancının yarısından aşağı olmamalıdır, dedik. Neden? Çünkü, işçinin gücü işverenin sermayesine eşittir de ondan. Yani emek sermayeye denktir."[22]

"Sermaye ile emek, aslında aynı değer ve kıymete sahiptir ve birbirlerine denktir. Terazinin bir kefesine birini, diğer kefesine de birini koyacak olursanız terazi dengede kalır. Bu itibarladır ki, sermaye olmadan emek bir işe yaramayacağı gibi emek olmadan da sermaye bir kazanç sağlamaz. Biri diğerini tamamlar ve biri diğerine muhtaçtır.

"O halde, kâr getirmede, kazanç sağlamada müsavi görülmeli, eşit muameleye tâbi tutulmalıdır ve dolayısiyle işçinin ücreti, işyerindeki günlük kazancının (kendi emeği ile meydana gelen kazancının) yarısından aşağı olmamalıdır."[23]

▶▶

Sonuç

Şeriatçılar içinde çok farklı eğilimler ve örgütlenmeler vardır. Bugünün Türkiye'sinde işçilere önerdikleri, farklılık göstermektedir[24]. Ancak İslâmcı düşünürlerin İslâmcı düzene ilişkin değerlendirmelerinde esas aldıkları değişmez temel metinler aynıdır. Bu nedenle de şeriat düzeninde öngörülen ilke ve uygulamalar aynıdır.

Şeriat düzenindeki hukuk sisteminde sermayenin artık değer sörümüsü aynen kapitalist düzende olduğu gibi meşrulaştırılmıştır.

Öngörülen şeriat düzeni, sermayenin sömürüsünün meşru kabul edildiği ve işçi sınıfının bağımsız sınıf örgütlerinin ve en temel sendikal hak ve özgürlüklerinin yok edildiği bir Ortaçağ karanlığıdır. ■

DİPNOTLAR

1. *"Meseleye İslâmi açıdan yeterince bakılmamış olması...", Karaman, Hayreddin, **İslâm'da işçi-işveren Münasebetleri**, Marifet Yay., İstanbul, 1981, s.7.*
   *"Önce şunu kabul etmeliyiz ki, konu yenidir. Günümüzde, veyahut günümüzden az önce ortaya çıkmıştır." Öztürk, Abdülvehhab, "İslâm'da işçi ve işveren Münasebetleri," **İslâm'da Emek ve işçi-işveren Münasebetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.21.*
2. *Atay, Hüseyin, **İslâm'da işçi-işveren ilişkileri**, Kısmet Matbaası, Ankara, 1979, s.40.*
3. *Atay, H., **age**, s.42.*
4. *Karaman, H., **age**, s.39.*
5. *Yeniçeri, Celal, "İslâm'da Emek ve Karşılığı", **İslâm'da Emek ve işçi-işveren Münasebetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.302.*
6. *Öztürk, A., **agm**, s.60.*
7. *Uludağ, İlhan, "Tartışmalar", **İslâm'da Emek ve işçi-işveren Münasebetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.99.*
8. *Karaman, H., **age**, s.63.*
9. *Karaman, H., **age**, s.101.*
10. *Karaman, H., **age**, s.114 ve 115.*
11. *Eşref Efendizade Şevketi, **İslâm'da Emek ve Sermaye** Hedef Yay., Ankara, 1964, s.26.*
12. *Eşref Efendizade Şevketi, **age**, s.16.*
13. *Karaman, H., **age**, s.73.*
14. *Karaman, H., **age**, s.73.*
15. ***Milliyet**, 15.3.1988, İslâmi İlimler Araştırmalar Vakfı (İSAV) tarafından düzenlenen seminerde sunulan tebliğden.*
16. *Aktan, Hamza, "İslâm'da Emek ve Sermaye İlişkisi", **İslâm'da Emek ve işçi-işveren Münasebetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.350.*
17. *Döndüren, Hamdi, "İslâm'da işçi ve işveren Münasebetleri", **İslâm'da Emek ve işçi-işveren Münasebetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.430-431.*
18. *Şakfa, Muhammed Fehr, **İslâm'da iş Ahkâmı ve işçi Hakları**, Nida Yay., İstanbul, 1968, s.48. Açıklamalar için bkz. s. 48-66. Karaman ise dört görev sayıyor: (1) işçi işini kendi yapacaktır. (2) işçi mesai saatları içinde devamlı çalışacaktır. (3) işi sağlam ve iyi yapmak. (4) işçi işyerini, alet ve malzemeyi emanet bilecektir. Bkz. Karaman, H., **age**, s.64-69.*
19. *Atay, H., **age**, s.58.*
20. *Karaman, H., **age**, s.52-53.*
21. *Yeniçeri, C., **agm**, s.290-291.*
22. *Kaplan, Cemaleddin, **İslâm'da işçi-işveren Münasebetleri**, 2. baskı, tarihsiz, s.88.*
23. *Kaplan, C., **age**, s.89-90.*
24. *Örneğin Cemaleddin Kaplan sözü edilen kitabında bugünkü düzende de işçilere tam bir teslimiyet öğütlerken, şeriat düzenini savunan bazı kişiler sermayeye karşı sendikal mücadelede yer almaktadır.*

Basında tekelleşmeye karşı dernekleşme

Fransa'nın en çok satan gazetesi **"Ouest France"** tümüyle **"İnsancıl Demokrasi İlkelerini Koruma Derneği"**'ne devredildi. Tüm batı dünyasında ve bu arada Türkiye'de hızla yaygınlaşan basında/iletişim araçlarında tekelleşme eğilimine karşı değişikmodeller geliştiriliyor. Almaşık iletişim araçları oluşturma yolundaki, yerel ve bölgesel yayın organları yanında değişik örgütlerin oluşturduğu yayın ortamları iletişim hakkının tam olarak kullanılabilmesine olanak yaratıyor. Bu çabalar çoğulcu ve katılımcı demokratik yaşam için kaçınılmaz görülüyor. Bu bakımdan özellikle çoğulcu demokratik toplumlarda yerel radyo ve televizyonlarla gazeteler giderek artıyor. Büyük yayın organlarının önemli bir kısmını tekellere teslim eden toplumlar almaşık iletişim olanaklarının yaygınlaşması için sınırlamaları kaldırıyor, iletişim de demokratik ortamın yaratılması için kolaylıklar oluşturuyor.

Tüm bu çabalar sürerken Fransa'da başka bir oluşum gerçekleşti. İkinci Dünya Savaşından sonra "Özgür Fransa" için yayına başlayan ve giderek Fransa'nın en çok satan gazetesi haline gelen **Ouest France**, sahipleri tarafından tüm makina parkıyla birlikte bir derneğe devredildi. Derneğin adı **"İnsancıl Demokrasi İlkelerini Koruma Derneği"**.

Kâr amacı gütmeyen, tamamen bağımsız bir yapıda yayın yapacak olan bu dernek kuruldu. Gazeteyi yıllardır büyük paya sahip aile adına yöneten ve başyazarlığını sürdüren **François Regis Hutin**, "Gazetenin özellikle yabancıların müdahalesine karşı bağımsızlığını korumak" için bu kararı verdiklerini bildiriyor.

İletişim teknolojisindeki gelişmeler ve özellikle de sanayi ötesi toplumların iletişim toplumuna dönüşmesi bu alanı ekonomik olarak çok kârlı bir konuma getirdi. Ekonomik kârının ötesinde gazete ve televizyonlara sahip olanlar toplumun etkili kişi ve kurumları haline geldiler. Ulusal boyuttaki tekeller giderek uluslararası tekellere dönüştü ve bugün bir Maxwell, bir Murdock uluslararası iletişim imparatoru olarak dünyanın hemen her yanında etkinlikte bulunuyorlar. Hürriyet Gazetesi'ni almak için Türkiye'ye gelen Maxwell'in daha ilk basın toplantısında Türkiye'de iç politikaya ilişkin yorumlar yapması bu imparatorların girdikleri toplumlarda ne tür etkiler yarattığının tipik bir örneği.

Ouest France'ta yaşanan ise uluslararası tekellere ve **Hearsant** gibi Fransa'da basının önemli bir bölümüne sahip olan ve tüm yayın organlarıyla da Fransa iç politikasında bir taraf konumunu hiç yadsımayan ulusal tekellere karşı bağımsızlığı korumayı amaçlıyor. Rennes'de yayınlanan ve hergün kırkı aşkın bölge için ayrı baskı yapan gazete aslında kuruluşundan hemen sonra ortaklarına kâr dağıtmayan bir statü oluşturmuştu. Bu statünün yarattığı olanakla gazetenin tüm geliri yatırıma yönlendirildi. Bir yandan yeni teknolojiler alınırken bir yandan da insan gücünün eğitimi, yani çalışanların eğitimine yatırım yapıldı. Bu da gazetenin Fransa'da en yeni teknolojileri en etkin insanlarla kullanan bir yapıya sahip olmasını sağladı. Yani **Ouest France** Fransa'nın en çok satan gazetesi haline geldi. Etkili bir güç olarak kendi dağıtım örgütünü oluşturdu, birçok yan yayın çıkarttı ve televizyon şebekeleri dahil birçok iletişim kuruluşa ortak olarak katıldı. İyice büyüyen grup ulusal ve uluslararası tekellerin iştahını çekmeye başladı. Şirket ortakları tekellerin satınalma isteklerine ne ölçüde dayanabileceklerdi? Gazete tekellerin eline geçtiğinde bağımsızlığını koruyabilecek miydi? Bu büyük soruya yanıt aranırken, gazetenin kâr amacı gütmeyen bir derneğe devredilmesi düşüncesi gelişti ve gazeteyi yöneten Hutin ailesi tüm gazeteyi bir sivil toplum kurumu olan derneğe devrettiler. **Ouest France**'ın sahibi olan derneğin başına da eski Bakanlardan **Pierre-Henri Teigen** getirildi.

Ouest France örneği özellikle uluslararası tekellerin tüm iletişim medyasını ele geçirme çabası içinde bulunduğu şu dönemde özel bir önem taşıyor. Gazeteyi gazeteciler yönetecekler ve gazetenin sahibi olan kurum bir siviltoplum kurumu olarak çalışacak. Derneğin temel amacı insan haklarına, çoğulcu demokrasiye sahip çıkmak. Hoşgörülü bir toplum yaratılmasına çalışmak, yeni Avrupa'nın kurulmasında insan haklarına dayalı demokratik ilkeleri savunmak derneğin amaçları ya da gazetenin yayın politikalarını oluşturuyor.

Türkiye'de basında tekelleşmelerin yoğunlaştığı özellikle de uluslararası tekellerin başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçlarını egemenlikleri altına almaya çalıştıkları bir dönemde **Ouest France** olayı ilginç bir model olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme yapılırken sözkonusu gazetenin Fransa'da liberal kafta yer aldığını, Mitterand'a bile fazlaca sempati duymadığını belirtmek gerekir. Ne var ki basında tekelleşmeye karşı geliştirilen bu model için Mitterand bile "Anlamakta güçlük çektiğini" söylemiştir. Nedeni kârlılığı yıllarca kanıtlanmış olan bir büyük yayın organının tümüyle kâr amacı gütmeyen bir derneğe, demokrasi savunuculuğu yapacak bir derneğe devredilmesidir. ■

Hüsamettin Ünsal

Muzaffer Sencer

Sosyalizm sorunları

SOSYALİZM VE DEMOKRASİ

Monolitik (tek örgütlü-tek sesli) yapı, sosyalist toplumun gelişme dinamiklerini işlemekten alıkoyan en önemli etkenlerden biridir.

Günümüzde sosyalist toplumların tanık olduğu bunalımlı değişmelerin temelinde, 70 yılı aşkın bir sosyalist uygulama süreci içinde oluşan sorunların yer aldığı bir gerçektir. Sosyalist deneyimin kimi zaman kurama aşırı bağlı kalarak, kimi zaman kuramdan sapmalar yaparak yarattığı bu tablo, bugün sosyalist toplumları aşılması gereken bir bunalımın eşiğine getirmiştir. Sosyalizmin sergilediği bu tablodaki sorunların kimileri pratiğe zorlanmak istenen kuramdan kaynaklanmış, kimileri de kuramdan ciddi sapmalar sonucu doğmuştur.

Birbiriyle yakından ilişkili olan bu sorunlar arasında sosyalist demokrasi uygulamasının ön sırada yer aldığı söylenebilir.

Sosyalist öğretinin insanı kavrayışı ve sosyalizmin kuruluşunda devlete tanıdığı rol, insan haklarının yaşama geçirilmesi ve sivil toplum koşullarının oluşmasını engellerken, demokrasinin kurum ve kurullarıyla işlerlik kazanmasını da önlemiştir. Başka bir deyişle, tarihsel gidişin "özne"si olan insanı -en azından uygulamada- toplumsal süreçlerin nesnesi olarak kavrayan, insanı -önündeki engelleri kaldırarak- özgürleştirmesi gereken kamu güçlerine bağımlı kılan sosyalist uygulama, gerçek demokrasinin öznel ve nesnel koşullarının gelişmesine olanak vermemiştir.

Gerçi sosyalist toplum, gelişme süreci içinde, insanı ve tüm toplumsal ilişkileri devletin potasında eriten "proletarya" baskıcılığını aşarak 60'lı yıllarda demokrasi uygulamalarına geçmiştir. Sistemin temelinde, insan ve devletin konumunda önemli bir değişim yaratmayan bu uygulamaların resmi adı, kimi Doğu Avrupa ve Asya ülkelerinde "Halk Demokrasisi", Sovyetler Birliği'ndeyse "Sosyalist Demokrasi"dir.

Resmi tanımına göre halk demokrasisi, "sosyalist devrim sürecinin belli bir aşamasını yansıtan bir **proletarya diktatörlüğü** biçimidir. Emperyalizmin zayıf düştüğü ve güçler dengesinin sosyalizm lehine değiştiği bir dönemde, ulusallaştırma ve toprak reformu gibi demokratik uygulamalarla sosyalist devrimin gösterdiği başarı, proletarya diktatörlüğünün yerini **halkın** demokratik **diktatörlüğüne** bırakmasını sağlamıştır. Geniş sınıf tabanına dayalı demokratik halk devriminin belirlediği halk demokrasisi, eski demokratik temsil sisteminin kimi kurumlarıyla kullanılmasına olanak tanımıştır."

Halk demokrasisinin karakteristik özelliği, -öncü partinin yanısıra- çok partili sistemin benimsenmesi, siyasal partilerle kitle örgütlerini biraraya getiren halk cephelerinin kurulması ve siyasal hakların genişletilmesidir.

Bu gelişmenin Sovyetler Birliği'ndeki karşılığıysa Tüm Halkın Devleti aşamasının nitelediği sosyalist demokrasidir:

"Sosyalizmin son başarısına kadar sürecek olan bu rejim, tüm halkın çıkar ve istemini yansıtır. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin tam ve kesin başarısı üzerine doğmuş ve işlevini tamamlayan proletarya diktatörlüğünün yerini almıştır. Bu rejimin ayırıcı özelliği, devletin salt belli sınıfların bastırılma aracı olmaktan çıkarak bütünleşmiş bir toplumsal kuruluşun (tüm halkın) organı olması ve proletarya diktatörlüğünün işlevini de görerek toplumu sosyalist özyönetime götürecek yolları açmasıdır."

Bu değişimin siyasal yansıması, kamu ve devlet yönetimine giderek daha geniş halk kesimlerinin daha etkin biçimde katılması olanaklarını artırmak olmuştur.

Anılan gelişmelere karşın, halk demokrasisi ya da sosyalist demokrasinin gerçekten demokrasiye işlerlik kazandırdığını savunmak güçtür.

Bunun başlıca sorumlusu, sosyalist öğretinin tarihsel koşullara bağlı olarak -Leninci katkılarla- "burjuva demokrasisi"ne karşıt bir yaklaşımla geliştirdiği demokrasi anlayışıdır.

Sosyalist öğretinin anlayışına göre, "toplumsal koşullardan soyutlanmış salt (pure) bir demokrasi yoktur". Lenin'in deyişiyle, "bir siyasal örgütlenme biçimi olarak demokrasi, sonunda o toplumun üretim ilişkilerine göre belirlenir". "Bu nedenle sınıflı bir toplumda demokrasi, hangi biçimi alırsa alsın, sınıfsal bir nitelik taşır. Daha doğrusu egemen sınıfın **diktatörlük biçimidir** ya da sadece egemen sınıf için vardır." Kısacası sosyalist öğretiye göre demokrasi, sınıfsal yapıda baskı ve egemenlik biçimlerinden biridir.

Sözgelimi "burjuva demokrasilerinde hak ve özgürlükleri -biçimsel olarak- tanıyan bir anayasa, genel oyla seçilen bir parlamento ve öteki temsilci organlar varsa da, geniş halk kitlelerinin hak ve özgürlüklerden yararlanarak demokratik süreçleri kullanmaları söz konusu değildir. Burjuva demokrasisi, çalışan halkı siyasal etkinlikten alıkoyacak ve siyasal süreçlerin dışında bırakacak biçimde işler. Toplumsal ve ekonomik haklarla desteklenmeyen siyasal haklar güvenceden yoksundur."

Tarihsel gidişin "öznesi" olan insanı toplumsal süreçlerin nesnesi olarak kavrayan, insanı özgürleştirmesi gereken kamu güçlerine bağımlı kılan sosyalist uygulama, gerçek demokrasinin koşullarının gelişmesine olanak vermemiştir.

"Bu sistemde ayrı sınıfsal çıkarları temsil edecek organlar oluşturmak üzere yasama ve yürütme birbirinden ayrılarak yürütmeye görece üstün bir konum tanınmıştır."

"Buna karşılık, demokrasinin en yüksek biçimi olan ve hak ve özgürlükleri maddi güvencelere bağlayan sosyalist demokrasi, halkın çoğunluğu için gerçek demokrasidir."

Sovyetler Birliği'nde proletarya diktatörlüğünden -daha ileri bir aşama olan- tüm halkın egemenliğine geçen sosyalist demokrasi, sosyalizmin son aşamasında anılan yönetimin yerini halkın özyönetimine bırakmasıyla tam gelişmiş olacaktır."

Sosyalist öğretinin burjuva demokrasisinin işleyişine ilişkin kimi eleştirilerinde haklı olduğuna kuşku yoktur. Ancak sosyalist kuramın, demokrasiyi önce bir sınıfın, giderek halkın diktatörlüğüyle bir tutarak gerçek demokrasiyi sosyalist sürecin son aşamasına ertelediği de kuşkusuzdur. Ayrıca tam demokrasiyi amaçlayan bir gelişmeyi -değişik adlar ve görünüşler altında- baskıcı ve demokrasiye yabancılaştırıcı yöntemlerle gerçekleştirmeyi öngördüğü, demokrasi deneyiminin yine ancak demokratik rejimde kazanılacağını gözardı et-

tiği de bir gerçektir.

Sosyalist demokrasi uygulamasındaki bu örtük çelişki, sosyalist öğretinin -burjuva demokrasisine ilişkin eleştirisinden olduğu kadar- özgün demokrasi tanımından kaynaklanmıştır.

Sosyalist ideolojinin resmi tanımına göre "demokrasi, yurttaşların özgürlük ve eşitliğinin tanındığı ve azınlık isteminin çoğunluğun istemine **bağımlı olduğu (baş eğdiği)** bir rejimdir."

Bir yandan herkesin -eşitlik temeli üzerinde- hak ve özgürlüğünü tanırken, bir yandan azınlığı çoğunluğun istemine bağımlı kılarak haklarını yadsımanın içerdiği çelişki, gerçekte tüm demokrasilerin çözmeye çalıştığı ve bu rejimin işleyişinde ciddi sıkıntılar yaratan bir çelişkidir. Çoğunluğun egemenliği kullanırken azınlığın hak ve özgürlüklerini çiğnemesi ya da kullanmaktan alıkoyması, "demokrasi kuramı"nın önünde henüz çözüm bekleyen çetin bir sorundur. Günümüzde azınlığın hak ve özgürlüklerini güvenceye alacak, çoğunluk yönetiminde de kullanabilmelerini sağlayacak kimi önlemlerle bu soruna çözümler aranmaktadır. Ancak sosyalist öğreti -içinde oluştuğu koşulların etkisiyle- Batı demokrasilerinin üstü kapalı geçtiği bu zayıf noktayı alabildiğine öne çıkarmış ve demokrasinin tanımlayıcı öğesi olarak almıştır. Böylelikle, azınlığın düşünce, anlatım, örgütlenme ve eylem özgürlüğünü sınırlama gerekçelerini demokrasi tanımında bulabilmiştir.

Sovyet devlet sisteminde, egemenliğin biçimsel olarak yasama organında toplanmasına karşılık, gerçekte devlet yetkilerini kullanan Yüksek Sovyet değildir.

Gerçekten demokrasiyi bir bastırma yöntemi olarak anlayan sosyalist öğreti, siyasal sistemin temel ilkelerinden biri olan "demokratik merkezcilik" ilkesiyle demokrasinin anılan sorununu bir ilkeye dönüştürmüştür.

Sözgelimi -Sovyet Anayasasında anlatımını bulduğu gibi- tüm siyasal sistemin olduğu kadar başta parti olmak üzere tüm örgütlenmelerin dayandığı demokratik merkezcilik ilkesi, en üstten en alta kadar tüm organların üst organların kararlarına uymak zorunda olması ve azınlığın çoğunluğa baş eğmekle yükümlü bulunmasıdır.

Bu ilkenin en ödünsüz biçimiyle uygulanması, sosyalist toplumda azınlık görüşlerinin dile getirilerek örgütlenmesini engellediği için, çok sesliliğe, hoşgörüye ve özeleştiriye olanak tanımamıştır. Tersine çoğunluk görüşüne aykırı düşünce ve eylemler, sistemin temel ilkesinin çiğnenmesi sayılarak en sert yöntemlerle bastırılmıştır. Bu monolitik (tek örgütlü-tek sesli) yapı, sosyalist toplumun gelişme dinamiklerini işlemekten alıkoyan en önemli etkenlerden biridir.

Demokrasi tanımındaki çoğulculuğu yadsıyarak kendine özgü demokrasi örneği sergileyen sosyalist siyasal sistem, kuşkusuz Batı sisteminden farklı ilke ve kurumlar geliştirmiştir.

Aynı adı taşımakla birlikte -daha kuruluşundan başlayarak- klasik demokrasilerden değişik bir biçimlenme gösteren sosyalist sistemin dayandığı temel ilke "güçler birliği"dir.

Sistemi niteleyen bu ilkenin benimsenmesinde tarihsel koşullar kadar sosyalist kuramın da önemli bir rolü olmuştur. Gerçekten tarihte ilk sosyalist devleti kuran 1917 Devrimi, iktidarın, yürütme gücünü kullanan burjuva hükümetinden devrimcilerin denetimindeki meclislere (işçi-köylü sovyetlerine) geçmesiyle başarıya ulaşmıştır. Bu koşullarda tüm devlet yetkilerinin (iktidarın) devrimci eylemin odakları olan Sovyetlerde toplanması doğal bir sonuç olmuştur.[1]

Öte yandan, sosyalist kurama göre, işçi sınıfının ya da çalışan halkın yönetimi olan sosyalist demokraside birbirinden ayrılmış organlarla sınıfsal çıkarların dengelenmesi söz konusu olmadığından, güçler ayrılığının yeri yoktur. Daha doğrusu, her türlü devlet yetkisinin egemenliğin sahibi halkın tek temsilcisi olan Sovyetlerde toplanması ya da ondan kaynaklanması gerekir. Bu nedenle sosyalist demokrasilerin tipik özelliği, güçler birliği ilkesi uyarınca egemenliğin -hiç değilse biçimsel olarak- meclislerde toplanmasıdır. Böyle bir sistemde, kuramsal olarak güçler hiyerarşisinde en üst konumda olan yasama organı, devlet yetkilerini -yasama işlevinde olduğu gibi- ya doğrudan ya da -yürütme ve yargıda olduğu gibi- yetki verdiği organlar eliyle kullanır.

Sözgelimi ilk sosyalist siyasal sistem örneği veren Sovyetler Birliği'nde, açıklanan nedenlerle kuruluşundan bu yana güçler birliği ilkesi benimsenmiştir. Bugünkü Sovyet Anayasası'nın siyasal sistemi niteleyen 2. maddesine göre, "tüm egemenlik halkındır ve halk devlet egemenliğini SSCB'nin siyasal temelini oluşturan Halk Temsilcileri Sovyetleri aracılığıyla kullanır."

Sovyet sisteminde üstün organ olan **Yüksek Sovyet**'in yanında, bu organ tarafından oluşturulan ve toplanmadığı zamanlarda adına tüm yetkilerini kullanan Prezidyum'la Yüksek Sovyet tarafından kurularak en yüksek yürütme ve yönetim organı olarak işlev gören Bakanlar Kurulu (Konseyi) ve yine Yüksek Sovyetçe oluşturularak yargı yetkisini kullanan Yüksek Mahkeme, egemenliği paylaşan öteki devlet organlarıdır.

Güçler birliği ve yetkilendirme (delegasyon) ilkesine göre çalışan Sovyet devlet sisteminde, egemenliğin biçimsel olarak yasama organında toplanmasına karşılık, benzeri örneklerde olduğu gibi, gerçekte devlet yetkilerini kullanan Yüksek Sovyet değildir.

Gerçekten, bugüne kadarki siyasal süreç içinde Yüksek Sovyete ait olan egemenlik, pratikte, yetkilendirdiği organlar tarafından kullanılmıştır. Bunlar, Yüksek Sovyet adına çalışan bir yasama (karar) organı olmakla birlikte yürütmeye ilişkin önemli yetkileri de bulunan Prezidyum (toplu başkanlık) ile Bakanlar Kurulu (hükümet)'dur. Özellikle -çoğu kez olduğu gibi- Prezidyum ve Bakanlar Kurulu başkan ve üyelerinin Komünist Partisi'nin yönetim konumlarındaki kişilerce doldurulduğu durumlarda, Parti'nin Yüksek Sovyet'teki mutlak egemenliğinden ötürü iktidar Prezidyum ve Bakanlar Kurulu elinde toplanmıştır. Başka bir deyişle, Sovyet yönetimi güçler birliği ilkesinin işleyişindeki özelliklerden ötürü, tüm iktidar yetkilerinin Prezidyum ya da Bakanlar Kurulunun başkan ve üyeleri tarafından kullanılabildiği bir kişi ya da "zümre" yönetimine dönüşebilmiştir.

Görüldüğü gibi, sosyalist devlet sistemini Batılı demokrasilerden ayıran başlıca özellik, güçler birliğine dayanmasıdır.

Bilindiği üzere, Batı'da, monarşilerin sona ermesinden bu yana devlet sisteminin ana ilkesi güçler ayrılığı olmuştur. Güçler ayrılığı, temel devlet yetkilerinin ayrılarak birbirinden bağımsız oluşan ya da oluştuktan sonra bağımsızlaşan organlarca kullanılması ve bu güçlerin karşılıklı olarak birbirini denetleyip dengelemesidir. Daha Locke ve Montesquieu'den başlayarak savunulan bu ilke, Batı'da monarşinin yetkilerini sınırlamak üzere geliştirilmiş ve Kral'la bakanlarının yetkilerini yürütmeye indirgeyerek yasamanın halkın temsilcisi olan bir parlamentoya bırakılmasını, yargı yetkisininse bağımsız mahkemeler ve yargıçlarca kullanılmasını amaçlamıştır. Burjuva devrimleriyle uygulamaya konan bu ayrım, Batı siyasal ideolojisinin temeli olmuş ve zamanla kurumlaşarak anılan sistemin ayırıcı özelliği olarak belirmiştir.

Güçler ayrılığı, devlet organlarından birinin, öteki yetkileri de kullanarak düzeni "despotik" bir rejime dönüştürmesine karşı en etkili fren olduğu gibi hak ve özgürlüklerin de gerçek güvencesidir.[2] Bir cümleyle, gerçek güçler ayrılığı, demokrasinin ön koşullarından biridir.

Güçler birliği durumunda, devlet yetkilerini elinde toplayan organın parlamento (yasama) olmasıyla yürütme (hükümet) olması arasında hiçbir ayrım yoktur. Her iki durumda da sonuç, demokrasinin işler görünüp egemenliğin belli kişi ya da "zümre"lerce kullanılması, hak ve özgürlüklerin her türlü güvenceden yoksun kalmasıdır.

Kişi ya da "zümre" egemenliğine açık olan sosyalist demokrasinin başta gelen özelliklerinden biri de tek partili olması ya da tek partinin üstünlüğüne dayanmasıdır.[3]

Tek partili siyasal sistem, yine sosyalist ideolojinin toplumsal yapı ve siyasal etkinliğe bakışının sonucudur.

Çoğulculuğu yadsımanın iktidar yarışına olanak tanımadığı için demokrasiyle bağdaşmadığı yolundaki eleştirilere sosyalizmin verdiği yanıt şudur:

"Kapitalist sistemde olduğu gibi çok partili rejim, çıkarları çatışan sınıfların bulunduğu bir toplumun ürünüdür. Gerçi sosyalist sistemde tek partililik zorunlu değildir ancak sınıfsal çıkar çatışmasından arınmış olan sosyalist toplumda ayrı sınıfların örgütü olarak iktidar için yarışan partilerin gereği yoktur."

"Üstelik çok partili kapitalist sistemde iktidar yarışı, yönetimin çeşitli burjuva partileri arasında el değiştirmesini sağlar. Burjuva demokrasilerinde, işçi sınıfının siyasal örgütüne izin verildiği durumlarda bile bu sınıf için iktidar yolu tıkalıdır."

Gerçi burjuva demokrasilerinde işçi sınıfı partilerinin ciddi örgütlenme engelleri bulunduğu gibi, radikal bir parti görünümü verdiğinde iktidar şansının çok düşük olduğu doğrudur. Ancak bunun, hemen tümüyle işçi sınıfının siyasal örgütlerine izin ve yer veren Batı demokrasilerinin çoğulcu olmadığı biçimde yorumlanamayacağı gibi, tek partililiğin gerekçesi olamayacağı açıktır. Sosyalist kuram, burjuva demokrasilerinde çok partililiğin sözde kaldığı yolundaki eleştirisini, sosyalist siyasal sistemde çoğulculuğu yadsımanın gerekçesi olarak almıştır.

Azınlık da olsa, toplumun her kesimine ilgi ve çıkarlarını dile getirme ve bu yolda örgütlenme olanağı tanıyan çoğulculuk, demokrasi-

nin ayrılmaz bir öğesi olduğu gibi, toplumsal gelişmenin temel güdülerinden biridir. Sosyalist sistemin, uzun süre sınıfsal muhalefet şöyle dursun, özeleştiriye bile kapalı olması, kendini yenileme, değişen koşullara uyarlanma ve gelişme yönünde güdülenme olanağından yoksun kalmasına neden olmuştur.

Tek sesli sosyalist sistemin biricik siyasal örgütü olan Marksist-Leninist partinin örgütlenme biçimi de demokrasinin niteliğini belirleyici özellikler göstermiştir.

Sözgelimi Sovyetler Birliği'ndeki adıyla Sovyetler Birliği Komünist Partisi, kendine özgü örgütlenmesi, çalışma biçimi ve siyasal etkinliğiyle rejime damgasını vurmuştur.

Leninci ilkeler ve uygulama doğrultusunda resmi Sovyet ideolojisine göre Parti, "işçi, köylü ve aydınların en bilinçli kesimlerinin gönüllü ve sınanmış öncü birliği"dir. Sosyalist siyasal sistemde yönetici konumda olan Parti, tüm devletin ve kamu yönetiminin yol gösterici örgütüdür. Sovyet Anayasası'na göre Parti, "sosyalist toplumun yönetici ve yönlendirici gücü, siyasal sistemin, tüm devlet ve toplum örgütlerinin çekirdeğidir."

Coğrafi ve işlevsel ilkelere göre ülkenin her yöresinde ve toplumun her düzeyinde örgütlenmiş olan Parti, ulusal komünist partilerinin bir federasyonu değil, tek bir program ve tüzüğe dayalı siyasal örgütlerin merkezi birliğidir. Başta Parti Kongresi ve Merkez Komitesi olmak üzere yönetim organlarıyla Parti, ideoloji ve politika üreten bir kaynaktır.

Anayasa ve yasal düzenlemelerde partiyle devlet arasında organik bir bağ bulunmakla birlikte, gerçekte bu iki örgüt içiçedir. Parti, yol gösterici rolünü ve siyasal etkinliğini, Sovyetlere seçilen ve çeşitli devlet organlarında görev alan üyeleri eliyle sürdürür.

Özellikle -örnekleri sık sık görüldüğü gibi- parti yönetim görevleriyle Prezidyum ve Bakanlar Kurulu başkanlık ve üyeliğinin aynı kişilerce yürütüldüğü durumlarda partiyle devlet özdeşleşmiştir.

Partiyle devletin özdeşliği, tüm devlet konumlarına siyasal bir nitelik kazandırmış ve yargı dahil atama ya da seçilmeye bağlı tüm üst konumlar partinin siyasal denetimi altına alınmıştır. Bu nedenle, Anayasada bağımsızlığı öngörülen organların bile Partinin doğrudan etkisi ya da yakın gözetimi altında çalıştığı bir gerçektir.

Öte yandan partinin örgütlenme ilkesi ve çalışma biçimi, Sovyet sisteminin niteliğini belirleyici özellikler taşır. SBKP'nin örgütlenme ve çalışmasını yöneten iki temel ilkesi vardır. Bunlardan birincisi, bir kitle partisi değil, seçkinci bir parti olmasıdır. Parti, herkese açık olmak şöyle dursun, işçi sınıfı ve çalışan halkın -katı kurallara titizlikle uyularak seçilmiş- en seçkin temsilcileriyle üyeliği sınırlamıştır.

Parti örgütlenmesinin ikinci özelliğiyse, demokratik merkezcilik ilkesine tam bağlılığıdır. Böylelikle parti yönetiminde tam disiplinin, ideolojide tam birliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Partinin bu seçici ve hiyerarşik yapısı, gerçi örgütsel bütünlüğü sağlamada yardımcı olmuştur ancak siyasal süreçlere katılımı alabildiğine sınırlarken, ayrımcı ve oligarşik bir yapı oluşturmuş ve böylece siyasal etkinliği bir azınlığın ayrıcalığına dönüşmüştür.

Tek partili ya da ana partinin denetimindeki sosyalist demokrasinin dayandığı seçim sisteminin de gerçekten halkın istemini yansıttığı konusunda ciddi kuşkular vardır.

Sosyalist demokrasinin de kabul ettiği gibi, demokrasinin koşullarından biri yönetim organlarının gerçekten özgür seçimlerle oluşması ya da seçimle oluşmuş organlardan yetki almasıdır.

Gerçi Sovyet seçim sistemi, genel, eşit ve gizli oya dayalı doğrudan (tek dereceli) bir sistemdir. Ancak bu sistemin herkese dilediği adayı seçme ya da yönetim konumlarına seçilme şansı tanıdığını savunmak güçtür. Çünkü uygulanan sisteme göre seçim bölgelerinde seçmene kitle örgütlerince gösterilen adaylardan oluşmuş bir liste sunulmakta ve bu listede parti üyeleri önemli bir ağırlık taşımaktadır. Bu durumda seçmenlerin yaptığı, adaylar ya da seçenekler arasından bir seçmede bulunmak değil, listeye güvenip güvenmediğini belirtmektir. Bu nedenle seçimlik konumlar için yapılan dönemsel seçimlerde seçilen adayların halktan çok, partiyi temsil ettiği bir gerçektir.

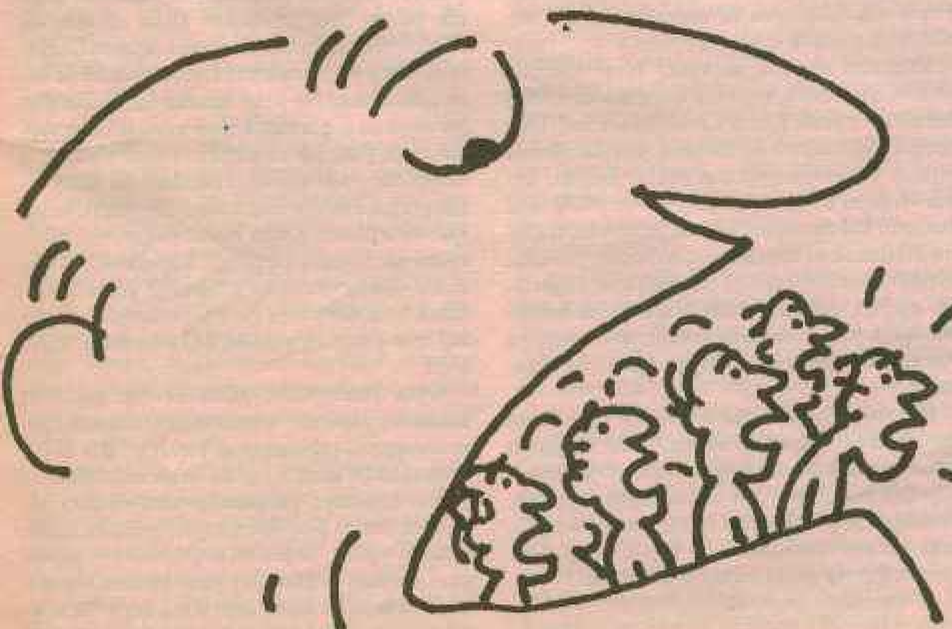
Son olarak Sovyet siyasal sistemi, yapı ve işleyişine bağlı özelliklerden ötürü düşük katılımlı bir sistemdir.

Düşük katılımlı bir siyasal sistemin halkı "siyaset" dışı bırakarak yönetime, sisteme ve giderek rejime yabancılaştırdığı da gözlenen bir olgudur.

Yine demokrasinin koşullarından biri olan katılım, toplumun her kesimine ve herkese siyasal süreçlerde rol almak, siyasal etkinlikte bulunmak, seçimlik konumlara aday olabilmek ya da aday gösterebilmek ve -en azından- özgürce seçme yapabilmek olanağı sağlanmasıdır.

Sovyet sistemindeyse yurttaşların büyük çoğunluğunun bu olanaklardan en düşük düzeyde yararlandıkları bilinmektedir. Düşük katılımlı bir siyasal sistemin halkı "siyaset" dışı bırakarak yönetime, sisteme ve giderek rejime yabancılaştırdığı da gözlenen bir olgudur.

Siyasal sistemin bütün bu özellikleri, sosyalist toplumun bugünkü çıkmazının baş sorumlusudur. Bu çıkmazı aşmanın yoluysa, insan haklarına dayalı çoğulcu ve katılımcı bir demokrasiye gerçekten işlerlik kazandırmaktır.■

DİPNOTLAR

1. Tarihte benzeri durumlarda eski rejimin temsilcisi olan yürütme gücü karşısında devrimci kesimlerin oluşturduğu meclislerin tüm yetkileri elinde toplayarak egemenliği kullanan tek organ olarak belirdikleri sıkça gözlenen bir olgudur.
Sözgelimi 1789 Devrimi'ni izleyen yıllarda Fransa'da Konvansiyon rejimi, Meclisin devrim karşıtlarını, hatta ılımlıları bastırabilmek üzere yasama ve yürütme yanında yargı gücünü de kullandığı bir "terör" rejiminin ilk örneği olmuştur.
Yine, çağdaş Türkiye'yi oluşturan Kurtuluş Savaşı koşullarında birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi dönemi de tüm devlet erklerinin tek organda toplandığı güçler birliğinin tipik bir örneğini vermiştir. Padişahın denetimindeki İstanbul Hükümeti karşısında halkı temsil eden Meclis, yasama yetkisinin yanısıra, BMM Hükümeti adıyla içinden oluşturduğu bir organla yürütme gücünü, kurduğu İstiklâl Mahkemeleriyle yargı gücünü de kullanmıştır.

2. Güçlerin tek bir organ tarafından kullanılmasının yol açtığı despotluğun tarihte monarşi dışında çeşitli örneklerini bulmak olanaklıdır:
Sözgelimi Fransız Devrimi'nin Konvansiyon rejiminde Robespierre'in yönetimindeki "devrimci terör", 1950'li yıllarda ABD'de McChartyciliğin Kongre Komisyonları eliyle uyguladığı terör, yine 1950'li yılların sonunda Türkiye'de DP iktidarının, muhalefeti bastırmak üzere yasama ve yürütmeyi elinde bulundurduğu gibi Meclis Tahkikat Komisyonlarıyla yargı gücünü de kullanarak saldığı terör bu durumun bir kaç örneğidir.

3. Gerçi (eski) Demokratik Almanya'da, son gelişmelerden önceki Çekoslovakya ve Polonya'da çok partili sistem benimsenmişse de, öteki partiler ana partinin üstün konumunu ve öncü rolünü kabul ederek etkinlikte bulunabilmiştir.

YILDIZLARA VE MUZLARA DAİR...

İnsanlığın yolu ürkütücü bir şekilde her iki yana açık. Hangisini seçeceğiz, hangisine gideceğiz? Sorunun cevabı muzda değil, yıldızlarda.

Yıldızlar birbiri ardından ve artık bir ilkhaber önemi bile taşımadan sessizce kayıp gidiyor. Onlarca yıldır yüz milyonlarca insanın aydınlık, özgür, mutlu bir geleceğe olan umutlarının ve inançlarının simgesi olmuş kızıl yıldız, kimi yerde kubbelerin, fabrikaların, anıtların üzerinden resmî devlet törenleriyle ya da sessiz sedasız indirilirken, kimi yerde yığınların kör öfkesinin kurbanı oluyor; ayaklar altında çiğnenip parçalanıyor. Kapitalist dünyanın dev kitle iletişim ağı, onun Budapeşte'de mavi tulumlu, sarı miğferli işçiler tarafından Parlamento binasının kubbesinden indirilişinin; Polonya'da büyük işçi gösterileri arasında Lenin tersanelerinden sökülüşünün; Sofya'da eli sopalı, taşlı azgın güruhlarca üzerinde tepinilerek parçalanışının görüntülerini, günde en az beş öğün, sosyalizmin kötülüklerini ve kapitalizmin tartışmasız zaferini anlatan yorumlarla süsleyerek tüm dünyaya yayıyor. Bu cadı kazanı ortamında, kayan yıldızlar cephesinden duyulan tek ses, boğuk, utangaç bir "biz de kurbanız", "bilmiyorduk", "utanıyoruz" sızlanması oluyor. Başka sesler, başka sözler varsa da, büyük çöküşün gürültüsü ve tozu dumanı arasında duyulmuyor bile.

Şu andaki büyük boşluk ve boşluktan doğan dünya ölçeğindeki anafor, tüm değerlerimizi, kavramlarımızı, kabullerimizi ve kimliğimizi altüst ederek derinleşen bu girdap, eleştirinin, seçeneğin, antitezin henüz tüm boyutlarıyla biçimlenmemiş olmasından kaynaklanıyor.

Oysa kızıl yıldız güzel yıldızdı. Soyutlayabilen, simgelerle düşünebilen ve yarattığı simgeler, soyutlamalar aracıyla düşüncenin ve yaşamın daha üst biçimlerine ulaşabilen insanın, uzaktaki büyülü, güzel, aydınlık geleceğe olan umudunun simgesiydi. İnsanı insan yapan çağlar boyunca değişmeyen öze, kendini aşma, kendi dar sınırlarından kurtulma, sınırlı ve ölümlü kimliğinde ölümsüzlüğü, sınırsız geleceği arama tutkusuna, uzaktaki parlak yıldızdan daha güzel, daha uygun bir simge düşünülebilir mi? Şimdi, kızıl yıldızın simgelediği umutlar, değerler, düşüncelerle birlikte ona yüzyıldır rengini veren insan hayatları, bu hayatların tüm anlamı da ayaklar altına alınırken, gökteki bütün yıldızlar biraz solmuş gibi geliyor bana. "İnsanlık tarihinde yıldızın parladığı anlar" olduğu gibi solduğu anlar da olduğunu düşünüyorum ve "Hayır! Ne yıldızlar, ne simgeledikleri değerler ve amaçlar, ne de insanlık bu sonu hak etmediler"... Sadece 70 yıldır, sadece 100 yıldır değil, Spartakus'tan, belki de daha öncesinden bu yana, insanlığın baskısız, zulümsüz, savaşsız, ayrımsız, adil, eşit, yaratıcı, özgür, aydınlık geleceği için düşünenler, savaşanlar, yaratanlar, ölenler, insan eliyle kurulacak güzel bir dünyanın simgesi olan **kızıl yıldızın** yerine, maymunları çağrıştıran kabuğu yarım soyulmuş **dev muzun** geçmesini hak etmediler.

Kayan yıldızların ve neredeyse altın tozlarına bulanarak yüceltilen muzların altında, çevreme, kendime, dünyaya bakıp düşünüyorum...

Bu yıkımı, bu çöküşü, bu gerçeği ne kadar acı, ne kadar yakıcı da olsa tüm boyutlarıyla, tüm açıklığıyla görmekten kaçınmak, yola hiçbirşey olmamışçasına üç maymun heykeli misâli devam etmek mümkün mü?

Mümkün değilse, seçenek, olup bitenleri ezilik, pişmanlık, suçluluk duygusu ve müthiş bir inkâr fırtınası içinde kabullenmek mi? Tüm simgelediği değerlerle birlikte, yıldızın yerine muzun geçmesine; yıkılan Marx, Engels, Lenin ve diğer heykellerin yerine, bin yıllık ilkel putların, köhnemiş inançların, hilâllerin, haçların dikilmesine; sömürünün, baskının, zulmün, ayrımcılığın kol gezdiği bir dünyada, özgürlüğü, eşitliği, dünyanın zenginliklerinden herkesin eşitçe yararlanmasını savunmanın utanç ve suç haline getirilmesine boyun eğmek mi seçenek?

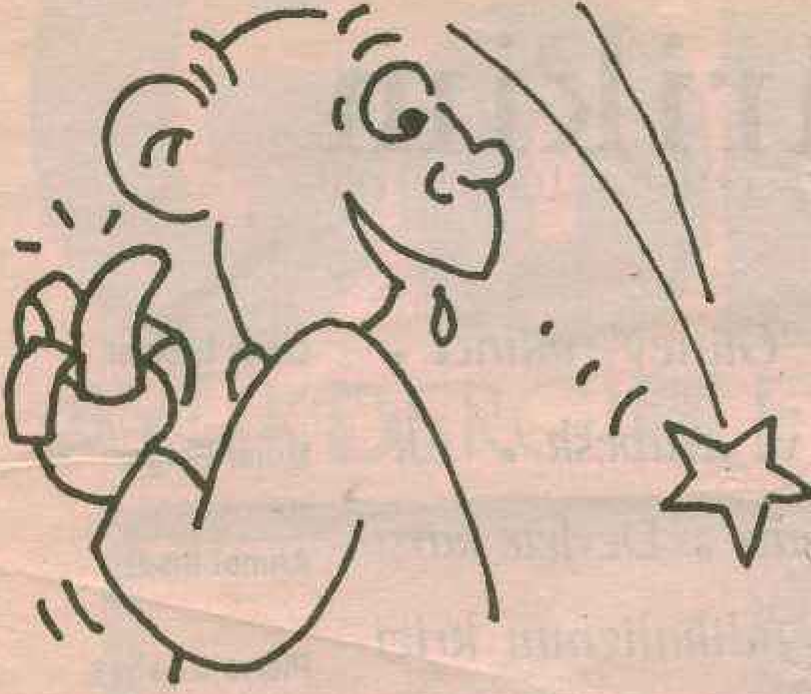
Bir seçenek daha var oysa. Ve eğer insan onu diğer yaratıklardan ayıran özünü oluşturan **kendi sonluluğunda sonsuzluğa ulaşabilmek için kendini aşma** yeteneğini kaybetmemişse, tutacağı tek yol da bu: Uzakta parlayan ışığa, uzak yıldıza varabilmek için bugünü aşıp, dünyayı değiştirip yeni bir dünya kurmak...

❑

İlk sosyalizm deneylerinin yaşandığı ülkelerdeki çözülme ve çöküşe "devrim" adı vermenin kapitalist propagandanın en büyük başarılarından biri olduğu şu kargaşa ve geçiş döneminde, dünyada şu an hiçbir devrim veya devrimci atılımın olmadığını; varolan düzene kökten bir karşı çıkış, yeniyi kurmaya yönelik düşünce, tasarım, eylem olarak gerçek, etkili ve güçlü bir muhalefetin henüz yaratılamadığını düşünüyorum. Şu andaki büyük boşluk ve boşluktan doğan dünya ölçeğindeki anafor; tüm değerlerimizi, kavramlarımızı, kabullerimizi ve kimliğimizi altüst ederek derinleşen bu girdap, eleştirinin, seçeneğin, antitezin henüz tüm boyutlarıyla biçimlenememiş olmasından kaynaklanıyor.

19. yüzyıl kapitalizminin eleştirisinden yola çıkan Marksizm, dönemin ve anın devrimci seçenek ve muhalefetinin mükemmel bir kavramlaştırılması ve toplumu altüst eden bir hareket olduğu için çağımıza damgasını vurdu; kitleleri dalga dalga peşinde sürükledi, umut oldu, yol gösterdi, -şu dönem yaşadığımız tüm çöküşe rağmen- dünyayı değiştirdi; insanlığı, yıldızlarda simgelenen amacına biraz daha yaklaştırdı. Sonra Batı'da yaşanan 68 dalgası, hiç değilse dünyanın bir bölümünde yeni bir muhalefetin, köktenci bir başkaldırının, bir alternatif arayışının ilk adımıydı. Etkilerini giderek yitiren ama günümüze kadar direnen tohumlar, filizler bırakan çevreci, üçüncü dünyacı düşünce ve hareketler; kadın hareketinin yeni, mücadeleci bir ivme kazanması; insanı malın ve pazarın gönüllü kölesi kılan tüketim toplumunun yeni bir eleştirisi; insanı ve doğayı tahrip eden salt teknikçi bir ilerleme anlayışının sorgulanmaya başlaması; 20. yüzyılda insanı ve toplumu güden maddi değerlerin reddi; resmî ideolojinin çarpıttığı kaynaktaki Marksizme dönüş, dönüşün yetmediği yerde Marksizmi yeni dünyanın yeni sorunlarıyla zenginleştirme çabaları, yenilen 68'in bıraktığı miras oldu.

Oysa günümüzde, sahte devrim çığlıkları arasında yaşanan, çözülme ve kapitalizmin restorasyonu çabalarından başka bir şey değil. Sosyalizmin amaçlayıp da başaramadıklarının yerine konmaya çalışılanlar yeni ve ileri çözümler, insanı gerçekten özgür, yaratıcı, mutlu kılacak yollar, değerler değil, serbest piyasa yani sömürü özgürlüğü; yani insanın tüketim çarklarına esir edilmesinin adını özgürlük koy-

ma sahteciliği; yani cinslerin cinsleri, insanın insanı, ulusların ulusları, halkların halkları, zengin ve güçlünün yoksulu ve güçsüzü ezme, esir etme hakkı...

Tarihe istihza ile "Muz Devrimi günleri" diye geçecek olan 1989 Kasımını ve onu izleyen bir yılı hatırlamak yeter. O bir yıldan arta kalan kimi resimleri gözönüne getirmek; resmî "yeni düşünce"nin Sovyetler'de günlük hayata yansımasının vahşi kapitalizm özlemlerinden ileri gidemediğini, reel sosyalizmin çöküşüne alternatif olarak pazar ekonomisinden başka birşey sunulamadığını düşünmek; ve belki basit ama çarpıcı bir örnek olarak, bir zamanların başkaldırı ve direniş simgesi Havel'in yemin törenini anımsamak, "muhalefetin" günümüzdeki durumu hakkında yeterince ipucu veriyor. Hiç unutamıyorum: Havel, iki yana dizilmiş merasim kıtasının arasından fraklar giyinmiş olarak, pembe elbiseler içindeki eşiyle birlikte geçip yemin ettikten sonra istavroz çıkarırken, 500 yıl, 300 yıl, 100 yıl öncesinden kalmaydı. Geçmişteki başkaldırısı, cesareti, haklı özgürlük savaşı, köhnemiş bir dünyanın esaret mekanizmalarına boyun eğmek, onu fraklyla, haçıyla, töreniyle benimsemek, ona teslim olmak içinse neye yarar!

❑

Günümüzde özellikle Batı dünyasında olup bitenleri en iyi anlatan sözcüklerin, devrim değil **restorasyon** ve **kapitülasyon** olduğunu; devrimci, köktenci, etkin ve dünyayı değiştirme gücünde bir muhalefetin henüz oluşmadığını ve insanlık, eğer kendini aşma atılımından -yani insan özünden- sıyrılmamışsa, en eski rüyası, en güzel umudu, en büyük tasarımı olan gerçek uygarlık ve özgürlük dünyası ütopyasından vazgeçmemişse, bu muhalefetin mutlaka oluşacağını, oluşturulması gerektiğini düşünüyorum.

Günümüzde, dünyada ve Türkiye'de, erkeğin, teknolojinin, sömürünün, köhnemiş ahlâk değerlerinin, dinin, kaba gücün egemenliği sürüyorsa; ve yaşanan şu kriz ve geçiş döneminde, sosyalizmin seçenek olmaktan çıktığı düşüncesi eldeki tüm olanaklar kullanılarak, yaşayan ve gelecek kuşakların kafasına kazınmaya çalışılırken bu sömürü, baskı, talan düzeni yeniden allanıp pullanıp köpeksiz köyde değneksiz gezmeye hazırlanıyorsa, insanlık yeni devrimci bir oluşuma hem muhtaç hem de gebe demektir.

Dünyada ve Türkiye'de geçmişten kalan muhalefet yapılarının, partilerinin, yöntemlerinin, geçmiş muhalefet anlayış ve davranışlarının etkisizleşmiş, ruhsuzlaşmış, güçsüzleşmiş, bölünmüş olmalarının; giderek, adı var kendi yok hale gelmelerinin; iktidarların alternatifsizlikle övünüp daha bir acımasız, mutlak ve despot kesilmelerinin nedenleri üzerinde, bir de bu açıdan düşünmekte yarar var. Geçmişte, emperyalizmin ve kapitalizmin alternatifi olma iddiasını taşıyan hareketler, kapitalizmin karşısında ne kadar olabildiyse o kadar, bir başka alternatifin, sosyalizmin, olduğu bir dünyada şekillenmişlerdi. Şimdi genel olarak insanlığın, özel olarak Marksizmin tasavvur edip amaçlandığından bambaşka gelişen ve bu yüzden de yıkılan "reel sosyalizm"in çöküntüsünün yaşandığı, kapitalizmin ise insanı tahrip eden özünden hiçbirşey kaybetmeden yeni bir yüz ve güç kazandığı bir dünyada, eski alternatiflerin, eski biçimlerin aşılacağı, kuruyup gideceği apaçık ortada. Bir başka dönemin, bir başka dünyanın ürünü olan sosyal demokrat, sol, sosyalist, komünist partiler, yapılar, gruplar; bunların örgüt, eylem, düşünce biçimleri ve programları yerlerini yeni bir alternatife, yepyeni bir devrimci anlayış ve yapıya bırakmak zorundalar.

Bir bütün olarak insanlık, **dünyayı değiştirme anlamında devrimci** bir muhalefeti, tarih boyunca her defa olduğu gibi yine yaratacak. Yeni ve daha güzel bir dünya arayışı -böyle bir dünya kurma çabası ve savaşı, insanın kendini gerçekleştirmesinin etik anlamda en ileri biçimi ve insan doğasının belki çağlar ve toplumlar boyunca değişmeden kalan özü olduğuna göre- insanlığın düşüncede ve eylemde yeni bir devrim arayışına gireceği varsayımı kof bir iyimserlikten ibaret değil. Üstelik şimdi insanın ardında dünyayı değiştirmek isteyenlerin büyük düşünsel mirasına ve başlı başına bir aşama olan Marx'a eklenen 100 yıllık deney ve nelerin olmaması gerektiğinin acı da olsa çok değerli örnekleri var. Ve şimdi, 150 yıl, hatta 70 yıl önce henüz hiç ortaya çıkmamış ya da belirginleşmemiş yeni çelişkiler, yeni sorunlar eski büyük çelişkileri perçinleyerek insanı zorluyor, çözüm bekliyor. İnsanlığın çözemeyeceği soruları önüne koymayacağına, kendi yarattığı sorulara -bazan biraz geç kalarak, felaket eşiğine yakın bir noktada bile olsa- yine kendisinin cevap verebileceğine inanıyorum ben.

Eğer Marx'ın düşüncesini aşırı siyasallaştırıp bir iktidar alma teorisine indirgemeseydik; derin felsefi boyutlarını kavrayıp da doğru ama basit bir artı-değer hesabı olarak görmeseydik; onun insanın özgürleşme süreci olarak kavradığı tarihsel gelişmeyi toplum biçimlerinin "vadesi dolunca" birbirlerini mekanik olarak izledikleri tek yönlü bir yol olarak anlamasaydık, Marx'ın insanlığın geleceğinin biri barbarlık diğeri uygarlık dünyası olmak üzere iki uçlu olabileceği görüşünü daha sık ve vurgulu hatırlardık. İnsanın kendi özünü gerçekleştirmesinin ve özgür seçimin anlamını daha iyi ve doğru kavrar, bugün önümüze dikilen etik (ahlâki) hesaplaşmaya daha hazır ve bu hesaplaşmadan kendimizle barışık çıkmaya daha donanımlı olurduk.

Erkeğin, teknolojinin, sömürünün, köhnemiş ahlâk değerlerinin, dinin, kaba gücün egemenliği sürüyorsa, bu sömürü, baskı, talan düzeni yeniden allanıp pullanıp köpeksiz köyde değneksiz gezmeye hazırlanıyorsa, insanlık yeni devrimci bir oluşuma hem muhtaç hem de gebe demektir.

Marx'ın tarih, toplum ve devrim teorisinin özünün, insanlığın zorunlu olarak yürüyeceği yolun barbarlığa ve çöküşe değil uygarlık ve özgürlüğe, yani kurtuluşa açılmasını sağlama arayışı olduğunu düşünüyorum. İnsan doğasının ayrılmaz parçası, üst düzeyden bir içgüdü olan kurtuluş arayışı ve umudu, insan varoldukça sürecek. Bu umudun simgesi olan yıldızların düştüğü, bir başka düzeyde de olsa esirlik, kölelik, barbarlık ve kendi kendini yok etme tehlikesinin bir kez daha arttığı bir tarihsel dönemeçte, yolu açacak, yıldızların ışığını yeniden görmeyi sağlayacak yeni bir devrimci alternatif ve atılıma şimdi hayatî bir ihtiyaç var.

İnsanlığın yolu ürkütücü bir şekilde her iki yana da açık. Hangisini seçeceğiz, hangisine gideceğiz? Sorunun cevabı muzda değil, yıldızlarda. Cevap başkaldıran ve başkaldırdığı oranda insan olan insanda. Cevap, tek tek hepimiz, tüm insanlar, ellerimizle aklımızla yaratmazsak hiç bir ilahî gücün ve hiçbir kurtarıcının bize hediye etmeyeceği dünyayı değiştirecek yeni devrimci atılımda. Soru bir kere sorulmuşsa ve insan tüm köleleştirme çabalarına rağmen hâlâ insansa, cevap bulunacak. Yıldızlar, tapınılacak ilkel putlar gibi değil, insanın arayışının, umudunun, geleceğinin özgür simgeleri olarak yeniden yerlerini alacaklar. Hiçbir insanın muzla yıldız arasında seçim yapmasına ihtiyaç kalmayacağı ve insanın hep yıldızı seçeceği bir dünya, ancak taptaze bir devrimci atılımla kurulacak. ■

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

Körfez bunalımı ve "Güney" bilinci •	**Ömer Laçiner**
Toplumsal değişme ve arabesk •	**Murat Belge**
Aklın yolu bir mi olmalıdır •	**Ahmet İnsel**
Devlete karşı toplum •	**Pierre Clastres**
Batı'da sendikalizmin krizi üzerine •	**Pierre Rosanvallon**
Realiteye karşı küfür •	**Ümit Kıvanç**
Körfez krizinin düşündürdükleri ve semantik •	**Akdoğan Özkan**
İnsan Hakları Derneği'ne kişisel bir bakış •	**Ayşegül Devecioğlu**
Sol kasideye reddiye (I) •	**İsmail Soytemiz**
Filistinli mülteciler (II) •	**Robert I.Friedman**
Dünyamız Ansiklopedisi •	**Ömer Faruk**
"Toplumsal ve kişisel vicdanın düellosu" •	**Süleyman Bulut**
Ahmet Arif'in şiiri "prangalar"dan ibaret değil... •	
Milli Şef dönemi (I) •	
Öğretmen kimliği ve öğretmen örgütlenmesi	**C.Nadir Baştürk**

Abone olmak için aşağıda belirtilen abone bedelini Birikim Ltd. Şirketi'nin Pamukbank Türbe Şubesi 210233 no'lu hesabına yatırmanız ve banka dekontu fotokopisini *Birikim Yayınları, Küçükayasofya Caddesi No. 17-19/A Sultanahmet-İstanbul* adresine göndermeniz yeterlidir. Abone işleminizin hangi sayıdan başlayacağını lütfen belirtiniz. ABONE ÜCRETLERİ (YILLIK): Yurtiçi: 45.000 TL / Avrupa-Ortadoğu: 30$ / Amerika, Avustralya: 35$

Birikim Yayınları Küçükayasofya Cad. No.17/A Sultanahmet 34400 İstanbul Tel. 512 17 34